

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd.

LANDSHÖFDINGE-EMBETETS
UTI
WESTERNORRLANDS LÄN
UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE
FÖR ÅREN
1856—1860.

Då Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande nu går att afgifva underdånig berättelse om Westernorrlands läns tillstånd och beskaffenhet under sistförflutna qvinquennium och dervid för första gången begagnar det af Eders Kongl. Maj:ts Statistiska Central-Byrå föreslagna och af Eders Kongl. Maj:t i nåder fastställda formulär till ledning för uppställningen, anser sig Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande äfven böra göra denna första berättelse så fullständig, att i en framtid må kunna till densamma hänvisas, utan att hvad som en gång blifvit anfördt och icke undergått förändring behöfver i en kommande berättelse åter upptagas. Det ligger således i sakens natur, att i denna första berättelse flera historiska upplysningar om länets indelning och de inom detsamma varande inrättnings upphof måste här uppgifvas, och dessa uppgifter anser Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke utan vigt för bedömande af länets och dess särskilda inrättnings beskaffenhet, samt deras behof af förbättring eller förändring, ehuru det å andra sidan måste medgifvas, att berättelsens omfång derigenom kommer att i icke obetydlig mån ökas.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

I äldre tider utgjorde »Nordlanden» ett enda stort höfdingedöme, som innefattade provinserna Helsingland, Medelpad, Jemtland, Herjeådalen, Ångermanland och Westerbotten, under hvilken sistnämnde äfven Norrbotten var inbegripet. Sedermera voro dessa provinser indelade i tvenne län, innefattande det första eller Westernorrlands, med residens i Gefle, de fem förstnämnda provinserna jemte landskapet Gestrikland, samt det andra eller Westerbottens län, med residens i Umeå, endast provinsen Westerbotten, innefattande

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-50.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Innevånare.....	5.
3. Näringar.....	7.
Tab. Litt. A. Markegångspriser.....	10.
Tab. Litt. B. Markegångspriser.....	11.
Tab. Litt. C. Tillverkadt lärft, som erhållit premier.....	13.
Tab. Litt. D. Markegångspriset å fiskvaror.....	14.
Tab. Litt. E. Areal af en del skogar.....	15.
Tab. Litt. F. Sågverk.....	18.
Tab. Litt. G. Markegångspriser å följande skogsprodukter.....	19.
Tab. Litt. H. Utskeppade skogsalster.....	20.
Tab. Litt. I. Masugnar i gång.....	21.
Tab. Litt. K. Tackjernsblåsning.....	22.
Tab. Litt. L. Gjutgodstillverkning.....	22.
Tab. Litt. M. Stångjernssmide.....	23.
Tab. Litt. N. Exporterad jern.....	23.
Tab. Litt. O. Jernverksarbetare.....	24.
4. Kommunikations-anstalter och varubyten.....	25.
Tab. Litt. P. Broafgifter.....	27.
Tab. Litt. Q. Afgifter för färjarten vid nedanstående färjställen....	29.
Tab. Litt. R. Ankomna och afgangna telegrammer.....	34.
Tab. Litt. S. Till inrikes sjöfart begagnade fartyg.....	34.
Tab. Litt. T. Ankomne och afgangne förpassade fartyg och båtar..	34.
Tab. Litt. U. Ankomne och afgangne förpassningsfria fartyg och båtar.....	35.
Tab. Litt. V. Landtmän tillhöriga fartyg och båtar af fem läster och deröfver.....	35.
Tab. Litt. X. Till utrikes sjöfart begagnade fartyg.....	36.
Tab. Litt. Y. Tullinkomster.....	36.
Tab. Litt. Z. Antal handlande och betjening.....	36.
Tab. Litt. Å. De handlandes klassfördelning.....	37.
Tab. Litt. Ä. Antal landthandlande.....	37.
Tab. Litt. Ö. Sjöassuransföreningens verksamhet.....	38.
5. Kameralförhållanden.....	39.
Tab. Litt. Aa. Bränvinsutskänknings- och minuteringsställen.....	39.
Tab. Litt. Bb. Från krono till skatte omförde mantal.....	39.
Tab. Litt. Cc. Afvittringsarbetet.....	40.
Tab. Litt. Dd. Inlutne statsmedel m. m.....	40.

	Sid.
6. Politi.....	41.
Tab. Litt. Ee. Statsbidrag.....	41.
Tab. Litt. Ff. Utexaminerade navigationselever.....	43.
Tab. Litt. Gg. Handlagde utsökningsmål.....	43.
Tab. Litt. Hh. Antal fångar under qvinqvanniet.....	44.
Tab. Litt. Ii. Sjukvården vid lasarett och kurhus.....	46.
Tab. Litt. Kk. Öfersigt öfver väderleksförhållandena i Hernösand under åren 1856-1860.....	46-47.
Tab. Litt. Ll. Hernösands Centralhospital.....	48.
Tabellbilagor	51-57.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	51.
Tab. N:o 2. Jordbruk.....	51.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel.....	52.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	52.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	52.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur.....	52.
Tab. N:o 7. Bergverk, bruk, fabriker och manufaktur-inrättningar samt handtverkerier.....	53.
Tab. N:o 8 A. Allmänna vägar.....	54.
Tab. N:o 8 B. Gästgifverier och skjutsning.....	54.
Tab. N:o 9. Sjöfart och handel, år 1860.....	54.
Tab. N:o 10. Hemman och jordlägenheter å landet, tomter och jordar i städerna m. m. år 1860.....	55.
Tab. N:o 11. Laga skiften m. m. åren 1856-1860.....	56.
Tab. N:o 12. Sparbanker.....	56.
Tab. N:o 13. Fattigvården.....	57.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd.

LANDSHÖFDINGE-EMBETETS
UTI
WESTERNORRLANDS LÄN
UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE
FÖR ÅREN
1856—1860.

Då Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande nu går att afgifva underdånig berättelse om Westernorrlands läns tillstånd och beskaffenhet under sistförflutna qvinquennium och dervid för första gången begagnar det af Eders Kongl. Maj:ts Statistiska Central-Byrå föreslagna och af Eders Kongl. Maj:t i nåder fastställda formulär till ledning för uppställningen, anser sig Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande äfven böra göra denna första berättelse så fullständig, att i en framtid må kunna till densamma hänvisas, utan att hvad som en gång blifvit anfördt och icke undergått förändring behöfver i en kommande berättelse åter upptagas. Det ligger således i sakens natur, att i denna första berättelse flera historiska upplysningar om länets indelning och de inom detsamma varande inrättnings upphof måste här uppgifvas, och dessa uppgifter anser Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke utan vigt för bedömande af länets och dess särskilda inrättnings beskaffenhet, samt deras behof af förbättring eller förändring, ehuru det å andra sidan måste medgifvas, att berättelsens omfång derigenom kommer att i icke obetydlig mån ökas.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

I äldre tider utgjorde »Nordlanden» ett enda stort höfdingedöme, som innefattade provinserna Helsingland, Medelpad, Jemtland, Herjeådalen, Ångermanland och Westerbotten, under hvilken sistnämnde äfven Norrbotten var inbegripet. Sedermera voro dessa provinser indelade i tvenne län, innefattande det första eller Westernorrlands, med residens i Gefle, de fem förstnämnda provinserna jemte landskapet Gestrikland, samt det andra eller Westerbottens län, med residens i Umeå, endast provinsen Westerbotten, innefattande

allt det norra landet intill dåvarande Finska gränsen och således äfven Torneå stad. Uti denna indelning skedde, i följd af Rikets Ständers underdåniga framställning, 1762 den förändring, att provinserna Medelpad, Jemtland, Herjeådalen och Ångermanland afsöndrades till ett särskildt län, med residens i Sundsvall eller Hernösand, då det gamla Westernorrlands län benämndes Gefleborgs, samt det nya Westernorrlands län, och så förblef det, till dess genom Kongl. Kungörelsen den 7 Maj 1810 det förordnades, att Jemtland och Herjeådalen skulle utgöra ett särskildt höfdingedöme, under namn af Jemtlands län, samt genom Kongl. Kungörelsen den 21 i samma månad Westerbottens län klyfdes i två höfdingedömen, nemligen Westerbottens och Norrbottens, af hvilka det förstnämnda erhöill en tillökning af Nordmalings pastorat ifrån Ångermanland. Det nuvarande Westernorrlands län utgöres således af landskapen Medelpad och Ångermanland, detta sistnämnda dock, enligt hvad förut är nämnt, med undantag af Nordmalings pastorat, innefattande Nordmalings, Rönholms och Afva socknar. Landshöfdingens residens var i början i Sundsvall, men flyttades till Hernösand, der det ännu är *).

Westernorrlands län, beläget emellan 64° 26' och 62° 8' latitud samt 36° 59' och 32° 26' longitud, *gränisar* i söder till Helsingland, i vester till Jemtland, i norr till Westerbotten och i öster till Bottniska viken; varande gränsen emellan Helsingland och Medelpad samt emellan Medelpad och Herjeådalen fastställd genom Lagmans-synerättens dom den 25 Juni 1768; gränsen emellan Jemtland och Medelpad genom Uthärads-synerättens utslag den 20 och 23 September 1765 och Lagmans-synerättens dom den 2 September 1774; gränsen emellan Jemtland och Ångermanland genom Lagmans-synerättens dom den 18 Augusti 1768 och den 8 September 1801. Gränsen emellan Ångermanland och Westerbotten från Steksunds holme till Korpsjökasen och Gideå elf vid Bullerforsen är fastställd i Kongl. Brevet den 17 September 1766, och återstoden af länsgränsen, sedan Nordmaling skiljts ifrån Westernorrlands län, är fastställd genom Länsgräns-synerättens dom den 19 Juli 1843.

Länets *areal* beräknas till 217 qvadratmil, deraf 60 anses belöpa sig på Medelpad, 105 på Södra Ångermanland och 52 på Norra Ångermanland, men större delen af dessa betydliga vidder utgöres af sjöar, berg**) och stenbunden skogsmark, så att blott en mindre del kan anses odlad eller odlingsbar. Flera af socknarne äro belägna vid hafvet, flera vid de större elfvarne, och ingen saknar insjöar af mer och mindre omfång. Ångermanelfven och Indalselfven utgöra landets pulsådorr, och i trakterna kring dessa elfvar råder ock den största verksamheten. Flera af socknarne hafva ett läge, som i naturskönhet kan täfla med många socknar i det södra Sverige; men vilda fjelltrakter saknas icke, der innebyggaren endast med största möda kan odla den jord, han innehar.

Länet, som utgör en del af Hernösands *stift*, med Hernösands stad till biskopssäte, innefattar 59 *kyrko-socknar* och 35 *pastorater*, deraf 5 prebenden, lydande under sex särskilda kontrakter eller *prosterier*, nemligen Ångermanlands södra, östra, vestra, nordvestra och nordöstra samt Medelpads kontrakter, varande i kontraktsindelningen någon ändring under qvinqvenniet anbefalld genom Kongl. Brevet den 20 Juli 1860. Af pastoraterne tillhöra 6 första, 11 andra och 18 tredje *klassen*; 15 äro *regala* och 20 *konsistoriela*, af hvilka senare 5 äro *prebenden*. Länet är vidare indeladt i tre *fögderier*, innefattande 59 socknar och 3 kapellförsamlingar, fördelade i 25 *länsmansdistrikter*, nemligen:

	Pastorater.	Kyrkosocknar.	Kapellförsamlingar.	Länsmansdistrikter.	Tingslag.
Medelpads fögderi.....	10.	18.	—	8.	7.
Södra Ångermanlands fögderi	14.	28.	3.	9.	6.
Norra Ångermanlands d:o	11.	13.	—	8.	4.
Summa	35.	59.	3.	25.	17.

*) Residenshus byggdes mot vissa vilkor af borgerskapet, men inköptes af staten.

**) Hemsöhatt har 712,63, Hernökasberg 612, Hemsökasberg 702 och Hvalhufvuds kasberg 752 fots höjd öfver hafvetan.

Hvartdera fögderiet utgör en *domsaga*, hvarförutom för begge Ångermanlandsfögderierna är förordnad en särskild brottmålsdomare. Hela länet har, enligt hvad nyss är visadt, 17 *tingslag*.

Vid betraktande af denna indelning måste det erkännas, hvad pastoratsindelningen beträffar, att å ena sidan en och annan socken alltför ofta låter locka sig att söka skiljsmessa från det pastorat, hvartill den af ålder hört, utan att betänka de kostnader, för hvilka den utsätter sig, och utan afseende derå, att den Kyrkoherde, de skulle få, beredes en knapp utkomst, men å andra sidan måste det ock medgifvas, att ett och annat pastorat är större, än att dess Pastor, med möjligen bästa vilja, kan besörja själavården till egen och församlingens tillfredsställelse. Samma förhållande är med domsagorna, synnerligen Södra Ångermanlands, hvilken icke möjligen kan hinna skötas af en domare, och Södra Ångermanlands fögderi borde äfven delas i tvenne, emedan det för en Kronofogde och en Häradsskrifvare vill, när folkmängden år ifrån år tilltager, blifva vanskligt att sköta de med hvarje år sig ökande göromålen. Af länsmansdistrikterna äro flera alltför stora och fordra klyfning. Af sådan beskaffenhet är Ramsele distrikt, som innefattar en areal mera än dubbelt så stor som hela Blekinge län, och om såväl fögderiets som detta distrikts fördelning i tvenne har jag nödgats hos Kongl. Maj:t göra underdånig framställning.

Länet har tvenne *städer*, Hernösand och Sundsvall, begge sjö- och stapelstäder, samt en *köping*, Örnsköldsvik, belägen i Själevads socken af Norra Ångermanland och lydande under Själevads pastorat samt Norra Ångermanlands domsaga. Om denna köpings upphöjande till stad har under qvinqvenniet ansökan blifvit gjord, men som afslagits genom Kongl. Brevvet den 13 April 1858.

Under qvinqvenniet har i den *administrativa och ecklesiastika indelningen* den förändring blifvit vidtagen, att Gåreleslet, genom Kongl. Brevvet den 8 Januari 1858, i administrativt och ecklesiastikt hänseende flyttades från Ramsele till Junsele socken; men vid qvinqvenniets slut återstodo dock följande *oregelbundenheter* i den administrativa indelningen, nemligen:

Hafverö socken. Öfver- och Ytterturinge samt Länstersjö och Kroknäs byar äro belägna inom Jemtlands län och höra äfven dit, men begagna kyrkorätt i Hafverö, de tvenne förstnämnda i följd af Kongl. Resolutionen den 9 Juli 1689;

Timrå socken. Hemmanen Norrberge och Sörberge, Rii, Risgrändsbyn och Lunde äro nu i jordeboken upptagne under Ljustorps och i mantalslängden under Hässjö socken, men åtnjuta kyrkorätt inom Timrå socken, der de äfven äro inroterade. De borde dock enligt naturliga gränser tillhöra, de tvenne förstnämnda, såsom belägna söder om Indals elfven, Timrå socken, och de öfriga, såsom belägna norr om samma elf, Hässjö socken. Om förändring i dessa förhållanden är underdånig framställning gjord hos Kongl. Maj:t den 31 December 1860;

Indals socken. Nilsböle eller Öfverböle hemman inom denna socken synes böra förflyttas såväl i administrativt som ecklesiastikt hänseende till Lidens socken, till hvilken det i kyrkligt hänseende från urminnes tider hört *);

Gudmundrå socken. De i denna sockens mantalslängd och husförhörsbok upptagna nybyggerna Tallåsen, Lutmyran och Badstugusjöberget begagna kyrkogång, de tvenne förstnämnda i Wiksjö kapell och det sistnämnda i Graninge brukskyrka;

Sollefteå och Multrä socknar. Då Ångermanelfven borde vara den naturliga gränsen emellan Sollefteå och Multrä till ett pastorat hörande socknar, synas Björkängs, Fanby, Bergs och Reinsle byar i Sollefteå socken böra förläggas till Multrä, samt Klofsta, Bjursta, Kjälls och Nylands byar ifrån Multrä socken till Sollefteå socken;

Junsele socken. Gulsele by, nu tillhörande Åsele lappmark i borgerligt hänseende, men Junsele socken i kyrkligt, kommer, sedan lappmarksprivilegierna med år 1863 upphöra, att, enligt Kongl. Brevvet den 9 Februari 1833, lyda under Junsele socken;

*) Denna förändring är bifallen i Kongl. Brevvet den 21 Juni 1861.

Ramsele socken. De till denna socken hörande Stamsele och Tåxans byar lyda i kyrkligt hänseende under Ströms församling i Jemtland, men deras afsöndring i borgerligt hänseende till Jemtland är afslaget genom Kongl. Brevet den 15 Oktober 1858;

Bodums socken. Tannsjö, Bergs och Norrby hemman tillhöra nu Dorothea socken i Westerbottens län, der åtnjutande lappmarksprivilegier, men komma, enligt Kongl. Brevet den 9 Februari 1833, att från och med 1864, sedan nämnde privilegier upphört, tillhöra Westernorrlands län;

Tåsjö socken. Med Bellviks by inom denna socken är samma förhållande, och är byamännens underdåniga ansökan om åtnjutande af ständiga lappmarksprivilegier afslagen, genom Kongl. Brevet den 22 Juli 1859;

Sånga och Öfver-Lännäs socknar hafva ägor på båda sidor om Ångermanelfven, som dock borde vara den naturliga gränsen;

Nordingrå, Ullångers och Wibyggerå socknar tillhöra i afseende på gästgifveriskjutsen Södra Ångermanland, men i allt öfrigt Norra fögderiet, dit de förflyttades från det Södra, enligt Kongl. Brevet den 11 Februari 1811;

Arnäs socken. Westaná, utgörande en del af Eldmarks by, begagnar kyrkorätt i Grundsunda;

Anundsjö socken. Rödvattnets der belägna by njuter äfven lappmarksprivilegier, men kommer att från och med 1864 öfvergå från Åsele lappmark i Westerbotten till Anundsjö socken inom Westernorrlands län. Kläppsö inom Anundsjö socken belägna by har i kyrkligt afseende tillhört Junsele socken, men i borgerligt Anundsjö *);

Wibyggerå socken. Gårdsjönäs till denna socken hörande by begagnar kyrkorätt i Ullånger, men borde i alla afseenden tillhöra Wibyggerå socken;

Nordmalings pastorat utgör en del af norra Ångermanland, men tillhör numera, enligt Kongl. Kungörelsen den 21 Maj 1810, i såväl borgerligt som kyrkligt hänseende Westerbottens län, ehuru pastoratets socknar hafva Ångermanlands indelning i seland och med Ångermanland deltaga i skjuts och väghållning, båtsmanshåll m. m.

Öfver Ångermanland och Medelpad hafva redan i äldre tider mer och mindre fullständiga *beskrifningar* utkommit, såsom *a)* Nordals Disputation de Medelpadia, Upsala 1716; *b)* Genbergs Disputation de Medelpadia, Upsala 1734, 1737; *c)* Ströms Disputation de Angermannia, Upsala 1705; *d)* Norlins Disputation de Facie Angermannia antiqua et nova, Upsala 1728, 1731; *e)* Ångermanna Hushollning, Nordanskogen, af Boding, Stockholm 1747; *f)* Hülphers Samlingar till en beskrifning öfver Medelpad och Ångermanland, Westerås 1771 och 1780; *g)* Selahns Disputation de Hernoesandia, urbe Angermannia, Upsala 1837; samt *h)* i tidskriften Svenska Mercurius 1758 en Beskrifning öfver Hernösand af Hagström; hvarförutom såsom upplysande må nämnas *i)* Gisslers Tal i Vetenskaps-Akademien om Medelpads och Ångermanlands naturliga lynne och beskaffenhet, Stockholm 1751.

Öfver de begge provinserna utkomna *kartor* äro *a)* Bleans öfver Norrland, utgifven i Amsterdam; *b)* Fr. de Witts öfver Norrland, likaledes utgifven i Amsterdam; *c)* Sansons i Paris 1666 utgifna öfver Helsingland, Medelpad och Ångermanland; *d)* Törnstens öfver Westernorrlands län, utgifven 1771; *e)* Calvagens öfver Medelpad 1769, Cederhjelm's karta öfver en del af Ångermanelfven 1741; *f)* Calvagens, Hülphers samlingar åtföljande, mindre kartor öfver Medelpad och Ångermanland; samt *g)* Hermelins kartor öfver sistnämnde begge provinser.

I afseende på det *ekonomiska karteverket* må anmärkas, att under den tid det ålåg Landtmätarne att för vinnande af befördran upprätta sockenkartor, en mängd af sådana kartor blifvit aflemnade, de flesta af särdeles värde. Sålunda finnas öfver socknarne i Medelpad 13, i Södra Ångermanland 21 och i Norra Ångermanland 8 eller tillsammans 42 sockenkartor, hvar och en med sin särskilda sockenbeskrifning, och således

*) Får i kyrkligt afseende tillhöra Junsele, men i borgerligt lyda under Anundsjö, enligt Kongl. Brevet den 12 Juli 1861.

återstå endast 17 socknar, öfver hvilka kartor ännu icke inkommit, men flera af dessa äro redan i koncept uppgjorda och skulle ofelbart inkomma, om Landtmätarne kunde vänta, att belöning för det dryga arbetet dem tilldelades, i hvilket afseende underdänig framställning till Kongl. Maj:t nu är af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande aflåten. Först sedan dessa kartor hunnit fullbordas, är det att förvänta, det en fullständig och af behovet högeligen påkallad länskarta kan komma under arbete.

2. Innevånare.

Att länets *innevånares antal* i jemförelse till den stora arealen är litet och alltför inskränkt för behovet, visar sig deraf, att årligen stora massor af folk här söka vinna arbetsförtjenst, att jordbruket icke bedrifves i den skala det kunde och borde bedrifvas, samt att svårigheten att få lagstadda tjenare mer och mer ökas. Innevånarnes antal ökas dock årligen, hvilket af hosföljande tabeller inhemtas; och mer och mer öfvertygas man derom, att den idoge arbetaren aldrig saknar sin bergning, utan tvertom att äfven välstånd kan vinnas i nordlanden, der naturen ej är så njugg, som man fordom föreställt sig. Få *utflyttningar* hafva ock härifrån skett till andra länder, men väl flera *inflyttningar*, dessa senare dock mest bestående af sådana personer, som egnat sig åt trädvaruafverkningen. Klimatet är helsosamt, och inga farsoter af betydligare art hafva under qvinquenniet hemsökt landet.

Folkmängden har under de fem förflutna åren ökat sig i den proportion, som tab. N:o 1 utvisar. Tab. N:o 1.

Jemföres nu 1860 års folkmängdssumma efter mantalslängderna med antalet innevånare vid nästföregående qvinquenniets slut, visar sig, att, då vid 1855 års slut räknades 101,683 personer och vid 1860 års slut 114,500 personer, folkmängden under sistförflutna qvinquennium ökats med 12,817 personer, af hvilken tillökning belöper på landsbygden 11,496, på staden Hernösand 379, på staden Sundsvall 782 och på köpingen Örnsköldsvik 160 personer. För att äfven inhemta i hvad mån det ena fögderiet är i jemförelse till sin storlek mera befolkadt än det andra och i hvad förhållande folkmängden på ena eller andra stället tilltagit, må följande jemförelse här få rum:

	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
Medelpads fögderi hade vid 1860 års slut enligt mantalslängderna.....	17,514,	18,269,	35,783.
Då nu befolkningen vid 1855 års slut utgjorde 30,332 personer, har en tillökning uppkommit af 5,451 personer.			
Södra Ångermanland hade, enligt mantalslängderna, vid 1860 års slut	18,913,	20,105,	39,018.
Då nu befolkningen vid 1855 års slut utgjorde 35,554 personer, har en tillökning uppkommit af 3,464 personer.			
Norra Ångermanland hade, enligt meranämnde längder, vid 1860 års slut.....	15,723,	16,923,	32,646.
Då befolkningen vid 1855 års slut, inberäknadt hvad som belöpte på köpingen Örnsköldsvik, utgjorde 29,905 personer, är tillökningen 2,741 personer.			
Staden Hernösand, som vid 1855 års slut hade 2,627 innevånare, hade 1860	1,327,	1,679,	3,006;
samt har således förkofrat sig med 379 personer.			
Staden Sundsvall, som vid 1855 års slut räknade 3,265 innevånare, hade 1860.....	1,855,	2,192,	4,047;
och har således en tillökning i antalet af 782 personer.			

Summa 55,332. 59,168. 114,500.

Hvad köpingen Örnsköldsvik särskildt vidkommer och då dess folkmängd är inberäknad i landsbygdens, må anmärkas, att den vid 1845 års slut hade 52 innevånare, vid 1850 års slut 111, vid 1855 års slut 162 och vid 1860 års slut 313 personer, deraf mankön 158 och qvinkön 155.

Af de nu lemnade uppgifter om folkmängden visar sig, hvad redan är antydt, att landet är ganska *glost* bebodt. Delar man innevånarnes antal, äfven nu enligt mantalslängderna beräknadt, på arealen, så visar

sig, att i Medelpad belöper 596, i Södra Ångermanland 371 och i Norra Ångermanland 628 människor på hvarje kvadratmil eller, om hela landsbygdens befolkning, 107,447 personer, fördelas på länets hela areal, 217 kvadratmil, skulle hvarje kvadratmil hafva en befolkning af 495 personer. Delar man åter hela folkmängden, 107,447 personer, på länets hela hemmantal, skulle 66 personer belöpa på hvarje helt mantal i länet, men om delningen skedde fögderivis, skulle af Medelpads 35,783 innevånare 79, af Södra Ångermanlands 39,018 innevånare 60, samt af Norra Ångermanlands 32,646 innevånare 62 belöpa på hvarje helt mantal. Allt detta företer dock naturligtvis stora olikheter i de olika socknarne, emedan folkmängden är störst i de socknar, som äro belägna vid de större vattendragen och minst i de nordligaste samt mest skogbevuxna.

Såsom hufvudorsak till folkmängdens *förökande* under qvinqvenniet måste antagas, dels den omständighet, att länet under denna period hugnats med god årsväxt och icke härjats af någon farsot, dels att skogsafverkningen lemnat många personer tillfälle till ymnig arbetsförtjenst, dels att dessa sammanlagda omständigheter verkat ingående af talrikare hjonelag bland arbetande klassen.

Inga administrativa förfoganden hafva påkallats för de få utlänningar som inflyttat och hvilka snart lärt sig landets *språk*.

Om de *schismatiska rörelser*, som visat sig inom länet, gäller i hufvudsaklig del hvad jag derom i min sista underdåniga femårsberättelse yttrat. *Baptister* äro hufvudsakligen de, som förvilla de enfaldiga, ehuru äfven en och annan *mormonapostel* försökt sina krafter, men mormonlärorna äro alltför grofva för att kunna inverka på en upplyst allmoge, såsom Norrlands i allmänhet är, och hafva endast lyckats vinna gehör hos en och annan förståndsfattig människa. Baptisterna deremot hafva i Sundsvall, äfvensom i en och annan socken, synnerligen i Medelpad, sökt innästla sig, samt i Sundsvall äfven byggt ett särskildt *bönehus*, men, enligt hvad man tror sig veta, börjar deras antal att minskas, och sekten skulle här snart utdö, om den ej esomoftast uppfriskades af från andra län kommande emissarier. Genom ett nitiskt presterskap och de mer och mer införda bibelförklaringarne, är det att hoppas, det de schismatiska rörelserna efterhand skola lemna rum för en sann och lefvande gudsfruktan. Ingen särskild församling är af schismatikerna bildad, och af främmande religionsbekännare finnes icke heller någon församling inom länet.

Sedligheten fortfar att vara god i de socknar, som äro från städerna mest aflägsna och icke äro belägna vid de större vattendragen, hvaremot samma fördelaktiga vitsord icke kan lemnas städerna och sjösocknarne. Veneriska smittan griper ikring sig*), fortplantad af sjöfarande, och de oäkta barnens antal är i jämförelse med de föddas antal ännu högst betydligt. Yppigheten utvidgas i den mån lättheten att förtjena penningar genom skogsafverkningen utvidgas, och tarfligheten finnes snart endast kvar i de aflägsnare socknarne samt i en och annan krets bland de öfriga, der den fordna sparsamheten ännu vidhålles. Denna yppighet visar sig synnerligen i *klädedräkten*, deri man ofta får se ståndspersonernas sätt att kläda sig af allmogen på ett osmakligt sätt efterapadt, och denna lust att lysa med flera ombyten af kläder ger sig synnerligen tillkänna vid marknaderna. Någon synnerlig fallenhet för *dryckenskap* uppenbarar sig icke hos norrländska allmogen, i hvars hus man sällan varsnar bränvin, hvars förtärande endast kommer i fråga vid besök i städerna, der det väl stundom händer, att mer än som kan bäras förtäres. Öldrycken har ock mycket utträngt bränvinet, och de flera här och der anlagda ölbryggerierna hafva en strykande afsättning. I *mat* lever allmogen tarfligt, men skyr icke att visa den gamla *gästfriheten* i hela sin glans, när besök fås af vänner och bekanta.

Byggnadssättet är såsom förr yppigt, emot hvad i många af södra Sveriges provinser brukas. Tvåvåningshus äro skäligen allmänna på landet, om ock den öfra våningen stundom åratals får stå oinredd.

*) Under qvinqvenniet äro på kurhusen vårdade från Hernösand 59, från Sundsvall 32, från Långsele socken 29, från Själevads dito 28, från Sollefteå 18, från Boteå 14, från hvardera af Nora och Sköns socknar 12, från Gideå socken 11, från Gudmundrå dito 10, samt från hvardera af Häggdångers, Ytter-Lännäs, Arnäs, Sättna och Njurunda socknar 7 personer, o. s. v.

Hvad som mest verkar mot ordning och rättskaffenhet inom länet är den mängd af *bondadvokater* och *landthandlare*, som nära nog öfverallt innästlat sig. De förra uppvigla till rättegångar och tvister, dem de mot pligt och samvete åtaga sig att utföra, utan afseende på sakens större eller mindre rättvisa, och hvilka rättegångar oftast sluta så, att advokaten är den ende, som af tvisten skördar vinst; och de senare locka, under löfte om kredit, till uppköp af lyxartiklar, ett löfte, som de snart glömma, då lagsökningar med thy åtföljande kostnader icke sällan förstöra den, som varit nog dåraktig att låta locka sig af utprånglarens efterhängsenhet. Skogsköpen hafva äfven i sin mån bidragit att utveckla ett system af krängel och egennyttiga spekulationer, som mer än en gång störtat en annars bergad jordbrukare i elände och, hvad som värre är, inlockat honom i företag, ledande till rättegångar, i hvilka bedrägliga åtgärder blifvit uppdagade.

3. Näringar.

A) *Jordbruk*. Norrländska åkerbruket innehar icke på långt när den ståndpunkt det rätteligen borde Tab. No 2. hafva. Ännu vidhänger åkerbrukaren fäderneärfda vanor och åsigter om jordens ändamålsenliga skötsel, från hvilka han icke viker, utan att genom faktiska bevis öfvertygas om nya inrättnings- och arbetsmethoders företräde, ännu skyggar han tillbaka för hvarje penningeutgift, af hvilken han icke ser sig kunna hemta en ögonblicklig vinst. Han har icke här, såsom i södra Sverige, jordbrukande ståndspersoner, från hvilka han kan hemta föredöme, ty inom de flesta socknarne finnas inga, inom andra åter högst få ståndspersoner, som dyrka jorden, ingenstädes några större possessioner, som i större skala visa de smärre jordbrukarne vägen till erhållande af rikare skördar. Att jordbruket är ifrån år utvidgas och förbättras, är likväl en obestridlig sanning, och det lider icke tvifvel, att det norrländska jordbruket i en måhända ej alltför aflägsen framtid skall uppblomstra till en nu knappt anad höjd; men denna tidpunkt torde ej få förväntas att inträda, utan i mån af minskad ifver för skogsafverkningen, åt hvilken nu egnar sig snart sagdt hvarje arbetsför menniska, så att stor brist på arbetare vid jordbruket fortfarande förefinnes. Men utom denna brist på arbetare, finnas äfven andra omständigheter, som hejda åkerbrukets framgång, och bland dessa må i främsta rummet nämnas försummad boskapsskötsel och deraf följande brist på gödningsämnen, försummad dikning och underlåtenheten att allmännare tillegna sig senare tiders uppfinningar af förbättrade åkerbruksredskap. Det vore likväl högst orättvist att säga, det dessa fel öfverallt kvarstå. På flera ställen har man, om ock i mindre skala, företagit sig grunddikning med tegelrör, på andra ställen, om ock ännu få, har man inköpt nya åkerbruksredskap, och öfverallt der dessa förbättringar blifvit införda har belåtenhet dermed blifvit spord, så att det är att hoppas, att exemplen, ännu måhända få, med tiden skola sprida sig i länet och skingra fördomarne mot det nya, som annars vanligen af allmogen mottages med ett visst misstroende. Till dessa lyckliga resultat hafva hvar i sin mån bidragit *Hushållnings-sällskapet*, *Landtbruksskolan* och den anställda *Länsagronomen*. Det förstnämnda har under sin mer än sextioåriga tillvaro efter förmåga sökt att bidraga till jordbrukets och dess binäringars förkofran, dels genom utdelade premier och dels genom utgifna skrifter, samt äfven genom inrättande af *Hushållningsgillen* i socknarne, ehuru det måste beklagas, att det ännu icke lyckats Sällskapet att i alla socknar tillvägabrinda sådana föreningsband, hvartill måhända orsaken får sökas i den förut nämnda bristen på ståndspersoner, som kunnat leda öfverläggningarne i dylika gillen. Landtbruksskolan, först anlagd å Lunne egendom i Arnäs socken af Norra Ångermanland, och sedan, då denna ansågs mindre lämplig dels med afseende på dess aflägsna läge, dels i anseende till erforderligheten af betydliga nybyggnader, dem Hushållnings-sällskapet icke ägde medel att bekosta, flyttad till Hammars egendom i Thorsåkers socken af Södra Ångermanland, der den ännu fortgår med daglig undervisning för 12 elever, är nu föreslagen att flyttas till Johannesbergs egendom i Torps socken af Medelpad, der man ansett mera utrymme för dess verksamhet vara att förvänta, enär sistnämnde egendom, utom det att den äger ett betydligt jordbruk och är belägen vid allmänna landsvägen ifrån Jemtland, har erforderliga byggnader, som erbjuda mera bekvämlighet vid undervisningen, mera omvexla de

syssetsättning och följaktligen mera nytta för eleverne, utom det att Sällskapet uti den för jordbruket och näringarne nitiske ägarens allmänt erkända verksamhet har en borgen för inrättningens fortgång och förkörfan under det föreslagna tioåriga arrendet; varande Sällskapet betänkt att under tiden samla medel för inköp af eget hemman för landtbruksskolan och der uppföra ändamålsenliga byggnader. Länsagronomen, lönad af Hushållnings-sällskapets medel, är årligen under hela sommaren och så länge årstiden det medgifver stadd på resor inom länet, för att meddela dem, som sådant åstunda, undervisning i till jordbruket hörande ämnen; och är det glädjande att förnimma, det antalet af de jordbrukare, som begära dess råd, är ifrån år ökas, så att den korta nordiska sommaren numera knappt förslår att uppfylla alla reqvirenternas önskan. Genom honom utdelas under resorna smärre skrifter i landthushållningen, genom honom anskaffas säkra utsäden, och af honom förevisas och beskrivas under resorna nyare tiders åkerbruksredskap.

Att med någon säkerhet uppgifva geometriska *tunnlandtalet* af den odlade jorden, är så mycket mera omöjligt, som betydliga sträckor finnas, hvilka icke äro af Landtmätare uppmätte. Uti de svar, som socknarne 1859 afgåfvo på Finans-Komiténs frågor, antages, enligt det öfver samma svar uppgjorda sammandrag, att den odlade jorden då besteg sig till 91,602 tunnland, men, utom det att denna uppgift ingalunda må antagas vara fullt tillförlitlig, snarare för liten än för stor, måste det erinras, att den odlade jordens areal hvarje år utvidgas genom nyodlingar, som, ehuru i mindre skala, dock i hvarje socken verkställas.

Jordmånen kan i de flesta socknarne antagas vara god, men i fjellsocknarne, äfvensom kustsocknarne, dels medelmåttig, dels svag. Den rådande jordmånen är lera i 19 socknar, lermylla, lera och svartmylla, lera och sandmylla eller lermjulna i 25 socknar, sand, sandmylla eller sandmjulna i 17 socknar, samt kalkjord med något lera i 1 socken. Öfverallt är jorden så fruktbar, att den lemnar den idoge arbetaren lön för sin möda. *Nattfroster*, som förr i en och annan socken gjorde så stor skada, hafva mer och mer uteblifvit i följd af ändamålsenliga dikningar; och numera spörjas dessa froster högst sällan och endast partielt på något fjellhemman, der man föga gjort för deras afvändande.

Egentligt vaxelbruk med ordnad växtföljd finnes ej inom länet, utan begagnas, med få undantag, tvåskiftes- och tredingsbruk. Om det ena och andra *brukningssättet* för åkerjordens hela vidd hafva väl uppgifter ingått ifrån socknarne till Finans-Komitén, men Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anser dessa uppgifter så osäkra, att de icke kunna med anspråk på någon trovärdighet åberopas.

Årliga *utsädet* är högst olika på olika orter. I allmänhet har det antagits, att på ett tunnland jord utsås $\frac{3}{4}$ tunna hvete, $\frac{3}{4}$ tunna råg, 1 tunna korn, $1\frac{1}{2}$ tunna hafre, $1\frac{1}{4}$ tunna blandsäd, $1\frac{1}{4}$ tunna ärter, 6 tunnor potatis, $1\frac{1}{2}$ skålpund roffrö samt $\frac{3}{4}$ tunna linfrö, detta senare beräknadt till 48 kannor på tunnan, vägande vid pass 210 skålpund. Blandsäden består hufvudsakligen i hafre och korn, här och der af korn och ärter, samt någon gång äfven af hafre och ärter. Åkerjorden besås till ungefär fem sjettedelar af korn, som är ortens hufvudsäde, till en tolfedel af råg och en tolfedel af hafre. Hvete, som endast på några få ställen odlas, är alltför obetydligt att komma i beräkning, och blandsäden odlas icke heller allmänt.

Enligt de till Finans-Komitén 1859 lemnade uppgifter utgjorde årliga utsädet i hela länet uti medeltal de tre sista åren omkring 10 tunnor hvete, 1,786 tunnor råg, 22,500 tunnor korn, 2,432 tunnor hafre, 2,556 tunnor blandsäd och 786 tunnor ärter, eller tillsammans af alla slag 30,070 tunnor. Fördelade på länets hela hemmantal, visas häraf, att för hvarje helt mantal skulle fordras tillsammans 18 tunnor säd af alla slag eller $\frac{3}{4}$ tunna på hvarje seland jord; men man ansåg då att dessa uppgifter voro för låga. Utan öfverdrift skulle man öfverhufvud kunna räkna utsädet af alla slag till en tunna på hvarje seland jord eller 24 tunnor på helt hemman, som för hela länet skulle göra omkring 39,000 tunnor, deraf efter $\frac{3}{4}$ tunna på hvarje seland jord af hvete, råg, korn och hafre omkring 29,300 tunnor af dessa sädesslag tillsammans.

Skörden uppgafs i medeltal för hela länet, enligt de till Finans-Komitén 1859 aflemnade uppgifter, till 70 tunnor hvete, 13,453 tunnor råg, 125,846 tunnor korn, 10,380 tunnor hafre, 11,388 tunnor blandsäd,

3,675 tunnor ärter och 128,583 tunnor potatis, men äfven dessa quantiteter anses för lågt uppgifna och understiga betydligt hvad som i Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes sista femårsberättelse uppgifvits. Att få någon säker uppgift på beloppen af utsäde och skörd är svårt, om icke alldeles omöjligt, enär de flesta af allmogen hvarken uppmäta eller anteckna det ena och andra, eller, om anteckningar förefinnas, skygga tillbaka att uppgifva quantiteterna, af den gamla ännu inrotade fruktan, att sådant möjligen skulle kunna föranleda tillökning i beskattningen, hvartill kommer, att det af mången anses orätt att nppmäta de skördar Gud gifver, eller likasom hålla räkning med Gud.

Om *skördens* utfallande under qvinqvennet lemna de af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande för hvarje år afgifna tredje och sista årsväxtberättelser upplysning. Af dessa berättelser må här meddelas ett kort sammandrag.

Rågen blef 1856 i Medelpad under medelmåttan, i Södra Ångermanland fullt medelmåttig och i Norra Ångermanland något under medelmåttan; gaf 1857 uti Medelpad och Norra Ångermanland 8:de à 9:de och i Södra Ångermanland 16:de à 20:de kornet; 1858 i Medelpad 9:de à 10:de, i Södra Ångermanland 16:de à 20:de och i Norra Ångermanland 11:te à 12:te kornet; 1859 i Medelpad och Norra Ångermanland 8:de à 9:de och i Södra Ångermanland 12:te à 16:de kornet; samt 1860 uti Medelpad 9:de à 10:de, uti Södra Ångermanland 12:te à 14:de och i Norra Ångermanland 8:de kornet. Skörden var 1857, 1858 och 1860 af god *beskaffenhet* och fullt motsvarande ortens vanliga behof.

Korn. Skörden deraf uppgafs hafva varit 1856 i Medelpad ringa och af dålig beskaffenhet, i Södra Ångermanland; nedre landet fullt medelmåttig, men öfre landet betydligt under medelmåttan, samt i Norra Ångermanland missväxt på några ställen; 1857 i hela länet 7:de à 8:de kornet; 1858 i Medelpad och Södra Ångermanland 7:de à 8:de och i Norra Ångermanland 6:te à 7:de kornet; år 1859 i Medelpad och Norra Ångermanland 5:te à 6:te och i Södra Ångermanland 6:te à 7:de; samt 1860 uti hela länet 7:de à 9:de kornet. Under åren 1857 och 1858 var skörden mer än tillräcklig för behofvet, under 1859 ansågs den i allmänhet knappt medelmåttig, men af god beskaffenhet, och 1860 fullt medelmåttig.

Blandsäd och hafre hafva vanligen lemnat lika skörd som kornet.

Potatisodlingen ingår betydligt i jordbruket och utgör en icke obetydlig del i befolkningens föda. År 1856 var skörden på många ställen skadad af frost, men dock motsvarande landsbygdens eget behof; 1857 erhöles 6:te à 8:de kornet, som ansågs för medelmåttig skörd; 1858 fick i Medelpad 12:te, i Södra Ångermanland 10:de och i Norra Ångermanland 8:de kornet; 1859 erhöles 6:te och 7:de kornet i hela länet; och 1860 en skörd af 8:de och 9:de kornet. Torröta visade sig på några ställen 1858 och på många 1860.

Att länet under det utgångna qvinqvennet lemnat fullt ut de quantiteter spanmål, som erfordrats för innevånarnes behof, är temligen säkert, enär de partier Ryskt rågmjöl, som införskrifvits, kunna antagas fullt motväga hvad som af skörden afyttrats. Enligt förut antagen beräkning af $\frac{1}{2}$ tunna råg och 3 tunnor korn för hvarje person, skulle för omkring 116,000 innevånare hafva erfordrats för hvarje år 58,000 tunnor råg och omkring 350,000 tunnor korn; men denna beräkning är måhända för dryg. Å ena sidan kan väl sägas, att barn af spädnare ålder icke kunna konsumera det för hvarje person såsom erforderligt uppgifna quantum, men å den andra måste ock medgifvas, att, när i betraktande tagas de behof, hvartill spanmålen användes, nemligen bröd, dricka, välling, gröt m. m., för mången konsumeras mer än den antagna beräkningsgrunden medgifver, ehuru det icke heller kan nekas, att mången fattig får lefva af mindre. Måhända skulle behofvet närmare angifvas, om ifrån det uppgifna erforderliga beloppet afdrages hvad som konsumeras af potatis, hvaraf fyra tunnor anses motsvara en tunna korn.

Priserna, sådana de i handel varit gängse, kunna icke med någon säkerhet uppgifvas, helst för- Tab. Litt. A.
säljningen ofta sker på kredit, och priset i följd deraf stegras. Deremot kunna markegångspriserna, enligt

markegångstaxans afdelning Litt. A, antagas någorlunda uttrycka handelspriserne för löpande årets skörd. Enligt denna taxa hafva nedanstående priser, tab. Litt. A, af Riksståndens Deputerade blifvit satta å en tunna. Orsaken till vexlingarne i dessa priser har naturligtvis varit skördens större eller mindre ymnighet, mer eller mindre goda beskaffenhet.

Under qvinqvenniet, såväl som under många år förut, har ingen allmännare *missväxt*, icke heller andra allmänna olyckor, hemsökt landet. Partielt hafva dock sådana inträffat, i följd af hvilka *understöd* måst sökas. Sålunda har, på Konungens Befallningshafvandes underdåniga hemställan, Kongl. Maj:t uti Nådig skrifvelse af den 30 Januari 1857 beviljat 5,000 R:dr Banko såsom räntefritt lån, att af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fördelas emellan de af missväxten hemsökta socknarne i länet, med gemensam ansvarighet af hvarje sockens innevånare för medlens återbetalning med en tredjedel årligen inom den 1 November 1857, 1858 och 1859; hvarjemte Kongl. Maj:t i Nåder beviljade 1,000 R:dr Banko, utan återbetalningsskyldighet, att komma sådana behöfvande inom nämnde socknar tillgodo, som ej voro i tillfälle att sjelfve förskaffa sig arbete, eller i stånd att medlen af egna tillgångar återbetala; dock under vilkor, att dessa medel företrädesvis skulle användas för att åt fattiga och arbetslösa personer bereda sysselsättning och möjlighet att genom egen verksamhet bidra till sitt uppehälle. Af det mot återbetalningsskyldighet anvisade lån, 7,500 R:dr Riksmünt, behöfde endast utlemnas till Wiksjö socken 2,250 och till Gideå socken 3,000 R:dr, samt af de utan återbetalning gifna medel till den förra 310 och till den senare 300 samt till en nybyggare i Lidens socken af Medelpads fögderi 10 R:dr; varande det räntefria lånet återbetaldt och de öfverskjutande medlen återlevererade.

Andra *nya* sädeslag hafva under qvinqvenniet icke blifvit använda än vicker, hvarmed på några få ställen försök blifvit gjorda.

Trädgårdsskötseln och *fruktträdsodlingen* är inom länet föga utbredd. Man har trott, att i detta nordliga klimat fruktträd icke skulle kunna trivas, men erfarenheten har dock på några, om ock få ställen såväl i Medelpad som i Södra Ångermanland visat, att fruktträden icke allenast väl trivas, utan äfven lemna en frukt, som i godhet kan täfla med frukt från södra provinserna. En *trädgårdsmästare* är nu anställd, med lön af Hushållnings-sällskapet och skyldighet att uppå requisition kringresa inom länet, för att meddela undervisning och råd i trädgårdsskötseln, hvarjemte han skall undervisa eleverna i folkskolelärare-seminariet i trädgårdsodling, för hvilket senare åtagande han invid staden erhållit jord till *planteringsland* och anläggande af *trädkolor*.

Tab. No 3. B) *Boskapskötseln* står ännu på vida lägre ståndpunkt, än hvarå den borde finnas. Sommarbetena äro vanligen ganska goda, men vid stark torka förbrännes gräset och skämmes vattnet. I fjelltrakterna äro betena belägna långt bort från byarne och bebyggda med fäbodas, dit kreatur af alla slag drivas och beta gemensamt. Ännu äflas mången jordbrukare att hafva en talrik ladugård, ehuru han saknar utväg att, såsom sig bör, underhålla en sådan. Följden af detta fäderneärfda system har blifvit minskad afkastning af kreaturen, minskad gödseltillgång för jordbruket och följaktligen mindre åkerbruk, än som med en förständig hushållning kunde finnas. Nekas kan dock icke, att allt flera jordbrukare efterhand öfvergå till rationelare hushållning och egna sina ladugårdar den omsorg de förtjena och fordra, för att blifva vinstgifvande. Erfä-

Tab. Litt. A.

Markegångspriser.

		Råg.	Korn.
1856.....	R:dr B:mt	21	19
1857.....	» »	18	15,50
1858.....	» »	14,17	11,97
1859.....	» »	15,12	13,54
1860.....	» »	15,12	12,60

renheten har ock visat, att de jordbrukare, som minskat antalet af sin boskap och gifvit den kvarvarande delen en ymnigare utfodring, deraf skördat icke obetydlig vinst. Äfven andra omständigheter, såsom fodermedlens mindre ändamålsenliga beredning och ladugårdshusens obeqvämighet, qvaf och mörker, m. m., hafva inverkat på boskapsskötselns mindre fördelaktiga ställning, men äfven dessa fel äro insedda och rättade af en och annan förständig ladugårdsägare, som af förändringen funnit sin stora båtnad.

De till Finans-Komitén lemnade uppgifter innehålla, att inom länet skulle år 1859 hafva funnits 12,647 hästar, 1,553 oxar och tjurar, 37,817 kor, 8,942 ungnöt, 63,732 får och getter samt 5,427 svin; men man kan i allmänhet antaga, att dessa siffror på långt när icke uttrycka rätta antalet, som otvifvelaktigt är större. Då emellertid sanningsenliga uppgifter i denna del troligen ej stå att erhålla, måste man nöja sig med de approximativa, och i sådant afseende skulle jag anse det kunna antagas, att, ehuru förhållandet i olika socknar naturligtvis är mycket olika, i betraktande deraf att hemmanen äro delade i många mindre delar med hvar sin åbo och följaktligen hvar sin i förhållande till ägoomfånget större eller mindre ladugård, på ett helt hemman eller dess många delar öfverhufvud årligen vinterfödas 8 hästar, 24 kor, 6 ungnöt, 35 får samt 4 svin. Efter denna beräkning skulle länet äga cirka 13,050 hästar, 39,160 kor, 9,790 ungnöt, 57,100 får och 6,520 svin. Oxar finnas endast på bruken, utom det att en och annan torpare har en köroxe. Getter finnas hufvudsakligast i fjellsocknarne.

Sommartiden består kreaturen ej annat foder än betet, som fås för det mesta af naturliga ängar, ehuru det ej kan nekas, att odling af timotej och klöfver mer och mer utvidgar sig. Om vintern fodras vanligen med hö och halm, dels ren, dels blandad med agnar och begjuten med vatten.

Höskörden var 1856 och 1857 ymnig, men 1858 under medelmåttan i Medelpad, fullt motsvarande hvad som vanliga foderår erhållits i Södra Ångermanland, och medelmåttig i Norra Ångermanland, 1859 under medelmåttan i hela länet och på några ställen knapp, men 1860 ymnig. I allmänhet kan dock sägas, att foder-tillgången öfverhufvud varit tillräcklig. Att på de ställen der foderbrist förefunnits kreaturens antal minskats, är naturligt, likasom att det, då skörden varit ymnig, ökats. Kreaturens utfodring med spannmål är visserligen i senare tider mera vanlig än förr, men den sker dock ännu sparsamt, emedan efter gammal åsigt »Guds län är för skadligt (för godt) att gifva åt kreaturen». Enligt de till Finans-Komitén 1859 lemnade uppgifter skulle 13,764 tunnor spannmål årligen användas för kreaturens utfodring, men, lika med hvad som då sades, måste äfven nu erinras, att ehuru utfodringen med spannmål, hvaraf endast användes slösäd, ej sker allmänt, det dock måste antagas, att en vida större kvantitet än den uppgifna åtgår.

Att ladugårdarne i allmänhet lemna *afkastning*, öfverstigande ortens förbrukning, kan icke bestridas; men denna afkastning åtgår till större delen i städerna och köpingen, der synnerligast torgdagarne tillförseln mer och mer tilltager. Smör från de norra socknarne föres dock till en del utom länet.

Priserna å kreatur hafva varit olika i mån af fodertillgången. En ox, »sådan som i landet finnes», Tab. Litt. B. upptages i markegångstaxan för 1856 till 37 R:dr 50 öre, 1857 till 50 R:dr, 1858 till 40 R:dr, 1859 till 35 R:dr och 1860 till 37 R:dr 50 öre, men man kan antaga, att den intetdera af åren gällt under 60 à 70 R:dr, och en ko har vanligen betalats med 100 R:dr. Markegångspriset har i öfrigt under qvinqvenniet varit det i nedanstående tab. Litt. B utförda:

Tab. Litt. B.

Markegångspriser.

		Smör 1 lispund.	Torrt kött 1 lispund.	Talg 1 lispund.	Får 1 st.	Hårdvallshö 1 lispund.	Halm 2 lispund.
År 1856	R.dr R.mt	11,25	4,50	10	6	0,56	0,37
» 1857	» »	11	6	10,50	7	0,50	0,28
» 1858	» »	10,50	5	9	5	0,40	0,21
» 1859	» »	12	4	9,80	5	0,75	0,3
» 1860	» »	11	4,20	10	5	0,45	0,25

Djurracerna äro, till en del i följd af förtidig parning, små, men i allmänhet goda. Till racernas förbättring har ett *holländeri* af Voigtländerrace varit inom länet anlagdt, först på Johannisbergs egendom i Torps socken af Medelpad och sedan å Holms säteri i Södra Ångermanland, men är nu derifrån förflyttadt till Gefleborgs län. Under tiden af vistandet här har holländeriet lemnat flera afkomlingar, hvilka nu, spridda i landet, hafva bidragit till racens förbättring. Föreningen för hästafvelns befrämjande har deremot upphört.

Fjäderfä finnas icke många; öfverhufvud kunna beräknas 12 höns på hvarje helt mantal. *Biskötsel* är icke försökt.

Några egentliga *farsoter* bland husdjuren hafva under qvinqvenniet icke inträffat. Dock hafva bland hästkreaturen *qvarka* visat sig i flera socknar 1856 och 1859, *rots* och *springormen* 1857 och 1858, *springormen* 1858; bland hornboskapen *Kachexia ossifraga* och *merkurialsjuka*, denna senare förorsakad af salva, som af qvacksalvare användts mot ohyra, 1857, och *blodstallning* 1859; bland svinkreaturen *skarlakansfeber* och *hjerninflammation* 1857; och bland hundar *rabies* i Sundsvall och några deromkring belägna socknar samma år; men öfverallt har, efter ändamålsenlig behandling af Djurläkaren, sjukdomen upphört efter kortare tid. Sjukdomarne bland kreaturen anser Djurläkaren uppkomma under sommarbetena, då stark torka förbränner gräset och förskämmer vattnet, samt under vinterfodringen af brist på strö, som i allmänhet icke begagnas. Att en enda af staten aflönad Djurläkare icke är tillräcklig för det vidsträckta länet, är allmänt erkändt, men då medel till aflöning af ännu en sådan person saknades, har, enligt Kongl. Brevvet den 11 Januari 1857, statsanslag icke kunnat dertill erhållas, i följd hvaraf Sundsvalls stad anslagit aflöning åt en egen *Djurläkare*.

Rörande jordbruket och boskapsskötseln i allmänhet bör anmärkas: att jordbruket enligt hvad förut är antydt är ifrån år något, fastän ej betydligt, *utvidgas* genom nyodlingar, vattenaftappning, grunddikning, ängsvattning och öfversilning, ehuru icke med någon tillförlitlighet kan uppgifvas arealen af den vunna tillökningen. Till utdikning af en tjern och 6 myror vid Klöstrets by i Torps socken hade Kongl. Maj:t i Näder anvisat 900 R:dr, att utgå med 180 R:dr såsom anslag och 720 R:dr såsom lån, men då arbetet skulle företagas, afsade sig delägarne understödet; deremot anvisades, enligt Kongl. Brevvet den 5 Oktober 1858, ett anslag af 8,000 R:dr, deraf 6,000 R:dr såsom lån, för fullbordande af Tåsjöns sänkning, hvilken borde vara verkställd inom den 1 Oktober 1861, och detta arbete har fortgått och blifvit fullbordadt.

Den nya *stängselförordningen* har hittills visat ringa inverkan och gärdesgårdarnes antal hvarken minskats eller ökats: varande dock att hoppas, det denna förordning efter hand skall äfven här visa en välgörande inverkan.

Hushållnings-sällskapet har, enligt hvad förut blifvit antydt, under qvinqvenniet sökt att verka till jordbrukets och näringarnes förkofran, dels genom utgifna skrifter, dels genom utdelande af premier åt arbetssamma och nitiska jordbrukare, dels genom profplöjningar och genom expositioner af nyare tiders redskap och alster ifrån jordbruket. Sällskapet offentliga sammankomster hafva i allmänhet varit talrikt besökta, och de ämnen, som der afhandlats, med uppmärksamhet afhörda. *Landbruksmöten* hafva äfven under tiden varit hållna och bevistade ej allenast af ortens innevånare, utan äfven af personer från andra provinser. Den af Hushållnings-sällskapet antagne *Länsagronomen* har haft full sysselsättning och knappast medhunnit att besöka alla de jordbrukare, till hvilka han varit requirerad, och det måste erkännas, att hans undervisning och råd på de flesta ställen blifvit med beredvillighet mottagna och efterföljda. Några andra skolor för landtbruket än den ofvannämnda lägre *landbruksskolan* på Hammar finnas icke, men vid denna skola har undervisningen fortgått och 10 elever utexaminerades 1856, 2 år 1857, 10 år 1858, 10 år 1859 och 5 år 1860. Skolans nyttiga verksamhet är väl öfverallt erkänd, men svårigheten att få elever ökas med hvarje år, och denna svårighet kommer otvifvelaktigt att fortfara, så länge skogsafverkarne, med förbiseende af jordbrukets vigt, betala så höga dagspenningar, att ungdomen derigenom lockas att, med förbiseende af skolundervisningens

vigt för deras framtida väl, föredraga den ögonblickliga nog stora förtjensten för den mindre, men i längden mera gagnande.

Hvarken stuteri eller holländeri finnes inom länet, och icke heller något *bränneri*. För bildande af *mejerskor* har Hushållnings-sällskapet bekostat qvinnors undervisning i mejeriskolor, och en utexaminerad mejerska har blifvit anställd att inom länet meddela undervisning i ladugårdsskötseln.

För jordbrukets behof är, enligt hvad förut är antydt, stor brist på *arbetare*, då de fleste arbetsföra manspersoner, enligt hvad äfven förut är nämnt, använda sig för skogsafverkning och skogseffekters flottning. En mängd Dalkarlar och Wernländingar invandra årligen för att söka arbetsförtjenst, och en mindre del af dessa invandrare användes för nyodlingar, men största delen begifver sig till lastageplatserna, der de erhålla god och tillräcklig arbetsförtjenst. *Jordtorpare* finnas snart sagdt på hvarje hemman, men *statorpare* endast vid bruken.

Dagsverkspriserna äro högst olika under vintern och sommaren. Under den förra årstiden kan markegångstaxan i allmänhet anses uttrycka rätta priset, men under sommaren, synnerligen vid lastageplatserna, händer det icke sällan, att dessa priser måste flerdubblas; likasom under bergningstiden jordbrukaren gerna betalar ett dagsverke högre än vanligt, om han ock icke kan täfla med trädvaruhandlaren i fråga om betalningen.

Markegångspriserna hafva under qvinqvennet varit:

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.
Ett drängdagsverke	R:dr R:mt 1,50.	1,50.	1,25.	1,25.	1,25.
Ett ökedagsverke	» 3.	3.	2,50.	2,50.	2,50.

Svårigheten att få *lagstadda tjenare* i husbondens kost och lön ökar sig med hvarje år, likasom tjenarnes fordringar på ökade förmåner årligen stiga. Tjenare, som i samma hus qvarblifva flera år å rad, blifva äfven år ifrån år fåtaligare, och sjelfsväldet stiger i samma mån.

I sammanhang med hvad som blifvit anfördt om jordbruket och boskapsskötseln, torde äfven jordbrukets *binäringar* böra afhandlas, och då förekomma, utom jagt och skogsafverkning, hvarom i nästföljande afdelning förmäles, väfnadsslöjden, fiske, salpeterstillverkningen m. m. att beröras.

Väfnadsslöjden idkas i Medelpad och Södra Ångermanland hufvudsakligen för husbehof, men i Tab. Litt. C. Norra Ångermanland för afsalu. De enligt författningarne utgående premier för den finare lärftstillverkningen tagas mindre nu än fordom i anspråk, och denna tillverkning minskas årligen, dels till följd deraf, att tillverkningen för hand icke kan täfla i pris med machintillverkningen, dels derföre att den utländska fabriksvaran är mera begärlig än den inhemska, enär man icke kunnat tillägna sig nyare methoderna för linets sortering och väfnadens appretering. Under qvinqvennet hafva de i följande tab. Litt. C upptagne kvantiteter lärft blifvit tillagde premier. Denna tabell visar icke allenast, huru betydligt tillverkningen minskats, utan äfven

Tab. Litt. C.

Tillverkad lärft, som erhållit premier.

År.	A l n a r L ä r f t.											Premier.	
	1:sta klassen.	2:dra klassen.	3:dje klassen.	4:de klassen.	5:te klassen.	6:te klassen.	7:de klassen.	8:de klassen.	9:de klassen.	10:de klassen.	Summa alnar	R:dr R:mt.	
1856.....	21,310	30,215	31,119	17,985	4,498	1,364	—	—	—	—	106,491	3,865,94	
1857.....	17,827	23,153	24,746	13,484	3,937	753	—	—	—	—	83,900	3,002,42	
1858.....	17,479	25,441	30,000	19,130	3,596	965	—	—	—	—	96,611	3,530,24	
1859.....	18,862	28,358	22,854	10,562	2,264	454	—	—	—	—	83,354	2,868,28	
1860.....	19,199	26,685	23,659	9,772	3,046	620	—	—	—	—	82,981	2,871,45	
Summa	94,677	133,852	132,378	70,933	17,341	4,156	—	—	—	—	453,337	16,133,33	
Jemförelse:													
åren 1851—1855 tillverkades....	140,786	184,033	164,487	96,931	28,356	5,688	—	—	—	—	620,281	21,902,87	
» 1846—1850 »	140,486	172,868	162,013	111,774	33,919	7,444	—	—	—	—	628,504	22,582,99	
» 1841—1845 »	175,489	230,058	194,974	125,569	34,202	8,557	71	—	137	117	769,174	27,238,02	

att på 15 år inga tillverkningar af de finaste klasserna varit till premier uppvisade. Att gröfre lärfter öfverallt i landet tillverkas till den qvantitet, att de icke allenast fylla husbehofven, utan äfven lemna ett högst betydligt öfverskott till afsalu, lider icke tvifvel.

Fiske af lax och strömming, sik, ål och nejonögon har under qvinqvenniet fortgått med mer och mindre lycka; men de försök till fiskodling, som blifvit gjorda, äro få. Vinterfiske är mycket försummadt, ehuru Hushållnings-sällskapet gjort hvad på detsamma ankommit för detta fiskes uppmuntran. Kronofiskenas antal, som vid förra qvinqvenniets slut utgjorde åtta med en årlig ränta af 17 tunnor 5 lispund 10 skålpund lax och 156 tunnor 9 lispund 5 skålpund strömming, samt ett arrende af 2,571 R:dr 27 sk. 1 rst. Banko, hafva år ifrån år minskats, dels genom skatteförsäljning, dels derigenom att de frändömts kronan. Nu finnas endast 6 laxfisken, som gifva i arrende 590 R:dr R:mt. Under qvinqvenniet äro ur kronans räkenskaper utslutna 2 fisken. Genom utslag den 31 Mars 1859, som af Kongl. Kammar-Kollegium under den 2 Oktober 1860 blifvit fastställt, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnat, att laxfiske i Ångermanelfven må om våren börjas huru tidigt efter isens försvinnande som helst, samt fortfara till och med den 31 Augusti, och de till fiskets bedrivande begagnade pålar och stänger ur elfven borttagas inom den 15 September.

Tab. Litt. D. *Markegångspriset* å fiskvaror har under qvinqvenniet varit det i följande tab. Litt. D uppgifna.

Skjäl fångsten har under qvinqvenniet ej haft den framgång, som vore önskvärd; den har dock, likasom de föregående åren, varit af Hushållnings-sällskapet uppmuntrad med premier. Sålunda utdelades år 1856 ett premium för fångade 12 skjäl, år 1857 två premier för fångsten af 39 och 11 skjäl, år 1858 två premier för fångade 16 och 12 skjäl, år 1859 tre premier för fångade 25, 25 och 20 skjäl, samt år 1860 tre premier för fångade 14, 12 och 17 skjäl.

Salpetertillverkningen kan sägas numera hafva inom länet nästan upphört, åtminstone har den under qvinqvenniet icke varit utöfvad.

C) *Skogshushållning*. De Norrländska skogarne voro i äldsta skogsordningarne nästan till spillo gifna, emedan sågtimmer der fick saklöst huggas på allmännigarne, och allmogen i denna landsort äfven tilläts att i de trakter, som voro aflägsna från bergverken, bruka ett måttligt svedjande; men det gick med dessa friheter såsom vanligt: de missbrukades, och snart hördes en allmän klagan, att Norrländska skogarne voro illa medfarna, och restriktiva åtgärder måste vidtagas. I äldre tider ägde dock icke skogarne på långt när det värde som nu, då snart sagdt ett utrotningskrig mot skogen pågår.

Tab. Litt. E. Till upplysning om *skogsarealen* inom länet meddelas å följande sida upptagne, af Jägeribetjeningen lemnade uppgift, Tab. Litt. E. Härvid anmärkes, att, enligt Kongl. Brevet den 20 April 1859, länet samma år erhållit *Skogs- och Jägeribetjening*, bestående af 1 Jägmästare, som tillika är Revierförvaltare, 2 Öfverjägare

Tab. Litt. D.

Markegångspriset å fiskvaror.

År.	Lax, en tunna.			Sill, en tunna.	Ål, ett lispund	Ström- ming, en tunna.	Nejon- ögon, 100 st.
	Bättre.	Fors.	Tunaelfs.				
1856..... R:dr R:mt	80	68	80	45	6	16,13	1,50
1857..... »	85	70	85	60	6,50	21,50	1,50
1858..... »	80,16	65,28	80,16	50,40	5,40	13,20	1,50
1859..... »	75,36	56,16	75,36	45,12	6	13,20	1,50
1860..... »	76,80	56,16	76,80	45,12	6	20,88	1,50
Summa	397,32	315,60	397,32	245,64	29,90	84,91	7,50
Medeltal	79,46	63,12	79,46	49,13	5,98	16,98	1,50
1851-1855..... »	76,30	62,19	76,30	39,25	5,07	17,94	1,50

samt 6 Skogsuppsyningsmän *); att till följd deraf länet provisionellt blifvit indeladt i tre revierer, omfattande det första Norra Ångermanland, det andra Södra Ångermanland och det tredje Medelpad, hvarterda med en Revierförvaltare och 2 Skogsuppsyningsmän; samt att, efter qvinqvenniets utgång, i denna indelning skett den förändring, att Föreståndaren för Sillre skogsskola fått emottaga ett särskildt revier, det fjerde, bestående af Lidens och Ljustorps socknar i Medelpad, hvilka socknar således frångått tredje revieret, som innefattar det öfriga af Medelpad.

De egentliga kronoskogarne, som finnas, och hvilka alla äro belägna i det inre landet, eller så kallade fjellsocknarne, äro genom afvittringen uppkomna kronoöfverloppsmarker, till större delen kronan förbehållne, samt till en del redan anslagne till vissa sågverk för mistad stockfångst och stå under statens uppsigt. I den mån afvittringen vinner fastställelse, vidtagas förberedande åtgärder för rågångskartors och dertill hörande beskrifningars upprättande, för undersökning af marken till utrönande af dess beskaffenhet till läge, duglighet, skogens växtlighet, flott- och forslings-leders inrättande m. m., allt i ändamål att ordna hushållningen med dessa skogar.

Ehuru icke egentligen tillhörande omfånget för denna underdåniga berättelse, må dock icke här förbigås att anmärka, det Kongl. Maj:t under den 21 Januari 1859 i Nåder förordnat, att en *skogsskola* för bildande af Skogvaktare skulle i Norrland anläggas, samt att, enligt Kongl. Brevet den 24 Maj 1861, för denna skola blifvit inköpt skattehemmanet N:o 6 i Sillre by af Lidens socken i Medelpad om $6\frac{1}{8}$ mål med en uppgifven ägovidd af 450 tunnland 29 kappland, för 5,000 R:dr R:mt; att detta hemman, enligt sistnämnda Nådiga Bref, blifvit anvisadt till bohemman åt den vid skolan anställde lärare, med rättighet för honom att tillgodonjuta hemmanets afkastning och skyldighet att ansvara för alla detsamma åliggande skyldigheter och besvär; att å hemmanet uppföras nödiga skolbyggnader och anläggas träd- och plantskolor; att, enligt Kongl.

*) Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har dessutom till extra Skogsuppsyningsman å Brämön antagit den der stationerade Fyrmästare den 17 December 1860.

Tab. Litt. E.

Areal af en del skogar.

		Antal.	Areal.	Summa areal vid 1860 års slut.
<i>Kronomarker:</i>	1:sta Revieret.....	20	69,976	Tunnland. 248,051
	2:dra d:o.....	51	113,011	
	3:dje d:o.....	11	32,068	
	4:de d:o.....	6	32,996	
<i>Sågverksskogar:</i>	1:sta d:o.....	21	60,308	68,762
	2:dra d:o.....	4	8,454	
<i>Ecklesiastike boställs-skogar:</i>	1:sta d:o.....	15	9,638	51,586
	2:dra d:o.....	29	26,953	
	3:dje d:o.....	16	13,224	
	4:de d:o.....	2	1,771	
<i>Jägeriboställs-skog:</i>	4:de d:o.....			400
<i>Rekognitions-skogar:</i>	2:dra d:o.....	7	26,331	48,084
	4:de d:o.....	4	21,703	
<i>Krononybygges- och ökeskattmarks-skogar:</i>	1:sta d:o.....	73	241,768	907,484
	2:dra d:o.....	189	583,994	
	3:dje d:o.....	24	70,540	
	4:de d:o.....	7	11,182	
Summa		480		1,324,317

Brefvet den 13 September 1861, en ytterligare Öfverjägare inom länet skulle tillsättas, med aflöning till lika belopp som öfrige Öfverjägare, och att för samma skola anvisats att årligen utgå:

Arfvode till Läraren och Skolföreståndaren, oberäknadt hans aflöning som Revierförvaltare... R:dr R:mt 1,000, hvarifrån dock afdrages boställsafkastningen;

Arfvode för en Skogsrättare	»	800,
Stipendier åt 10 läringar à 150 R:dr	»	1,500,
Underhåll af byggnader, inventarier och materiel	»	150;
att tillsvidare och intilldess skolan varder slutligen ordnad, utgå för år:		
Till den som besörjer mathållningen för lärlingarne förslagsvis, dock högst.....	»	250,
och till hyresersättning, likaledes förslagsvis, högst	»	100;
samt att utgå för en gång:		
Till uppköp af inventarier och materiel	»	1,000,
För reparationer m. m.....	»	400,

eller tillsammans R:dr R:mt 5,200;

samt att, enligt Kongl. Brefvet den 3 December 1861, för byggnaders uppförande vid skolan blifvit anvisadt ett anslag af 14,200 R:dr. Dessutom är fråga väckt om inrättande af en särskild skogsskola på bruksägarnes bekostnad, för bildande af Bruksskogvaktare, hufvudsakligast i afsigt att erhålla kunnige personer, att handhafva kolning och befordra kolskogens återväxt.

Någon ordnad skogshushållning har inom länet aldrig funnits, men till införande af en sådan synes början vara gjord derigenom, att fråga uppstått om införande af *trakthuggning* å ett och annat ecklesiastikboställe, äfvensom å sågverks- och bruksskogar, hvilket dock, hvad boställsskogen beträffar, beror på nådigt bifall till en af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande gjord underdånig framställning om medgifvande åt boställshafvaren af andel i afverkningen, till betäckande af de med trakthuggnings-indelningen och trakthuggningen förerade kostnader. Hushållningen med nybygges-skogarne och enskilda skogar anses så till vida vara förbättrad, som *skogseldar*, hvilka förr dels af uppsåt, dels af vårdslöshet åstadkommits och förhärjat ofantliga vidder, numera sorgfälligt förekommas, hufvudsakligen af den anledning, att alluogen mer och mer lärt sig inse de svåra förluster, som genom sådan förödelse tillskyndas.

Skogsmarkens beskaffenhet inom länet är öfverhufvud lika. Dessa marker äro i allmänhet mycket kuperade, mest berg och stembundna, gående höjderna i sträckning öfver hela länet i nordvestlig och sydvestlig rigtning, hvaremellan dalar med sjöar och vattendrag ungefär parallelt förekomma. Höjderna omvexla med större och mindre bergsträckningar eller kullar och platåformig mark, varande stundom myrländ, stundom momark öfverallt korsad af mindre vattendrag, jordmånen i allmänhet sand, dels injurar, dels mosand och grus, mera sällan lera.

Skogen består af tall och gran, stundom hvar för sig, stundom blandad. Löfskog, björk och grå al, den enda som egendomligen finnes i skogarne, förekommer icke till sådan myckenhet, att någon beräkning deraf kan göras. Visserligen synes i ett bälte af landet, paralelt med kusten, granen vara rådande, hvilket förhållande jemväl äger rum längst in åt fjellsocknarne, mellan hvilka bälten åter tallen synes öfvervägande, men öfverhufvud taget kunna dock tall och gran anses vara lika rådande, om än förekommande delvis mera hvar för sig, delvis blandade. I allmänhet kan skogen uppskattas till 100- à 120-årig, naturligtvis med blandning af alla åldrar. Inåt fjellsocknarne förekommer talrikast blandningen med 200- à 300-årig, och bland denna äldsta skog är tallen rådande. Växtligheten i skogen är i allmänhet god, d. v. s. i förhållande till markens beskaffenhet, ty ehuru 200-årig växt-omloppstid är det minsta, som här kan beräknas för timmerskogs-afverkning, är detta beroende på markens mer eller mindre sterila beskaffenhet, men vid jämförelse emellan gjorda skogstaxerings-resultater här och uppgjorda växtlighetstabeller för

södra och mellersta Sverige, visar skogsväxtligheten på lika mark här fullt ut, om ej bättre resultat, så att det nordliga läget icke inverkar menligt på skogsväxten, emedan de visserligen korta, men dock varma somrarna i Norrland äro ovanligt drivande, och skogsväxtligheten således är beroende af skogens läge öfver hafvet och icke på dess latitud.

Skogsbeståndet eller jernväxten är mycket olika. Å kronomarkerne, prestbords- och nybygges-skogarne, å hvilka begge sistnämnde endast afverkning till husbehof anses hafva skett, hafva de, mest för längre tid sedan, timade skogseldarne orsakat rubbning i skogsbeståndet. Visserligen förekommer en mängd af dels bränd, dels öfvermognad, torr eller vindfälld och dels skadad skog, men genom å de flesta ställen naturlig återväxt å brandfälten återkommer skogen förr eller senare utan människohjelp i slutet stånd. Beståndet i sågverks-, bruks- och enskilda skogar, hufvudsakligen beroende af afverkningen, skall här nedan undersökas. Å brandfälten i dessa är samma förhållande, som å kronoskogarne. Genom svedjande, särdeles i en del trakter af Medelpad, åstadkommes stor skogsöda, men genom kreatursbete synes ingen särdeles skada tillfogas skogarne. Deremot hafva från 1858 och 1859 årens somrar icke obetydliga sträckor af granskog blifvit skadade af insekter; men detta onda visar nu återgång.

Å kronomarkerna äfvensom å de till sågverken för mistad stockfångst anslagne skogar har hittills ingen årlig totalafverkning skett. Åtgärder hafva blifvit vidtagne för brandskadad, vindfälld och torr skogs upptaxering och försäljning för skogsplanteringskassans räkning från de förstnämnde. Genom utsyning till de privilegierade sågverken, nemligen inom 1:sta revieret Mo, inom 2:dra revieret Lo, Kramfors och Ledinge eller Forse och inom 4:de revieret Gussjö och Oxsjö, hafva beredningsvis blifvit afverkade öfvermogna eller brandskadade träd, dels från de marker, som det förstnämnda sågverket numera erhållit, dels från behållna kronomarkerne och dels från de till nybyggen indelade marker. Den årliga utsyningen till Mo, Lo, Kramfors och Forse samt Gussjö och Oxsjö sågverk har varit 12,216 sågtimmer, som i penningevärde kan antagas motsvara 24,432 R:dr R:mt, eller för alla fem åren 61,080 stycken timmer till ett värde af 122,160 R:dr, hvarvid anmärkes, att af hvarje timmer beräknas öfverhufvud 2 sågstockar, att för hvardera sådant timmer beräknats ett värde af 2 R:dr, samt att i stubböresafgift erlagts 12½ öre för hvarje träd.

Någon annan afverkning eller inkomst af skogen för kronomarkerne har hittills icke förekommit, med undantag af de fall, då åverkan blifvit begången och beslag å det åverkade skett; varande åverkningarne till större delen föröfvade på nybyggesskogarne, men dessa brott hafva senare åren varit mera sällsynta.

Till Ränteriet hafva stubbören och böter för åverkan under qvinqvenniet influtit till efternämnde belopp:

År	Antal träd, för hvilka stubböresafgift erlagts.	Stubböresafgift.		Åverkansböter.	
		R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.
År 1856					
» 1857	6,015.	572,20.			
» 1858					14,50.
» 1859	37,015.	6,384,71.			628,11.
» 1860	14,351.	2,093,21.			491,55.
	Summa 57,381.	9,050,12.			1,134,16;

hvarvid anmärkes, att de för 1857 erlagde stubbören icke utgått för träd, fällda under samma år, utan till hufvudsaklig del utgör efterräkning för flera föregående år.

Afverkningen å de enskilda skogarne har hufvudsakligen bestått utaf fullmogna träd, användbara till bjelkar och sågtimmer, samt å bruksskogarne äfven till kolning. Endast närmast kusten och någon gång vid de större flottlederna har skog afverkats till famnved för afsalu.

Skogsafverkningen å prestbords- och nybyggesskogen har inskränkt sig till husbehof af byggnadsmaterial och vedbrand, med få undantag, såsom till en och annan innehafvare af prestboställen, som dels erhållit Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd att antingen på en gång eller årligen under vissa år afverka ett bestämdt antal öfvermogna eller skadade träd till afsalu, i ändamål att dermed betäcka hoställshafvarens utgifter för kyrkobyggnad och dylikt, dels, enligt Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes medgifvande, fått afverka timmer till boställshusens om- eller nybyggnad. En och annan nybygges-åbo har äfven under senare åren fått efter anvisning och under kontroll af Jägeribetjeningen tillgodogöra den ännu till timmer eller bjelkar samt kolning användbara vindfällda och torra skog.

Tjärubräkningen inom länet bedrifves till ringa omfång, oakadt tillgången af tjäraved är högst betydlig, och friheten att densamma å kronans och nybyggenas skogar kostnadsfritt afhemta allmän. Denna näringsgren har visserligen blifvit uppmuntrad genom årlig utdelning af premier åt dem, som tillverkat ett visst quantum tjära, men någon särdeles verkan af dessa uppmuntringar har ej försports, ehuru det är otvivelaktigt, att en ökad tjärutillverkning väl skulle löna sig, utom det att den vigtiga fördelen af skogarnes upprensning derigenom skulle vinnas. Sedan det anslag till sådana premier, som genom Kongl. Brevet den 16 November 1849 var beviljadt, åtgått, har ock ytterligare anslag blifvit vägradt i Kongl. Brevet den 6 Juli 1858.

Till husbehofs-vedbrand begagnas nästan öfverallt i landet skogsupprensnings-effekter, nemligen vindfälld, torr eller brandskadad skog.

Tab. Litt. F. För trädvaruförädlingen finnas för närvarande inom länet anlagde de i följande tab. Litt. F upptagne *sågverk*, hvarförutom under anläggning äro inom länet 4 ångsågar med 10 ramar och 21 saluvattensågar med 22 ramar. Husbehofssågarnes antal är jemförelsevis ganska ringa, af orsak, att sågningen till husbehof oftast sker å de skattlagda sågarne; de förekomma mest på nybyggena, och hafva enkla grofbladiga ramar. Salusågarne hafva till två tredjedelar mång- och finbladiga ramar, deraf ock några äro dubbla.

Genom de inom länet befintliga många större och mindre floder och vattendrag underlättas virkesframskaffningen. Inom första revieret finnas Gideå, Mo- och Nätra-åarne, som, jemte flera tillflödande sjöar och mindre vattendrag, begagnas till *flottning*; inom andra revieret Ångermanelfven med sin södra gren Taxelfven, som kommer från Jemtland, och norra gren Åseleelfven, som kommer från Westerbotten; vidare Fjellsjöelfven, kommande från Fjellsjön, med flera sjöar, hvilka åter hafva sina tillflöden från Flåsjö- och Tåsjö-åarne, som båda komma i samma ordning från begge nämnde län. Alla dessa vattendrag äro stora, upprensade och med dyrbara byggnader gjorda flottbara, jemte en mängd sjöar, som de genomgå, hvarförutom åtskilliga större till Ångermanelfven gående vattendrag äfven äro gjorda flottbara. Inom tredje och fjerde revierne äro flottlederne Indalselfven med sjöarne Stora Holmsjön och Skjålsjön, samt Ljunga elf med sjöarne Stafvern och Stöde; varande några tillstötande mindre vattendrag inom dessa revier äfven gjorda flottbara; hvarförutom inom samma begge revier rullbanor eller rännor äro inrättade öfver fem särskilda bergåsar, uti hvilka rännvirket rullas eller åker genom lutningen till upplagsplatserna. Alla i nu omnämnda flottleder gjorda

Tab. Litt. F.

Sågverk.

	Ångsågar.	Med ramar.	Salu- och vattensågar.	Med ramar.	Husbehofs-sågar.	Summa sågar.
Inom 1:sta revieret.....	—	—	87	115	16	108
” 2:dra do	5	14	258	319	24	287
” 3:dje do	5	20	39	63	15	59
” 4:de do	—	—	22	46	2	24
Summa	10	34	406	543	57	473

strömrensningar och byggnader äro på enskilde sågverksägares bekostnad verkställda; och hafva bidrag af staten under qvinqvenniet endast erhållits genom Kongl. Brefvet den 18 April 1856 för Ångermanelfvens norra grens upprensning ett belopp af 15,000 R:dr R:mt, varande dock sedan anslag äfven beviljadt för upprensning af Ångermanelfvens södra gren.

Vanligaste dimensionerna å timret äro 22 fots längd och 12 tums diameter i lilländan samt 14 å 15 fots längd med lika diameter i lilländan. Den minsta dimensionen, som förekommer i handel, lär vara 14 fot med 10 tums diameter.

Priset beror hufvudsakligast på större eller mindre svårighet att få timret till flottled eller sågverk. Medelpriset på sågtimmer, vid sågverket eller stor flottled levererad, är för det af största dimensionen 1 R:dr 50 öre å 1 R:dr 75 öre R:mt, för det af andra dimensionen 1 R:dr å 1 R:dr 25 öre och för det af minsta dimensionen 75 öre å 1 R:dr för stycket. I skogen, der flottled icke finnes eller kan beredas, betalas timmerträden på rot med 50 å 75 öre för träd af minst 28 fots längd och 10 tums diameter, då köparen äfven bekostar flottledens upparbetande. Skrädda bjelkar betalas med 25 å 50 öre per kubikfot, högre i proportion till grofleken. Sparrar af medelålders lång och växtlig skog, i fyrkant uppskräddt virke, handlas nästan blott i Medelpad och betalas såsom för bjelkar; varande handeln med denna sistnämnda virkessort den för skogarne mest skadliga. Hus- eller byggnadstimmer, som förekommer i flera dimensioner, mest 28 och 36 fot, 7 tums, betalas med 2 å 3 öre per längdfot, fritt levererad. Bränved betalas vid lastplats aflemnad med 9 R:dr för björk, 7 å 8 R:dr för al, 6 R:dr för tall och 5 R:dr för gran, allt per famn. Vid sågverken, särdeles nedåt flodmynningarne och hafskusten, upplägges af bakor, ribbor och plankstump eller så kallad klant, ved, som betalas med 3 å 5 R:dr per kubikfamn. Kolhandeln är obetydlig, och bruken kola mest på egna skogar. Priset på kol är 37 å 50 öre. Som nästan vid alla jernbruk sågverk finnas, användas bakorne efter bräderna till kol för jernverkets behof. Vid ångsågarne användas äfven bakor och ribbor till eldning.

Till jemförelse med de ofvannämnda priserna må här äfven anmärkas priserna å skogsprodukter Tab. Litt. G. enligt *markegångstaxan*, tab. Litt. G, såsom de i samma taxa äro angifna.

Tullkammare-journalerna visa, att under qvinqvenniet de å följande sida (tab. Litt. H) upptagne Tab. Litt. H. partier skogsprodukter blifvit *utskeppade* till utrikes orter.

Det kan visserligen sägas, att skogstillgångarne af alla slag ännu äro inom länet i allmänhet goda, men detta omdöme gäller dock hufvudsakligen kronomarkerne, kronoheimmanen och de skattehemman, dit flottleder ännu icke finnas användbara. Deremot måste det beklagas, att nästan all bjelk- och timmerskog är afverkad på större delen af skattehemmans-skogarne, synnerligen de vid kusten och större vattendragen belägna, hvadan öfver hälften af det timmer, som försågas vid de större sågverken, och af det virke, som exporteras, flottas från Westerbotten och Jemtland. Då konsumtionen af timmerskog vid sågverken nu uppdrifves till det yttersta, i det att allt flera sågverk anläggas, utan att beräkning hvarken på sågverkens eller skogens framtida

Tab. Litt. G.

Markegångspriser å följande skogsprodukter.

		Tjära. 1 tunna.	Halfbattens- bräder. 1 tolf.	Plankor. 1 tolf.	Sågstock. 1 st.	Tallved. 1 lass.
År 1856.....	R:dr R:mt	9,12	8	12,12	1,25	2,12
» 1857.....	»	9,12	7,50	12	1,25	2,12
» 1858.....	»	9,60	7,50	12	1,25	1,50
» 1859.....	»	10,08	7,50	12	1,25	1,50
» 1860.....	»	10,80	7,50	12	1,25	2
	Medeltal	9,74	7,6	12,02	1,25	1,85

bestånd ifrågakommer, så är visserligen i en icke aflägsen framtid att befara, om icke brist för de egna behofven, dock upphörande af all trädvaruexport, och då nu åboerne å nyhemmanen äflas att få dessa till skatte omförde långt innan frihetsåren tilländalupit, samt erfarenheten visat, att på dessa nyblifna skattehemman all duglig skog inom få år totalt afverkats, ligger äfven deri ett bevis på den yttrade åsigtens riktighet. En omständighet bör dock anmärkas, den nemligen, att då flertalet af nyhemmanens innehafvare, genast efter det nyhemmanet erhållits, stundom under det ansökning om dess erhållande göres, till trädvaruhandlare afhända sig skogen till afverkning under vissa, vanligen femtio, år, en och annan, som ångrat den olagliga och förhastade försäljningen och deremot protesterat, underlåter att skattlösa samma hemman, hvarigenom väl afverkningen för tillfället förhindras, men förödelsen dock i en framtid säkerligen icke undgås, så att det är att förutse, det fjellbygden går i möte kustbygdens öde, att blifva utan säljbar skog.

Af hvad nu är anfördt synes, att på få ställen inom länet en verklig hushållning med skogen äger rum, och att öfverhufvud misshushållning är rådande, så att en förbättrad skogslagstiftning, med kontroll äfven på den enskilda hushållningen, med glädje motses af hvarje fosterlandsvän.

Slutligen må under artikeln skogarne äfven anmärkas de speciellt rörande de norra provinserna under qvinvennet utkomne författningar, hvilka alla fördelaktigt bidragit till skogarnes bättre vård, nemligen Kongl. Brevet den 19 April 1856, som stadgar, att de resolutioner Kongl. Maj:ts Befallningshafvande meddela för afhämtning af tjärutillverkningsämnen från kronans skogar ej må blifva gällande för längre tid än de näst derefter följande tolf månaderne, samt Kongl. Brevet den 20 April 1859 om användande af skogsalster å sådana kronomarker inom länet, som af skogseld varit hemsökta.

Tab. N:o 5. D) Rofdjurs utödande. Under loppet af nu slutade qvinvennum hafva, enligt inkomna rapporter, rofdjur blifvit dödade till det antal, som tab. N:o 5 upptager.

Vanliga sättet att döda *björn* är dels medelst skjutning i ide eller på brott, vintertiden efter förut på hösten skedd ringning, dels medelst slagjern, gillradt vid af björn fälldt husdjur. Skallgångar förekomma sällan och misslyckas vanligen, i anseende till markens vilda beskaffenhet i än brådstupande berg, än en mängd sjöar, tjernar och andra vattendrag. *Loen* fångas vanligen i jern, men skjutes någon gång för hand. *Räfven* fångas äfven i jern, och *vargen*, som någon gång åtföljer renhjorden, dödas vanligen af Lapparne på skidor. Björnar, loar och jerrfvar förekomma till icke ringa mängd inom länet i de för dessa rofdjur här varande så passande bergiga och vilda skogsmarker och anställa årligen ganska betydlig skada bland husdjuren. Att bestämma huru många husdjur årligen af rofdjur dödats är icke möjligt, men af de spridda upplysningar,

Tab. Litt. H.

Utskeppade skogsalster.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	Summa.
Tjära och beck	3,190	1,797	311	242	138	5,678
Bandstakar	298	450	344	722	492	2,246
Plankor och bräder af gran och furu	168,975	207,101	233,122	279,313	284,683	1,173,194
Plank- och brädstup af gran och furu	43,462	72,081	41,505	129,478	101,106	387,632
Master, spiror och telegrafstolpar	4,404	5,169	4,166	6,495	6,396	26,630
Ärämmen	3,202	4,604	3,993	6,744	6,168	24,711
Bjelkar och sparrar	158,927	189,825	190,859	198,161	287,615	1,025,387
Spakar och spakämnen af björk	1,343	620	528	6,096	1,521	10,108
Pumpträd, oborrade	—	—	—	—	63	63
Läkter	—	—	—	5	—	5
Timmer af furu och gran	—	—	945	4,264	8,514	13,723
Naglar af furu	—	—	—	—	4,630	4,630
Ved af furu och gran	864	979	568	1,154	1,132	4,697

som i detta ämne erhållits, kan antagas, att öfverhufvud 20 nötkreatur och hästar samt 400 getter och får årligen dödas af björnar, samt omkring 20 å 30 renar årligen af jerfvar och loar.

De skottpenningar för fällda rofdjur, som enligt jagtstadgan skolat med 4 R:dr 50 öre för björn, 3 R:dr 37 öre för varg, 2 R:dr 25 öre för lo, samt 37 öre för jerf och räf, utgå af länets jagtkassa, hafva icke blifvit uttagne, och någon afgift till nämnde kassa har icke blifvit erlagd, emedan öfverenskommelser socken- eller tingslagsvis blifvit träffade att efter fördelning per hemman utgifva skottpenningar till vida högre belopp, nemligen 18 R:dr för björn, 9 R:dr för varg och 6 R:dr för lo, och detta inom hela länet, med undantag af ett par socknar, der skottpenningarne på sista tiden blifvit höjda till 50 å 75 R:dr för björn. För öfriga rofdjur hafva skottpenningar icke erlagts.

E) *Bergs- och brukshandtering.* De Norrländska bergverken hafva från äldre tider utgjort föremål för Regeringens omtanke och särskilda lagstiftning, men några rika *grufvor* hafva dock icke funnits i de begge provinser, som utgöra föremål för denna berättelse. Ulfö jerngrufva i Nätra skärgård och Förnätra nickelgrufvor i Nätra socken äro de enda, som finnas, men ingendera har under qvinqvenniet varit bearbetad. *Mutsedlar* hafva under samma period meddelats endast å ett nytt jernmalinstreck 1860, samt å förut bearbetade ställen, en å nickelmalm 1857 och 6 å jernmalm år 1859, men då antalet af utdelade mutsedlar under förra qvinqvenniet utgjorde 20 och det näst förut tillryggalagda 28, synes, att de under sistförflutna qvinqvennium uttagna 8 mutsedlarne vittna om aftagande håg för inmutning af nya eller förut brutna mineralstreck, en följd deraf, att dels flera inmutade mineralanledningar vid bearbetningen icke funnits nog gifvande att löna sig, dels personer, som verkställt inmutningarne, icke haft tillgångar att arbetet fortsätta. *Hvilostånd* hafva under qvinqvenniet meddelats 7 jernmalmsgrufvor, deraf 1 år 1859 och 6 år 1860.

Masugnarne hafva under qvinqvenniet varit i gång på sätt nedanstående tab. Litt. I utvisar. Tab. Litt. I. Jemföres denna tabell med den, som för qvinqvenniet 1851—1855 är meddelad, upptagande tillverkningen till 62,929 Skæ och tionde-tackjernet till 1,044 Skæ 5 Læ 3 æ, så befinnes tillverkningen vara ökad med 23,591 Skæ, men tionde-tackjernet minskadt med 276 Skæ 11 Læ 9 æ. Af de inom länet varande fem masugnar, nemligen Galtströms i Njurunda socken, Lögdö i Ljustorps, Söderfors i Attmars, Bollsta i Ytter-Lännäs och Utansjö i Högsjö socken, hafva under åren 1857 och 1859 endast 4 varit i gång; och bör särskildt anmärkas, dels att tionde-tackjernet, enligt Kongl. Kungörelserne den 29 November 1844, den 3 November 1848 och den 14 November 1854, angående nedsättning under viss tid af den för tackjernstillverkningen utgående tiondeafgift är mindre, än hvad eljest författningsenligt bordt erläggas, dels att de belöpande tiondebeloppen

Tab. Litt. I.

Masugnar i gång.

	Antal begagnade masugnar.	Blåsningstid.		Uppgifven års-tillverkning.			Beräknad dygnstillverkning.	Tiondefribläsningstid.	Tionde-tackjern.		
		Dygn.	Timmnar.	Skeppund Tackjernsvigt.			Skepp:d T. v.	Egentliga fridygn.	Skeppund Tackjernsvigt.		
År 1856.....	5	386	20	11,502	—	—	29,74	40	111	1	8
» 1857.....	4	322	9	7,887	—	—	24,48	32	71	25	17
» 1858.....	5	722	2	22,730	—	—	31,48	40	182	14	18
» 1859.....	4	645	8	19,458	—	—	30,05	32	153	4	9
» 1860 *).....	5	779	2½	24,943	—	—	31,98	56	248	18	12
Summa		2,855	17½	86,520	—	—	Medeltal 30,22	200	767	13	14

*) Enligt Bergmästarens uppgift.

blifvit lösta med penningar, enligt de af Kongl. Kammar-Kollegium, Statskontoret och Bergs-Kollegium, eller numera Kommerce-Kollegium, fastställde pris, samt dels att Galtströms, Lögdö och Bollsta masugnar åtnjutit den för svagare malmfång, genom Kongl. Brevfen den 21 Juni 1826 och den 5 Juni 1839 tills vidare beviljade nedsättning till 5 R:dr 50 öre skeppundet.

Tab. Litt. K. Till närmare upplysning om *tackjersblåsningen* inom länet tjénar den i följande tab. Litt. K utförda jämförelse.

Tab. Litt. L. *Jerngjuterier* finnas vid Mohög samt Forse, och gjutgodstillverkningen har under qvinqvenniet varit den i nedanstående tab. Litt. L upptagna; varande således gjutgodstillverkningen vid masugnarne betydligt ökad under sista qvinqvenniet.

Vid 1860 års slut funnos vid 17 bruk följande antal *stångjernshårdar*, nemligen i Norra Ångermanland vid Mo och Gideå bruk 6, i Södra Ångermanland vid Westaná, Graninge, Forse, Sollefteå, Björká och Gålsjö 26, och i Medelpad vid Torpshammars, Norafors, Sulå, Lagfors, Matfors, Grytjens, Johannisfors, Galtströms och Åvike bruk 32, eller tillsammans 64 stångjernshårdar. Under qvinqvenniet hafva följande verkstäder blifvit nedlagda, nemligen en hård med dertill hörande stångjernssmide vid Norafors bruk i Sättna socken för alltid år 1858, två stångjernshårdar med tillhörande smide vid Westaná bruk i Wiksjö socken för åren 1857 och 1858, samt två stångjernshårdar med dithörande smide vid Torpshammars bruk i Torps socken på 10 år eller från och med den 1 November 1857 till samma tid år 1867. Till oinskränkt smidesrätt hafva öfvergått Gålsjö bruk den 6 December 1856, Westaná den 27 December samma år, Åvike bruk den 6 Oktober 1857, Björká den 6 Januari 1858, Gideå den 11 i samma månad och Torpshammars bruk samma år.

Tab. Litt. M. *Stångjernssmidet* har enligt Bergmästarens uppgift under qvinqvenniet varit det i tab. Litt. M (å följande sida) utförda. Af den debiterade hammarskatten har ingen del erlagts in natura. Till vidare upplysning må jemväl antecknas, att, ehuru tackjersproduktionen under qvinqvenniet öfverstigit det nästföregående, stångjernstillverkningen, som under nästföregående qvinqvennium utgjorde 161,895 Skæ, nedgått under sista qvinqvenniet med 16,011 Skæ B.v.

Tab. Litt. K.

Tackjersblåsning.

	Dygns-tillverkning. Skepp:d.	Tackjern i procent till malmen.	Kolåtgång. Tunnor per Skepp:d.
År 1856.....	20,00 à 37,44	40,05 à 51,78	10,07 à 13,02
» 1857.....	22,37 à 31,67	38,27 à 47,23	9,66 à 13,42
» 1858.....	22,91 à 40,79	39,25 à 52,35	9,23 à 13,97
» 1859.....	24,71 à 38,44	43,71 à 47,93	8,97 à 12,14
» 1860.....	23,02 à 40,34	35,83 à 52,32	9,22 à 13,48

Tab. Litt. L.

Gjutgodstillverkning.

		Vid masugnarne.	Vid egentliga gjuterier eller genom omsmältning.
År 1856.....	Skepp:d B.v.	337	132
» 1857.....	»	961	—
» 1858.....	»	505	170
» 1859.....	»	896	254
» 1860.....	»	712	156
Summa	»	3,411	712
Medeltal	»	682,2	142,9
Under nästföregående qvinqvennium	»	216	—

Under qvinvenniet 1855—1860 hafva de i nedanstående tab. Litt. N upptagne partier jern blifvit Tab. Litt. N. exporterade till utrikes orter. Då nu exporten under nästföregående qvinvennium var omkring 88,450 Skæ, har den under sista qvinvenniet betydligt minskats, men dervid bör dock erinras, att betydliga partier afgått till Stockholm och derifrån utförts.

Tillverkningen af gröfre *jernmanufaktur och stål* har skett vid 13 verk, nemligen: Torpshammar, Norafors, Lögdö, Matfors, Sörfors, Åvike, Graninge, Forse, Gålsjö, Westanå, Eriksfors, Mo och Gideå, samt utgjort:

År 1856.....	Skæ B.v.	3,354.
» 1857.....	»	3,611.
» 1858.....	»	3,012.
» 1859.....	»	2,845.
» 1860 *).....	»	3,094.

Summa Skæ B.v. 15,916;

eller i medeltal 3,183,2 Skæ B.v. om året.

Vid Petersbergs manufakturhammare nära Sundsvall hafva uträckts metallbult och metallspik för handelsflottans behof:

År 1856.....	Skæ St.v.	237: 12, 5.
» 1857.....	»	318: 14, —
» 1858.....	»	144: 16, 8.
» 1859.....	»	66: 5, —
» 1860.....	»	47: 1, 9.

Summa Skæ St.v. 814: 9, 2;

eller i medeltal 162 Skæ 17 Læ 16 æ.

*) Enligt Bergmästarens uppgift.

Tab. Litt. M.

Stångjernssmide.

År.	Vid verk med bestämd tillverkningsrätt.						Vid verk med oinskränkt tillverkningsrätt.						Summa uppgifven tillverknig.				Debiterad hammarskatt.				Tillverkning i förhållande till nästföregående år.			
	Härdar.		Frälserrätt.		Privilegeradt smide.	Uppgifven tillverknig.	Härdar.		Frälserrätt.		Uppgifven tillverknig.	Tackjern, inberäknadt gjutgods ur masugnarne.									Stångjern.			
	Antal.	Skæ.	Læ.	Æ.			Skæ.	Skæ.	Antal.	Skæ.		Læ.	Æ.	Skæ.	Skæ.	Skæ.	Læ.	Æ.	Skæ T.v.		Skæ B.v.			
					mindre.	större.					mindre.								större.					
1856.....	24	22	10	—	11,000	7,621	41	145	—	—	21,336	28,957	290	10	15	—	2,241	1,301	—					
1857.....	16	22	10	—	6,950	2,912	49	145	—	—	21,946	24,858	289	7	5	3,615	—	1,099	—					
1858.....	6	22	10	—	2,700	1,571	58	145	—	—	28,291	29,862	136	6	2	—	14,843	—	2,004					
1859.....	—	—	—	—	—	—	64	167	10	—	30,399	30,399	99	12	8	3,272	—	—	2,108					
1860.....	—	—	—	—	—	—	64	167	10	—	31,808	31,808	114	17	2	—	5,485	—	1,409					
Summa	46	67	10	—	20,650	12,104	276	770	—	—	133,780	145,884	930	13	12									

Tab. Litt. N.

Exporteradt jern.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	Summa.
Stång-, knipp- och plattjern..... Centner	26,886	16,732	46,263	29,746	58,927	178,554
Jernplåtar..... »	—	—	—	—	22	22
Spik och annat manufaktursmide..... »	—	—	—	26	26	52
Stål..... »	—	—	—	—	4	4
Summa	26,886	16,732	46,263	29,772	58,979	178,632

Vid Frösdals kopparverk i Ångermanland äro enligt Bergmästarens uppgift endast år 1857 tillverkade 57,8575 centner nickelpoppar; men de öfriga åren ingen tillverkning uppgifven.

Under qvinqvenniet hafva följande *nya verkstäder* blifvit tillättna, nemligen Mohögs gjuteri i Sköns socken 1857, hvilket afbrunnit sommaren 1859, men nu är åter uppbygdt, samt Eriksfors jernmanufakturverk vid Grössjö by i Bjerträ socken den 15 Februari 1860.

Tab. Litt. O. *Arbetare* vid andra verk än jernverken hafva under qvinqvenniet icke blifvit anställda, och jernverksarbetarne hafva varit de i nedanstående tab. Litt O uppgifne.

Såsom allmänt omdöme öfver bruksrörelsen anser sig Kongl. Maj:ts Befallningshafvande kunna meddela, att då blåsningstiden vid masugnarne förökats med öfver 90 blåsningdygn, då dygnstillverkningen i medeltal uppgått till omkring 30 Skæ, samt under det föregående qvinqvenniet icke ens upphunnit minimum inom det senaste, *tackjernsblåsningen* måste antagas hafva icke obetydligt förkofrat sig. *Stångjernstillverkningen* har deremot, enligt hvad förut är visadt, minskats, hvartill orsaken till en del får tillskrifvas den omständigheten, att 4 hårdar mindre finnas än under 1851, men väsentligast de fallande jernpriserne. Att produktionen af gröfre *jernmanufaktur* och *stål* under sista qvinqvenniet ökats är förut anmärkt.

Till upplysning om den större eller mindre förmån jernhandteringen lemnar sina idkare må anmärkas, att de bruk, som hafva egen tackjernstillverkning, sannolikt hafva någon, om än icke stor behållning på sin tillverkning, men att de öfriga, som måste köpa sitt tackjern, hafva ringa eller ingen behållning på sin handtering. För närvarande, d. v. s. under qvinqvenniets sista år, kostade 1 Skæ tackjern vid länets stångjernsverk, sedan frakt och omkostnader äro tillagda, från 13,88 till 18 R:dr eller i medeltal 15,78 R:dr, och priset på kolen varierade från 1,42 till 3 R:dr eller i medeltal 2,60 R:dr per läst à 12 tunnor. Till ett skeppund stångjern erfordras från 23,44 till 25,66 lispund eller i medeltal 24,61 lispund tackjern, och från 14,09 till 23,35 eller i medeltal 19,51 tunnor kol. Arbetslönen, då deri inberäknas betalningen för så kallade öfverjern och öfverkol jemte öfriga förmåner af utfordring för kol och begagnande af planteringsland m. m., kan ej antagas till mindre än 2,25 R:dr per skeppund. De bruk, som måste betala tackjernet med 15,78 R:dr och kolen med 2,60 R:dr per läst, kunna således ej tillverka sitt stångjern till lägre pris än 20,71 R:dr, och då dertill lägges bevilling och kommunalskatter samt frakt och omkostnader för jernets transport till Stockholm, dess vanliga afsättningsort, med 1,50 R:dr, så kostar jernet producenten på afsättningsorten 22,21 R:dr per Skæ B.v. Vid närvarande låga jernpris, senast noteradt till 7 R:dr per centner, motsvarande 22,40 R:dr per Skæ St.v. eller 24,64 per Skæ B.v., blifver behållningen endast 2,43 per Skæ B.v. eller 2,21 R:dr per Skæ St.v. Huru den vinsten blir för de bruk, hvilkas materialier öfverstiga medelpriset, faller lätt i ögat; de skulle ovilkorligen arbeta med förlust, om ej deras stångjern funne afsättning inom nästgränsande landsort, sedan den till stor del blifvit förädlad till manufaktur. Skulle jernpriset fortfara att falla, synes tydligen, att de

Tab. Litt. O.

Jernverksarbetare.

	Vid masugnarne.	Vid stångjernsverken.	Vid manufakturverken och gjuterierna.	Ej klassificerade, tillfällige.	Summa.
År 1856.....	50	210	137	192	589
» 1857.....	50	196	155	213	614
» 1858.....	47	197	135	—	379
» 1859.....	65	208	136	—	409
» 1860 *).....	69	210	138	—	417
Summa	281	1,021	701	405	2,408
Medeltal för år	56	204	140	81	481

*) Enligt Bergmästarens uppgift.

flesta stångjernsverken måste upphöra. Visserligen arbetas nästan öfverallt och med framgång på tillverkningspriset nedsättande, men fortfar försäljningspriset att falla vid lika eller ännu högre kolpriser, blifver nödvändiga följderna den nyssnämnda. Jemför man med nämnde försäljningspris i Stockholm priset på Svenskt stångjern å utrikes ort, till exempel i England, så synes, att den lilla förtjenst, som kan vara på stångjernsproduktionen, till större delen stannar i den exporterande köpmannens händer. Då så mycket trädvaror utskeppas från länet och jern med fördel kan tagas till bottenlast i fartyg, lastade med trädvaror, hvarigenom frakten för jernet borde blifva ringa, är det anmärkningsvärdt, att handlanderna i länets städer så föga befalla sig med jernexport. De skulle kunna hafva all den förtjenst, som nu tillfaller Stockholms handlande, derigenom att de särskilda omkostnaderne för omlastning blifva besparade, och på detta sätt vara i tillfälle att af vinsten dela med sig åt bruksägaren, d. v. s. betala högre pris för jernet än hvad derföre fås i Stockholm.

F) *Fabriker, manufakturer och handtverk.* För att icke belasta denna underdåniga berättelse med en mera speciel beskrifning öfver fabriker och handtverk, anser sig Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vid redogörande för de till denna afdelning hörande ämnen endast böra åberopa bifogade tab. N:o 7; varande köpingen Örnsköldsviks handtverkspersonal inberäknad i antalet för landsbygden.

4. Kommunikations-anstalter och varubyten.

Kommunikationsanstalterne inom länet fordra största uppmärksamhet. Att inga jernvägar finnas i Norrland är allmänt bekant, men hvad som torde vara mindre bekant, är att inom länet ännu finnas flera socknar, som sakna egentliga landsvägar. Då dertill kommer, att på många ställen ännu finnas för trafiken högst menliga backar, och att på flera ställen ännu saknas lämpliga kommunikationer öfver elfvarne, torde af allt finnas, att Westernorrlands län är i stort behof af betydligt ökade anslag för vägars tillvägbringande och förbättrande m. m. Anslag för vägförbättringar äro väl under qvinqvenniet beviljade, men tillgångarne hafva icke medgifvit att erhålla hvad som äskats, och man har sökt göra troligt, att trafiken i dessa mindre befolkade trakter vore så ringa, att kostnaden för vägförbättringar der icke kunde ändamålsenligt användas; men man har icke velat lyssna till den af erfarenheten bekräftade sats, att utvidgade kommunikationer bidraga till ökad folkmängd, ökad industri och ökad välmåga.

A) *Landskommunikationer.* Under qvinqvenniet hafva följande *statsanslag* till vägförbättringar blifvit anvisade, nemligen:

1. För vägomläggning emellan Graninge och Forse bruk, enligt Kongl. Brefven den 18 April och den 2 Oktober 1856	R:mt R:dr	6,000.
2. För vägomläggning förbi Skönviksbackarne i Sköns socken (3,466 fot), enligt Kongl. Brefven den 27 Mars och den 20 Augusti 1858	»	6,750.
Denna väg är fullfärdig, men ännu ej afsynad;		
3. För vägomläggning emellan Weda och Frånö gästgifvaregårdar (25,934 fot), enligt Kongl. Brefven af samma dagar	»	23,250.
4. För väganläggning från Borgsjö sockengräns till Holmsjöns strand inom Hafverö socken, enligt Kongl. Brefven af den 23 December 1859 samt den 20 April och den 3 Augusti 1860	»	5,000.
Denna vägbyggnad är ännu icke fullbordad;		
5. För vägomläggning emellan Bredbyns och Mo gästgifvaregårdar, enligt Kongl. Brefvet den 3 Februari 1860	»	6,000.
Under qvinqvenniet har ingen del af detta anslag lyftats.		

Summa R:mt R:dr 47,000.

Att uppgifva allmänna landsvägars, häradsvägars och socknevägars *längd* har sin stora svårighet. På flera ställen äro allmänna landsvägarne ej af den bredd allmänna lagen bestämmer, och man har stundom velat betrakta dem såsom häradsvägar, ehuru gästgifvaregårdar vid dem äro anlagda och skjutsning å dem äger rum. Approximativt skall längden blifva uppgifven i den till denna afdelning hörande tabell. Vägarnes beskaffenhet är visserligen icke sådan den vore att önska, hvartill orsaken ligger dels deri, att lämpligt väggrus på många ställen saknas, dels att de till underhåll indelade vägsträckorna äro alltför stora och ofta aflägsne från hemmansägarens boning. De med statsanslag anlagde eller förbättrade vägar äro dock i allmänhet bättre, och deras underhåll är lättare i den mån backarne försvunnit. Vissa tider om året, synnerligen under källossningen, äro dock gemenligen alla vägar inom länet djupa och svåra att befara. Under vintertiden, särdeles då mycket snö inträffar, äro vägarne på många ställen svåra att hålla öppna, ty knappt har en mödosam plogning blifvit verkställd, förrän ett nytt snöfall beröfvar arbetaren frukten af hans möda; men ock måste det erkännas, att innevånarne till en stor del äro sjelfve skulden till vintervägarnes mindre goda beskaffenhet. Norrländningens vana att alltid köra i samma spår och derigenom tilldana likasom en ränna i vägen gör det svårt, när tvenne åkdon mötas, att utan olägenhet komma förbi hvarandra, och icke sällan händer, att ettdera måste kastas ikull. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har väl uti utfärdade kungörelser lemnat föreskrifter om vägarnes underhåll, bredd, plogning m. m., men inga föreskrifter, inga viten äro tillräckliga att fullkomligt utrota fördomar och ovanor; det är endast af tiden och upplysningen sådant får väntas.

Tab. N:o 8. Enligt de från Kronofogdarne inkomna uppgifter var förhållandet med landväga-kommunikationerne vid femårsperiodens slut det i tab. N:o 8 uppgifna.

Härvid bör dock anmärkas: att de vägar, vid hvilka gästgifverier blifvit anlagda, i allmänhet äro upptagna under klassen af allmänna landsvägar, ehuru de icke, på sätt förut är nämndt, innehafva den bredd lagen för dylika vägar utstakar; att statsanslagen för de anlagda eller under anläggning varande nya vägarne endast till en del utgått under qvinqvennet; samt att kommunernas bidrag till vägförbättringar visserligen kan antagas hafva utgått till högre belopp än här angifvits.

Åren 1858 och 1859 uppfördes vid Edsele kyrka, på kommunernas bekostnad, en större *bro* öfver Ångermanelfvens södra gren för en kostnad af omkring 4,500 R:dr R:mt. Inom Ramsele socken finnas tvenne större broar, hvaraf den ena öfver Ångermanelfvens mellersta gren vid Nordantjäls skjutsstation kostar församlingen omkring 9,000 R:dr R:mt. Inom Anundsjö socken finnas flera broar, hvaraf isynnerhet tre kunna betraktas såsom större, nemligen Fanbyåbron 183 fot, Bölesåbron 150 fot och Ytterselsåbron 156 fot lång. Inom Själevads härad finnas 6 större broar, tillsammans utgörande i längd 1,105 alnar; inom Arnäs och Gideå socknar underhållas 4 större broar, samt inom Grundsunda socken tvenne sådana, hvarförutom denna socken gemensamt med de tvenne näst förut nämnda underhåller en större bro. Fjäls betydliga bro öfver Indals-elfven har under qvinqvennet undergått en ansenlig reparation. Det är naturligt, att inom ett land, så genomskuret af vattendrag, dessutom finnes en mängd broar af mindre betydenhet, men dessa, ehuru kostbara att underhålla, måste här förbigås.

Tab. Litt. P. Inga *vägpenningar* uppbäras. Deremot erläggas *broavgifter* vid Njurunda bro enligt Kongl. Brevet den 6 Mars 1830, vid Fjäls bro enligt Kongl. Brevet den 31 Juli 1843 och vid Långsele bro enligt Kongl. Brevet den 12 Januari 1855, till det belopp, som tab. Litt. P (å följande sida) utvisar; varande dock ifrån bropenningars utgifvande frikallade tågande trupper, allmänna poster, kurirer, m. fl.

Af de i förra underdåniga femårsberättelsen såsom nödiga upptagna *vägförbättringar* hafva efter qvinqvennets utgång statsbidrag bifallits för omläggning af stads- och bybackarne nära Sundsvall, samt för väg-omläggning förbi Ödsbacken emellan Frånö och Nylands gästgifvaregårdar, och bland öfriga väckta förslag till förbättrade kommunikationer förtjena isynnerhet följande särskild uppmärksamhet, nemligen:

1. Kommunikation emellan Bräcke i Jemtland och Sundsvall, utgörande en del af föreslagen kommunikationsled emellan Nordsjön och Bottniska viken öfver Jemtland. Så vidt denna led var afsedd att gå genom Medelpad, skulle den utgöras af 2,41 mil jernväg från Sundsvall till Stödesjön, 4,50 båtled derifrån till Hammar, samt 4,80 mil landsväg från Hammar till Bräcke; och om anslag för denna kommunikationsled väcktes fråga 1860, men Kongl. Maj:t förklarade, under den 18 Maj samma år, att med afseende å det höga beloppet af det för ifrågavarande företag åskade statsbidrag, och enär riksdagen då långt framskridit, den gjorda framställningen den gången ej borde till någon åtgärd föranleda. Att denna kommunikationsled blifver af synnerlig vikt för de norra orterna torde aldrig kunna bestridas, och det vore därför önskligt att frågan inom orten omfattas med allt det allvar den förtjenar;

2. Väganläggning emellan Fjellsjö och Bodum har allt sedan 1850 varit upptagen å de till Rikets Ständer aflemnade generalförslag, men dock endast under tredje klassens arbeten;

3. För vägomläggning emellan Nätlands och Weda gästgifvaregårdar har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande redan under den 11 Juli 1857 i underdånighet anmält behovet af statsanslag, och är arbetet anteckadt på generalförslaget;

4. För vägomläggning emellan Helgoms bro och Marks gästgifvaregård är kostnaden upptagen på generalförslaget, sedan planen blifvit omarbetad;

5. För vägen emellan Weda gästgifvaregård och Färjestaden har förslag blifvit uppgjort, men ännu ej slutligen åtgärdadt;

6. Vägomläggning i Torps och Borgsjö socknar på vägen till Östersund är enligt Kongl. Brevet den 30 December 1858 antecknad å generalförslaget;

7. För vägomläggning inom Selångers och Sättna socknar är kostnaden, enligt Kongl. Brevet den 12 November 1858, upptagen på generalförslaget;

8. För väganläggning emellan Fredrika kyrka i Westerbottens län och Björna kyrka i Westernorrlands län hördes enligt Kongl. Brevet den 14 Oktober 1859 menigheterna, huruvida de för ett statsanslag af 100,000 R:dr ville verkställa omläggningen och för framtiden, utan rätt till vägpenningars uppbärande, bekosta den nya vägens underhåll; och Kongl. Maj:t förklarade under den 21 April 1860, att, ehuru denna vägs snara anläggning troligen skulle för orten medföra väsentliga fördelar, Kongl. Maj:t likväl, med hänsigt dertill,

Tab. Litt. P.

Broafgifter.

		Njurunda.	Fjäl.	Långsele.
För en täckt vagn med 2 hästar	Banko	5 sk.	—	—
» hvarje förspänd häst derutöfver.....	»	1 »	—	—
» en öppen vagn.....	»	3 »	—	—
» en chäs eller kärra.....	»	2 »	—	—
» en ridhäst eller nötkreatur med en person.....	»	1 »	—	—
» ett lass af 5 Skepp:ds vikt och derutöfver.....	»	6 »	—	—
» ett dito af 4 Skepp:d till 5.....	»	5 »	—	—
» ett dito från och med 2 till 4 Skepp:d.....	»	4 »	—	—
» ett dito från 1 till 2 Skepp:d.....	»	3 »	—	—
» ett dito till och med 1 Skepp:d.....	»	2 »	—	—
» en lös släda.....	»	1 sk. 4 rst.	—	—
» en gående person.....	»	8 rst.	8 rst.	8 rst.
» ett enbetsåkdon eller lass.....	»	—	2 sk.	—
» ett åkdon för 2 eller flera hästar.....	»	—	4 »	—
» en häst utan åkdon.....	»	—	1 »	1 sk.
» ett åkdon med 2 eller flera hästar samt 3 eller 4 åkaude personer.....	»	—	—	6 »
» ett åkdon med 1 häst och 1 eller 2 personer.....	»	—	—	3 »

att riksdagen redan långt framskridit, ej funnit skäl att då aflåta nådig framställning till Rikets Ständer om anvisande af statsanslag därför, dock att Väg- och vattenbyggnads-styrelsen, i händelse tillgångar till understödande af ifrågavarande vägarbeten ej annorledes kunde blifva beredda, borde före nästa riksdags början till Kongl. Maj:t inkomma med förnyad underdånig framställning rörande detta ämne;

9. För anläggande af en väg emellan Åsele och Anundsjö kyrkor begärdes 1860 understöd af allmänna medel, men Kongl. Maj:t förklarade under den 21 April samma år, att, derest förut föreslagna vägar emellan Örträsk och Åsele samt från Fredrika till Björna framdeles skulle komma att, med anslag af allmänna medel, åvägabringas, behovet af lättad kommunikation inom orten sålunda kunde anses för närmaste framtiden i hufvudsaklig mån afhjelpat, hvadan och då Åsele-Anundsjö-vägens uppbyggnad dessutom skulle erfordra högst betydlig kostnad, hvartill bidrag af vederbörande menigheter endast i ringa mån torde kunna påräknas, Kongl. Maj:t funnit samma förslag för närvarande icke till någon åtgärd föranleda.

En mängd *färjor* finnas öfver de många vattendragen inom länet, nemligen: 1. *Öfver Indalselven* vid Arklo, med taxa af Kongl. Maj:t i nåder fastställd den 20 Januari 1857; 2. *Öfver samma elf* vid Säter, med taxa af samma dag; 3. *Öfver samma elf* vid Liden, med taxa af Kongl. Maj:t fastställd den 20 September 1861; 4. *Öfver samma elf* vid Anundsgård, med taxa af Kongl. Maj:t fastställd samma dag; 5. *Öfver Ångermanelfven* ifrån Weda till Hornön, $\frac{1}{6}$ mil, med taxa enligt Kongl. Brevvet den 28 November 1829, utfärdad af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 6 April 1840; 6. *Öfver samma elf*, emellan Frånö och Norrland, $\frac{1}{2}$ mil, enligt af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 6 April 1840 fastställd taxa; 7. *Öfver samma elf*, emellan Undrom och Hämra, med färjpenningar enligt af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande under den 6 April 1840, på grund af Kongl. Brevvet den 26 April 1831, fastställd taxa; 8. *Öfver samma elf* från Hammar till Kungsgården. Färjplatsen flyttades från Nyland till Hammar, enligt Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes den 12 December 1851 gifna och af Kammar-kollegium den 21 September 1854 fastställda utslag; och hafva socknemännen, enligt Kongl. Brevvet den 4 Maj 1861, erhållit 3,000 R:dr af staten, motsvarande hvad som i och för denna flyttning i jordersättning sig belöpte. Taxa för öfverfarten från Nyland utfärdades, enligt Kongl. Brevvet den 2 September 1823, af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 6 April 1840, och sedermera för öfverfarten från Hammar; 9. *Öfver samma elf*, emellan Skärfsta och Remsle, enligt af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd taxa den 6 April 1840; 10. *Öfver samma elf*, emellan Sollefteå och Skedom, enligt taxa af sistnämnde dag; 11. *Öfver samma elf*, emellan Långsele och Ön, enligt taxa af sistnämnde dag, hvilken färja dock, sedan bro är anlagd, blifver öfverflödig; 12. *Öfver samma elf*, emellan Forsås och Näsåker i Lidens socken; 13. *Öfver Helgomsjön*, emellan Helgoms kyrka och Rådom, hvarför 20 seland skatt är indelad; 14. *Öfver Gideå elf*, emellan Sör- och Norr-Gissjö, hvarför taxa blifvit af Kongl. Maj:t fastställd den 20 Januari 1851.

Tab. Litt. Q. De taxor, som för dessa färjställen äro fastställda, upptaga afgifter enligt den å följande sida stående tab. Litt. Q; hvarvid bör anmärkas, att vid de flesta färjställen äro kongliga och furstliga personer med svit, i tjensten resande embetsmän, kronans manskap och kronotransporter befriade från färjpenningar.

Enligt från Kronobetjeningen inkomna uppgifter funnos vid femårsperiodens slut följande antal *grindar* å allmänna landsvägarne, nemligen i Medelpad omkring 300, i Södra Ångermanland 361 och i Norra Ångermanland 418, eller tillsammans 1,079 grindar, hvilket antal dock hösttiden, när kreaturen utsläppas på bete å inägorna, betydligt ökas, på många ställen fördubblas. Att dessa grindar, då de stänga allmänna landsvägen, äro olagliga, läser lika litet kunna bestridas, som att de äro högst hinderliga för allmänna trafiken. En förändring i detta hänseende är af behovet högeligen påkallad och läser äfven vara att vänta, sedan Kongl. Maj:t behagat i nåder infordra Dess samtliga Befallningshafvandes underdåniga yttranden i ämnet, hvilket underdåniga yttrande Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Westernorrlands län under den 30 Mars 1859 afgifvit.

Gästgifverier och skjutsombyteställen finnas till det antal, som tab. N:o 8 upptager.

Att med säkerhet uppgifva antalet af utgångna hästar är icke möjligt, då dagböckerna för de första åren af qvingvenniet till en del icke äro i behåll. Den uppgift, som i tab. N:o 8 lemnats, är således endast approximativ och grundad på anteckningar hos Kronobetjeningen, men med visshet kan man antaga, att antalet snarare är för litet än för högt, samt att de resandes antal de senare åren icke obetydligt ökats.

Skjutsregleringen för Medelpad af år 1783 gäller ännu, men en ny skjutsindelning der är under arbete. För Södra Ångermanland finnes en skjutsreglering af 1805, men denna är, efter ett mångårigt tvistande, nu af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande omarbetad; varande dock Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes utslag i denna fråga i besvärsväg underställdt Kongl. Kammar-kollegii pröfning. För Norra Ångermanland blef deremot en ny skjutsreglering af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd genom utslag den 13 September 1850, hvilket af Kongl. Kammar-kollegium den 2 December 1852 fastställdes och af Kongl. Maj:t under den 27 April 1854 lemnades utan ändring. *Entreprenad* å skjutsen är åstadkommen å större delen af de vid stora landsvägen belägna gästgifvaregårdar, hvaremot sådan icke finnes vid de snärra mindre befarna vägarne; men entreprenadskjutsen har föga inverkat på de resandes skyndsammare fortkomst, emedan antalet af de hästar, som genast skola lemnas, är högst ringa, hvaremot för de öfriga, som behövas, väntningstid af en ända till 4 timmar är de skjutsande förbehållen, och utom detta medgifvande skulle här i de glest bebyggda trakterna ingen entreprenad hafva kunnat åstadkommas, emedan entreprenörerne öfverallt påräknat biträde af den reservskjutsskyldiga allmogen. Deremot är genom entreprenadens ingående den ingalunda oväsentliga fördel vunnen, att det sedeförderfvande hållskjutsliggandet upphört på de ombyteställen, der entreprenad är införd. Den allmänna klagan öfver tyngden af skjutsningsbesväret, som i södra proviuserne låter höra sig, förspörjes här sällan och hufvudsakligen endast i de socknar, der större förtjenster kunna vinnas genom skogskörslor, eller då skjuts fordras i den tid, då hästarne äro för jordbruket oundärliga. På många ställen räknar allmogen skjutspenningarne såsom en af behofvet påkallad biförtjenst, och det är ej sällsynt, att en skjutsande erbjuder sig att skjutsa längre än det håll, hvartill han är förbunden. Att det emellertid vore en fördel för jordbruket, om skjutsningsbestyret derifrån skiljdes, kan icke bestridas, men svårigen kan sådant i de norra provinserna ske, annorlunda än genom skjutsens upplåtande på entreprenad; och i detta

Tab. Litt. Q.

Afgifter för färjefarten vid nedanstående färjeställen.

	Ensam person.	Person med häst.	Person med åkdon.	Häst med åkdon eller enbetslass.	Enbets-åkdon utan häst och person.	Vagn utan hästar.	Vagn med 2 hästar.	Oxe eller ko.	Mindre fäkreatur.	Större transport, då 2 färjor begagnas.	En häst.	Vagn med 3 hästar.	Vagn med 4 hästar.
Fjäl	3	—	—	—	9	—	12	—	—	—	4	18	25
Arklo	6	12	—	19	9	19	37	9	3	—	—	—	—
Säther	6	12	—	19	9	19	37	9	3	—	—	—	—
Liden	5	10	8	20	10	20	35	10	5	—	—	—	—
Anundsjö	5	10	—	20	10	20	35	10	5	—	—	—	—
Weda	25	—	50	—	—	—	—	—	—	1 R:dr	—	—	—
Frånö	19	—	37	—	—	—	—	—	—	75	—	—	—
Undrom	9	—	—	19	—	—	—	—	—	37	—	—	—
Hammar	12	—	—	25	—	35	—	—	—	—	25	—	—
Nyland	19	—	—	37	—	—	—	—	—	75	—	—	—
Skärfsta	2 å 9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skedom	9	19	—	—	—	—	—	—	—	—	38	—	—
Ön	2 å 9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Forsås	3	6	6	12	6	—	—	6	3	—	—	—	—
Rådom	3	9	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gissjö	3	9	16	8	19	—	—	6	—	—	—	—	—

afseende vore den viktigaste förbättringen den, att tyngden af skjutsen delades lika emellan alla jordinnehafvare, och att den kostnad entreprenaden åtföljde blefve gemensam för hela länet och drabbade alla hemman lika, i stället att såsom nu är fallet den ena socknens utgift för detta onus kan blifva mångdubbelt större än en annans. De skjutsandes klagomål drabba merändels de så kallade »Probenreuter», hvilka ofta i det svåraste väglag med tungt lastade vagnar utmatta bondens hästar, och ändå visa sin missbelåtenhet med hvad de anse för en långsam färd. Öfver den på skjutsskyldige vid många gästgifvaregårdar lagda bördan att skjutsa den ordinarie posten med dess mer och mer förtyngda väskor har äfven missbelåtenhet förspotts, och önskligt vore, att all postskjuts kunde ske efter ackord, om ock högre än vanlig lega därför skulle betalas.

Kronobrefbäring bestreds i äldre tider genom så kalladt breflopp, men från afgiften därför befriades allmogen i Westernorrlands län genom Kongl. Brefvet den 12 Februari 1696 och Kongl. Resolutionen å allmogens besvär den 21 Januari 1748, § 51, då det stadgades, att brefbäring skulle genom Kronobetjeningen eller på annat lämpligt sätt verkställas. För Medelpad föreskrefs i Kongl. Brefvet den 12 April 1764, att allmogen befriades från afgiften för breflopp, hvaremot brefbärare bland allmogen skulle tillsättas och årligen ombytas, emot befrielse från håll-, krono- och fångskjuts, inqvartering och gårdar vid durchmarcher. I Norra Ångermanland blefvo vid senaste skjutsreglering hemman anslagna till kronobrefbäringen, men icke i Södra Ångermanland.

Postskjutsen bestrides dels af dertill indelade hemman, dels efter ackord, dels enligt hvad förut nämndt är, der sådant icke kunnat utan höjning i skjutslegan åstadkommas, ifrån gästgifvaregårdarne.

Varuforslingen ingår i betydlig mån såsom näringsgren i flera socknar.

B) *Sjökommunikationerna* underhållas dels af seglande fartyg, dels af ångfartyg. *Ångfartyg*, som regulerat besöka de norrländska hamnarne, äro Chapman med 180, Njord med 160, Berzelius med 120 och Thule med 120 hästars kraft, hvilka alla hvarje vecka på resor emellan Stockholm och Haparanda anlöpa Sundsvall, Hernösand och Örnsköldsvik samt understundom Häggviken i Nordingrå och Näske i Nätra socken; hvarförutom Norrland om 120, Gustaf II Adolf om 100 och Sundsvall om 80 hästars kraft gå emellan Stockholm och Sundsvall, samt Hernösand om 75 hästars kraft underhåller trafiken emellan Stockholm och Hernösand. Trafiken på Ångermanelfven underhålles af ångfartygen Sollefteå om 50 och Angur om 40 hästars kraft, utom de för enskilda bolags och personers räkning der gående ångarne Elfkungen om 20 och Händig om 14 hästars kraft. Ångaren Gustaf Wasa om 40 hästars kraft gör från Sundsvall turer till olika orter inom länet, mest till hamnarne i Medelpad.

Inom Westernorrlands län finnas följande *kusthamnar*, hvilkas djup äfven, så vidt utrönas kunnat, meddelas, jemte upplysning om under qvinqvennet vid dem skedda nybyggnader och förbättringar:

	Famnars djup.	A n m ä r k n i n g a r.
Wikskär	10 à 12.	Nödhamn med lerbotten, kan besökas af fartyg med hvilket djupgående som helst, men har upp i Utåsviken 6 à 7 famnar god ankargrund.
Husom	18.	På red den 5 famnar, men vid lastbryggan 10 fot. Lerbotten. Redden med 10 famnar, lerbotten, rymmer 30 à 40 fartyg.
Bergöfjärden	3 à 6.	Har tvenne nödhamnar, Lilla och Stora Bergö, som kunna besökas af fartyg med hvilket djupgående som helst, den förra med 5 à 6, den senare med 3 famnars ankarbotten.
Skagen	5 à 8.	Hamn, lastageplats och fiskeläge, som kan besökas af fartyg med hvad djupgående som helst, vestra viken med 5 à 8 och norra med 7 à 8 famnar, lerbotten.
Örnsköldsvik	9 à 15.	Köping med djupgående för hvilka fartyg som helst och hamnen med lerbotten. Djupet vid lastbryggan 10 fot.
Trysunda	5 à 6.	Fiskeläge med djup för alla fartyg. Liten hamn med god botten.

Famnar djup.

A n m ä r k n i n g a r.

Köpmansholmen	9 à 10.	Lastageplats med djup för största fartyg. Lerbotten.
Näske	5 à 8.	Mudderbotten. Rymmer 4 à 5 fartyg.
Ulfö	16.	Lerbotten. Kan besökas af fartyg med hvad djupgående som helst.
Ullånger	3 à 4	i hamnen men inne på redden 9 à 10 famnar. Lerbotten. Redden rymmer 15 à 20, hamnen 3 à 4 fartyg.
Docksta	5 à 6.	Lerbotten, kan besökas af fartyg med hvad djupgående som helst.
Barsta	9.	Sandbotten, dito dito.
Näsviken	5.	God ankargrund, dito dito.
Nyland	10 à 15.	Lerbotten. På en bank i elfven är anlagd en upplagsplats för trädvirke, samt å ett annat ställe en barlastplats.
Kungsgården	10 à 12.	Lerbotten.
Gärsholmen	12.	Lerbotten.
Bollsta	8 à 10.	Lerbotten.
Köija	8 à 10.	Lerbotten.
Kramfors	10 à 16.	Lerbotten.
Lockne	12 à 15.	Lerbotten.
Sandö	8 à 9.	Lerbotten. Alla dessa 8 lastageplatser äro belägna i Ångermanelfven.
Hernösand	4 à 11.	God hållbotten. En stenkaj här anlagd.
Lungö	8 à 12.	Uthamn med lerbotten.
Solum	12 à 15.	På Hernön. God ankarsättning på lerbotten.
Åkerviken	7 à 10.	På Åstholmen; god uthamn med lerbotten.
Söråker	6 à 8.	Lerbotten. En barlastkaj anlagd, hvarvid 13 à 14 fots djupgående fartyg kunna ligga.
Alafors	5 à 8.	Lerbotten. En 400 alnar lång barlastkaj här anlagd.
Wifsta varf	4 à 8.	Lerbotten. Barlastkajen förbättrad och förlängd.
Skönvik	8 à 10.	Lerbotten. Barlastkaj anlagd.
Sund	9 à 10.	Lerbotten. Barlastkaj anlagd.
Fillan	4 à 5.	Lerbotten. Barlastkaj anlagd och förtöjnings-duc-d'alber nedslagna.
Tunadal	6 à 8.	Lerbotten.
Korsta	8.	Lerbotten. Barlastkaj anlagd.
Petersvik	6 à 8.	Lerbotten. Barlastkaj anlagd.
Ottviken	4 à 6.	Lerbotten. Barlastkaj anlagd.
Sundsvall	4 à 10.	Barlastkajen förlängd 1,200 fot för en kostnad af 2,700 R:dr; en kaj, 460 fot lång, anlagd, att begagnas till kölhavningsbro, inom hvilken platsen, fylld med barlast, begagnas till upplagsställe för jernmalm, ett arbete, som kostat staden 5,400 R:dr. Förtöjnings-duc-d'alber nedslagna i hamnen.
Kubikenborg.		Har skeppsvarf och barlastkajer.
Svartvik	8 à 10.	Lerbotten. Kajerna tillökta och förbättrade. Skeppsvarfvet med detta år nedlagdt.
Juniskären	9 à 11.	Lerbotten. Hamnen innanför dessa skär är en god uthamn.
Furuskär	3 à 4.	God uthamn för 16 fots djupgående fartyg.
Galtström.		Dålig hamn, men tillräckligt djup för alla fartyg. Nödige moringar på brukets bekostnad nedsatte;

hvarförutom på kusterna finnas en mängd smärre hamnar, som vanligen endast begagnas såsom nödhamnar.

Till ordnings vinnande i hamnarne hafva flera *hamnordningar* blifvit fastställda, äfvensom *taxor* för hamnafgifterna bestämda. För städerna Hernösand och Sundsvall voro hamnordningar redan gifna, för Hernösand af Kongl. Maj:t den 9 Juni 1854 och för Sundsvall af Magistraten den 30 April 1849. Under qvinvenniets äro hamnordningar utfärdade för Skönviks lastageplats af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 16 Juli 1857, för Örnsköldsvik af Kongl. Maj:t den 13 April 1858 och för Wifsta varfs lastageplats af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 28 Juli 1859. Nylands lastageplats är under den 7 Maj 1856 i nåder tillagd rättighet att af alla vid platsen lastande och lossande fartyg uppbära grundpenningar 6 öre och i barlastafgift 12 öre per läst; Skönviks lastageplats under den 27 Mars 1858 i grundpenningar 30 öre; Örnsköldsviks köping, under den 13 April samma år, i hamnpenningar 7 à 16 öre, barlastafgift 12 à 50 öre och broafgift 3 öre; Wifsta varfs lastageplats under den 10 Juni 1859, i grundpenningar 30 öre; Husoms lastageplats under den 25 Maj 1860, i grundpenningar 30 öre; och Svartviks dito, under den 10 Augusti 1860, äfven 30 öre, allt per läst. För Hernösands och Sundsvalls städer äro taxor af Kongl. Maj:t i nåder fastställda den 13 Juni 1855, men några afgifter i landthamnarne får förstnämnde stad, enligt Kongl. Befvet den 16 Oktober 1857, icke uppbära.

Om *fyrar* och *sjömärken* bör Kongl. Maj:ts Befallningshafvande meddela några upplysningar. På sydvästra delen af Brämön blef år 1857 en lotsutkiksställning af furuspiror uppförd för en kostnad af 550 R:dr R:mt, och år 1859 anlades på samma sida af ön en vågbrytare, till skydd för lotsarnes båtar, för en kostnad af 950 R:dr R:mt. Samma år uppfördes på öns nordöstra udde ett fyrtorn af eldfast tegel, med en stillastående lentiljapparat af andra ordningen, som brinner 101 fot högt öfver vattenytan, och denna fyr tändes första gången den 15 Oktober sistnämnda år. Samtidigt uppfördes der ett boningshus af furutimmer, ett uthus af timmer och resningsvirke samt en källare m. m., hvilket allt anses kosta omkring 60,000 R:dr. Till uppförande af en fyr på Hernö-klubb anvisade Rikets Ständer medel 1858, men stället ansågs sedan ej lämpligt, utan skulle byggnaden i stället ske på Lungön, der, efter qvinvenniets utgång, 1861 ett fyrtorn af eldfast tegel med en omgående lentiljapparat af fjerde ordningen är uppfördt. *Vårdkasar* finnas på Hvalhufvud, Hemsö, Hernö, Dalund, Åstholm, och stångmärken på Hernöklubb, Brämökalf och Lotshäll, hvarförutom Skeppshamns kapell på Åstholmen är inseglingmärke, varande på samma holmes sydöstra udde år 1859 på kronans bekostnad uppfördt ett stenkummel med inmurad furuspira för en kostnad af 425 R:dr. Å Väntalites grund har blifvit utsatt en remmare, hvilken årligen kostar kronan 7 R:dr 50 öre, och vid Storgundet i Sundsvallsbugten äro trenne remmare utsatta, med en årlig kostnad af 22 R:dr 50 öre.

Länets *lotsar* lyda under norra lotsdistriktet och tillhöra dels Umeå, dels Sundsvalls fördelning. På begge ställena äro Fördelningschefer stationerade. Lotsarnes antal var vid 1860 års slut följande:

Ulfö åldermanskap: Skagen	3,
Ulfön	4,
Örnsköldsvik	1,
Nyland	6,
Hernö	9;
Brämö dito Åstholmen	3,
Sundsvall	7,
Brämön	10,

eller tillsammans 43 personer, deraf 3

Åldermän, 6 Mästerlotsar, 13 Sekundlotsar, 10 Lotslärlingar och 11 extra Lotsar.

Här bör äfven nämnas, att så kallade *Skeppareföreningar* finnas i Hernösand och Sundsvall, stadfastade af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, den förra den 3 Juni 1858 och den senare efter qvinvenniets slut den 12 Mars 1861.

De större elfvarne, såväl som de flesta öfriga vattendrag, begagnas till *timmerflottning*, men Ångermanelfven är segelbar till Sollefteå och trafikeras under sommaren af ångfartyg, enligt hvad förut är nämndt, till Nyland af fartyg mera djupgående, men vidare endast af dem, som gå omkring 4 à 8 fot djupt. Till rensning af Ångermanelfvens norra gren för timmerflottning inom Resele och Lidens socknar har Kongl. Maj:t under den 18 April och den 12 Oktober 1856 i nåder anvisat ett statsbidrag af 4,500 R:dr, och detta arbete skulle fullbordas inom den 1 Oktober 1860, hvilken termin dock, enligt Kongl. Brevet den 27 September samma år, är förlängd till den 1 Oktober 1862. För rensning af samma elfs södra gren antecknades behovet af statsanslag å generalförslaget, hvilket äfven efter qvinqvenniets slut beviljades med 26,600 R:dr. I Indselfven skedde, enligt Kongl. Brevet den 7 December 1859, undersökningar, som visade, att denna elf kan göras trafikabel för ångbåtar med efter förhållandet afpassad konstruktion, för en kostnad af 31,000 R:dr. På Flottningskompaniets bekostnad hafva under qvinqvenniet rensningar i denna elf verkstälts för en kostnad af 116,027 R:dr 48 öre, deraf på provinsen Jemtland belöper 84,831 R:dr 10 öre och på Medelpad 31,196 R:dr 38 öre. I öfrigt hafva under qvinqvenniet på skogsägarnes bekostnad betydliga upprensningar för flottning skett i de öfriga vattendragen, såsom i Husån, sträckande sig från hafvet nordvest hän upp i Björna socken, omkring 10 mil, för 10,396 R:dr; i Gideå elf nordvest hän upp i Åsele lappmark, omkring 15 mil, för 43,688 R:dr; i Mo elf från hafvet vester ut in i Anundsjö socken, 14 mil, deraf 2 mil för farten af en mindre ångbåt till bogsering af prämar, för en kostnad af 4,610 R:dr, och återstoden, 12 mil, för flottning af trädvaror, för en kostnad af 11,545 R:dr; i Sidensjö elf från hafvet vesterut in uti Skorpeds socken, 10 mil, för omkring 10,000 R:dr.

Endast en *kanal* finnes, nemligen den vid Hernösand, men denna begagnas icke så mycket som man hade hoppats, efter hvad som tros derföre, att den för kanalfarten fastställda taxa varit för hög, hvilken olägenhet dock nu blifvit afhjelpat, sedan ny taxa under den 18 Oktober 1861 i nåder blifvit fastställd. En annan olägenhet för kanalens begagnande är brist på lotsar vid inloppet, om hvilken brists afhjelpande Kongl. Maj:ts Befallningshafvande redan 1857 hos Kongl. Förvaltningen af Sjöärendena gjort framställning.

I närmaste samband med kommunikationsanstalterna stå *Post- och Telegraf-inrättningarna*. *Postkontor* finnas i Hernösand, Sundsvall, Sollefteå och Örnsköldsvik, samt *postexpeditioner* uti Nyland och Ullånger, hvarförutom, efter qvinqvenniets utgång, *poststationer* blifvit inrättade i Bjästa, Torp, Backe och Skog. Postkontoret i Örnsköldsvik öppnades den 1 Juli 1856, ditflyttadt från sin förra plats i Bjästa, och postexpeditionen i Ullånger inrättades vid samma tid. Posten afgår 2 gånger i veckan söderut och likaledes två gånger norrut, samt från Hernösand till Ådalen äfven två gånger. Brefflådor äro inrättade 1856 i Hämra af Thorsåkers socken och 1857 i Gårdsnäs af Sänga socken.

Inom Westernorrlands län finnas tre *telegrafstationer*, alla till begagnande öppnade under sist slutade qvinqvennium, nemligen Sundsvalls den 2 Oktober 1856, Hernösands den 10 i samma månad och Örnsköldsviks den 21 September 1857. Dessa stationer, som äro i verksamhet hela året, hade vid 1860 års slut hvardera en trådledning, Sundsvall 3 apparater i bruk, deribland en visareapparat, Hernösand, som är hufvudstation, 2 apparater i bruk och 1 i reserv, samt Örnsköldsvik 2 apparater i bruk; och voro vid stationerna anställda i Sundsvall 3, i Hernösand 6 och i Örnsköldsvik 2 tjenstemän, utom en budbärare på hvarterda stället. Linien från Hudiksvall till Sundsvall utgör 13, från Sundsvall till Hernösand 8 och från Hernösand till Örnsköldsvik 16,5 geografiska mil.

Om afgångne och ankomne telegrammer samt influtne portoavgifter meddelas ur Telegrafstyrelsens berättelser följande uppgift, tab. Litt. R (å följande sida). Tab. Litt. E.

Tabb. N:is 9 o. Litt. S. C) *Sjöfart och handel.* Antalet och lästetalet af de städerna och köpingen tillhörande fartyg, som under qvinqvennet begagnats till inrikes sjöfart, inhämtas af efterföljande tab. Litt. S, hvaraf synes, att fartygens antal sedan 1857 oupphörligen nedgått, fastän lästetalet sista året blifvit förökadt.

Tab. Litt. T. Förhållandet med ankomne och till utrikes orter afgångne förpassade fartyg inhämtas af nedanstående tab. Litt. T.

Tab. Litt. R.

Ankomna och afgångna telegrammer.

	Sundsvall.			Hernösand.			Örnsköldsvik.		
	Afgångne.	Ankomne.	Porto. R:drR:mt.	Afgångne.	Ankomne.	Porto. R:drR:mt.	Afgångne.	Ankomne.	Porto. R:drR:mt.
År 1856.....	1,078	952	2,299,81	691	556	1,545,28	—	—	—
» 1857.....	3,476	3,497	7,672	2,953	2,905	7,105	280	308	563
» 1858.....	2,840	2,854	5,998,75	2,604	2,681	5,125,10	813	908	1,586,25
» 1859.....	3,026	2,913	7,118,40	2,733	2,659	6,668,80	765	802	1,572,20
» 1860.....	3,032	2,894	8,228,80	2,927	2,683	8,236,80	678	645	1,496,65

Anm. Portot är endast beräknadt för den del deraf, som tillfallit Sverige.

Tab. Litt. S.

Till inrikes sjöfart begagnade fartyg.

	Hernösand.		Sundsvall.		Örnsköldsvik.		Summa.	
	Antal.	Läster.	Antal.	Läster.	Antal.	Läster.	Antal.	Läster.
År 1856.....	19	426	13	247	2	32	34	705
» 1857.....	26	573	10	214	2	32	38	819
» 1858.....	24	507	9	164	2	32	35	703
» 1859.....	19	448	9	164	2	32	30	644
» 1860.....	16	377	10	417	2	32	28	826

Tab. Litt. T.

Ankomne och afgångne förpassade fartyg och båtar.

	a) från inrikes orter ankomne.											
	Till Hernösand.				Till Sundsvall.				S u m m a.			
	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.
År 1856.....	127	—	127	4,601	78	4	82	3,803	205	4	209	8,404
» 1857.....	110	—	110	4,519	66	—	66	2,668	176	—	176	7,187
» 1858.....	91	3	94	4,021	30	2	32	1,232	121	5	126	5,253
» 1859.....	115	—	115	5,951	48	—	48	2,082	163	—	163	8,033
» 1860.....	99	—	99	5,242	65	—	65	2,870	164	—	164	8,112
	b) till utrikes orter afgångne.											
	Från Hernösand.				Från Sundsvall.				S u m m a.			
	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.
» 1856.....	163	—	163	3,321	33	—	33	916	196	—	196	4,237
» 1857.....	167	—	167	2,686	25	—	25	882	192	—	192	3,568
» 1858.....	117	3	120	2,495	24	—	24	537	141	3	144	3,032
» 1859.....	165	—	165	3,396	19	—	19	638	184	—	184	4,034
» 1860.....	171	—	171	3,779	20	4	24	832	191	4	195	4,611

Förhållandet med förpassningsfria fartyg och båtar, som från inrikes orter ankommit till städerna i länet och från dem till inrikes orter afgått, utvisas af tab. Litt. U. Tab. Litt. U.

Å landtmän tillhöriga fartyg och båtar af 5 läster och derutöfver jemte deras besättningar medelas följande uppgift, tab. Litt. V. Tab. Litt. V.

Under qvinqvenniet hafva städerna och köpingen Örnköldsvik till utrikes sjöfart begagnat det i tab. Litt. X (å följande sida) uppgifne antal fartyg. Tab. Litt. X.

Jemföras nu dessa alla uppgifna förhållanden med nästföregående qvinqvenniets, så visar sig, att då de af städerna och köpingen till inrikes sjöfart begagnade fartyg under föregående qvinqvennium utgjorde 146 med 3,406 läster, de under sistförflutna qvinqvennium bestego sig till 165 med 3,697 läster; att då till utrikes sjöfart under föregående qvinqvennium begagnades 306 fartyg om 37,293 läster, under det sistförflutna användts 434 fartyg af tillsammans 63,921 läster; att då under qvinqvenniet 1851—1855 från inrikes orter ankommit 941 fartyg om 33,843 läster, qvinqvenniet 1856—1860 upptager 838 fartyg med 36,989 läster; att de utrikes afgångnes antal varit under förstnämnda qvinqvennium 810 om 19,365 läster och under det sistnämnda 911 fartyg med 19,482 läster; samt att landtmanna-seglationen idkats under nästföregående qvin-

Tab. Litt. U. Ankomne och afgångne förpassningsfria fartyg och båtar.

	a) från inrikes orter ankomne.											
	Till Hernösand.				Till Sundsvall.				S u m m a.			
	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.
År 1856.....	384	19	403	7,882	41	17	58	1,529	425	36	461	9,411
» 1857.....	239	203	442	7,451	31	12	43	2,100	270	215	485	9,551
» 1858.....	272	55	327	8,731	32	17	49	2,389	304	72	376	11,120
» 1859.....	231	181	412	9,403	29	17	46	1,758	260	198	458	11,161
» 1860.....	220	146	366	7,244	44	31	75	3,722	264	177	441	10,966
	b) till inrikes orter afgångne.											
	Från Hernösand.				Från Sundsvall.				S u m m a.			
	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.	Lasta- de.	Olasta- de.	Summa fartyg.	Lästetal.
» 1856.....	359	36	395	7,781	2	80	82	1,571	361	116	477	9,352
» 1857.....	—	362	362	5,280	7	64	71	2,695	7	426	433	7,975
» 1858.....	—	—	—	—	7	40	47	1,676	7	40	47	1,676
» 1859.....	—	381	381	7,386	1	51	52	1,687	1	432	433	9,073
» 1860.....	113	168	281	6,885	15	57	72	1,818	128	225	353	8,703

Tab. Litt. V. Landtmän tillhöriga fartyg och båtar af fem läster och deröfver.

	Till utrikes sjöfart begagnade				Till inrikes sjöfart begagnade				S u m m a.			
	Fartyg.		Besättning.		Fartyg.		Besättning.		Fartyg.		Besättning.	
	Antal.	Läster.	Skep- pare.	Sjöfolk.	Antal.	Läster.	Skep- pare.	Sjöfolk.	Antal.	Läster.	Skep- pare.	Sjöfolk.
År 1856.....	8	875	8	64	29	1,157	29	52	37	2,032	37	116
» 1857.....	8	1,000	8	80	34	673	34	60	42	1,673	42	140
» 1858.....	5	325	5	31	36	613	33	52	41	938	38	83
» 1859.....	13	1,235	13	94	40	701	40	64	53	1,936	53	158
» 1860.....	—	—	—	—	35	609	35	58	35	609	35	58

qvennum af 165 fartyg om 4,291 läster, med 166 skeppare och 321 man sjöfolk, samt under sistförflutna qvinqvennum af 208 fartyg om 7,188 läster, med 205 skeppare och 555 man sjöfolk.

Tabb. Litt. Y. *Tullinkomsterna* hafva under det sist utgångna qvinqvenniet belöpt sig till de i följande tab. Litt. Y upptagne belopp, hvaraf synes, att tullintraderna under sista qvinqvenniet betydligt förökad sig.

I öfrigt anmärkes, att staden Sundsvall genom Kongl. Brefvet den 8 April 1859 blifvit tillagd nederlagsrätt och genom Kongl. Brefvet den 21 Juni samma år rättighet till kreditupplag, samt att staden Hernösand, enligt 93 § i Kongl. Tullstadgan den 7 December 1860, äfven har nederlagsrätt.

Tabb. Litt. Z o. Å. De *handlandes* antal med deras betjening har under qvinqvenniet varit i länets städer och köpingen Örnsköldsvik det i följande tab. Litt. Z upptagne, hvarvid bör anmärkas, att flere handlande i de begge städerna, ehuru innehafvande burskap på handel, dock icke drifva någon sådan, utan biträda andra handlande som rörelse utöfva, samt att de för 1860 upptagne handlande voro fördelade i de klasser, som tab. Litt. Å å följande sida utvisar.

Tab. Litt. X.

Till utrikes sjöfart begagnade fartyg.

	Hernösand.		Sundsvall.		Örnsköldsvik.		Summa.	
	Antal.	Läster.	Antal.	Läster.	Antal.	Läster.	Antal.	Läster.
År 1856	34	4,530	50	7,095	2	62	86	11,687
» 1857	31	4,454	53	7,612	2	62	86	12,128
» 1858	34	5,135	58	9,226	2	62	94	14,423
» 1859	36	5,434	45	6,981	2	62	83	12,477
» 1860	40	6,357	43	6,787	2	62	85	13,206

Tab. Litt. Y.

Tullinkomster.

	R:dr	R:mt	H e r n ö s a n d .			S u n d s v a l l .			Summa summarum.
			Införsel.	Utförsel.	Summa.	Införsel.	Utförsel.	Summa.	
År 1856			32,263	1,233	33,496	54,085	3,975	58,060	91,556
» 1857			17,793	1,584	19,377	32,379	4,859	37,238	56,615
» 1858			13,170	1,393	14,563	32,154	2,737	34,891	49,454
» 1859			13,111	1,406	14,517	89,247	3,031	92,278	106,795
» 1860			52,593	1,124	53,717	127,020	3,040	130,060	183,777
		Summa	128,930	6,740	135,670	334,885	17,642	352,527	488,197
		1851—1855	108,936	13,941	144,516	144,516	23,959	168,475	312,991

Tab. Litt. Z.

Antal handlande och betjening.

	H e r n ö s a n d .					S u n d s v a l l .					Ö r n s k ö l d s v i k .				
	Handlande.		Betjening.		Bevilling.	Handlande.		Betjening.		Bevilling.	Handlande.		Betjening.		Bevilling.
	m.	qv.	m.	qv.		m.	qv.	m.	qv.		m.	qv.	m.	qv.	
År 1856	50	10	20	1	1,006,50	70	13	40	—	1,612	6	—	13	—	232,50
» 1857	52	15	19	1	996	74	12	52	—	1,774,50	8	—	11	—	262,50
» 1858	52	20	21	1	1,005	76	14	52	—	1,462,25	11	1	7	—	179
» 1859	55	18	20	—	1,710	81	6	50	—	1,909,50	12	1	12	—	193,50
» 1860	56	17	20	—	2,045	80	6	46	—	2,080	13	1	14	—	231

Landhandeln bedrefs vid 1855 års slut af 100 handlande med betjening af 14 personer, och erlades Tab. Litt. Ä. för sådan handel en bevillning af 1,437 R:dr 50 öre R:mt. Sedan dess har de handlandes antal stigit i det förhållande, som tab. Litt. Å utvisar; och bedrefs handeln med in- och utländska varor, enligt Handelsordningen, hvarförutom en mängd hemmansägare kan antagas bedrifva mer och mindre handel med landtmannavaror, äfvensom med egna tillverkningar.

Ehuru under qvinqvennet få fartyg blifvit byggda, och oansedt flera af städernas fartyg förolyckats, kan det dock med skäl sägas, att sjöfarten och handeln under samma tid gått framåt. Handeln har förnämligast omfattat trädvaror, något jern, lärft och fiskvaror, hvilka senare dock till betydligaste delen afyttrats inom länet. Landhandeln är äfven förökad. Att i ett land af det omfång, som Westernorrlands län, der endast 2 städer och en köping finnas, denna handel är af behovet påkallad, för att underlätta fyllandet af landtmannabehof, är naturligt, men der, såsom här är förhållandet, omogna ynglingar, utan erfarenhet, utan egna tillgångar och utan förstånd att drifva yrket, draga sig från jordbruket, som borde vara deras egentliga näring, och således undanhålla de egentliga landtmannanäringarne de krafter, som mera ändamålsenligt och mera nyttigt derå kunde och borde användas, medför ingen lycka eller trefnad för orten, utan tvärtom olycka, genom den lyx som utsprides och de bedrägerier den medförer. Lättheten att åtkomma betyg om ägande kunskaper och skicklighet, likasom lättheten att få socknenämndens medgifvande för handelsrätts vinnande är af erfarenheten mer än tillräckligt känd, och en närmare förklaring af författningarne om denna handel vore af behovet högeligen påkallad. Det har nemligen icke sällan händt, att kunskapsbetygen blifvit utgifne af personer, hvilkas vitsord Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke kunnat godkänna, att socknenämnden, enligt hvad som sedan visat sig, i strid med socknemännens allmänna önskan, tillstyrkt handelsrätt, till och med för omyndiga personer, och att handelsrätten blifvit missbrukad, synnerligen i afseende på spritdryckers utbor-gande, hvilket de flera deremot anställda åtalen vitsorda. De många ifrån landthandlande inkomna lagsökningar visa ock, att personer af den tjenande klassen af lättheten att få handla på kredit låtit locka sig till skuldsättning för lyxartiklar, och att i de orter, der landhandeln mest florerar, lyxen är stigen till en höjd,

Tab. Litt. Å.

De handlandes klassfördelning.

	Grosshandlare.		Minuthandlare.		Gross- och minut-handlare.		Enligt 3 § mom. 1 H. O.		Enligt 4 § H. O.	
	Husbönder.	Betjening.	Husbönder.	Betjening.	Husbönder.	Betjening.	Husbönder.	Betjening.	Husbönder.	Betjening.
I Hernösand.....	13	1	48	19	—	—	62	90	12	—
» Sundsvall.....	10	11	66	25	5	10	—	—	5	—
» Örnsköldsvik.....	—	—	13	14	—	—	—	—	1	—
Summa	23	12	127	58	5	10	62	90	18	—

Tab. Litt. Ä.

Antal landthandlande.

	Handlande.		Betjening.		Bevillning. R:dr R:mt.
	m.	qv.	m.	qv.	
År 1856.....	104	—	11	—	1,491,75
» 1857.....	117	—	10	1	1,655,50
» 1858.....	100	—	9	—	1,100,50
» 1859.....	105	1	19	1	1,555
» 1860.....	109	2	20	1	1,798

som medfört de skadligaste verkningar, deribland försvårandet för landtmannen att få dugliga tjenare, osedlighet, m. m. Ett korrektiv emot den tilltagande handelslusten skulle, på sätt Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i dess förra underdåniga femårsberättelse uppgifvit, vara, om den sökande vore ålagd att egenhändigt hafva skrivit sin ansökan, och att de kunskapsbetyg, som företes, borde vara utfärdade af Pastor, Kronofogde, Häradsskrifvare eller Länsman, äfvensom att församlingen fick höras innan någon handelsrätt meddelades.

Om å länets kuster timade *sjöskador* får Kongl. Maj:ts Befallningshafvande meddela följande upplysningar: å Åstholmen i Tynderö socken strandade den 5 Oktober 1856 skonerten Glunten om 34,52 läster, med last af jern, och blef vrak; slupen Eugenius, lastad med spanmål och styckegods, förolyckades totalt natten emellan den 17 och 18 November 1859, dervid skepparen tillsatte lifvet; galeasen Hotellet, af omkring 30 lästers drägtighet, gick förlorad vid Spikareds fiskeläge på Alnön, dervid såväl skeppare som besättning bergades; slupen Troheten strandade på Hernö kust 1860, dervid besättning och last bergades; ångfartyget Berzelius törnade samma år på en klippa i Näskefjärden, men togs af grund sedan lasten blifvit lossad; och slupen Johannes, om 27 läster, lastad med bräder, törnade under svår storm på en klippa i Näskefjärden och sjönk, men lasten bergades sedermera.

Tab. Litt. Ö. En *Sjöassuransförening* för de norra länen stiftades i Hernösand 1848 och försågs med nådigt Reglemente den 27 April 1849, samt började sin verksamhet den 1 Juli sistnämnde år. För föreningens andra oktroj erhöles Reglemente den 17 April 1852, för den tredje den 23 Mars 1855, för den fjerde den 13 April 1858 och för den femte, den nu pågående, den 26 April 1861. Vid första oktrojårets slut den 1 Juli 1850, då föreningen omfattade Westernorrlands, Wester- och Norrbottens län, voro 61 fartyg om tillsammans 7,303 läster försäkrade för ett sammanräknadt belopp af 1,476,500 R:dr R:mt, och under nu slutade qvinqvennum har förhållandet varit det i följande tab. Litt. Ö upptagna.

Under åttonde året hafva 2 fartyg förolyckats och tillskyndat föreningen en förlust af 33,000 R:dr, under nionde året 4 fartyg för 102,000 R:dr, under tionde året 3 fartyg för 165,000 R:dr, under elfte året 2 fartyg för 58,000 R:dr och under tolfte året 7 fartyg för 138,000 R:dr, allt R:mt. Denna nyttiga förening, som numera äfven omfattar Helsingland, vinner mer och mer förtroende och utvidgar årligen sin verksamhet.

Gårdfarihandeln har här föga utrymme för sin verksamhet. *Marknader* hafva i allmänhet många besökande, men få köpare; också äro tid efter annan flera marknader indragna, och några af de kvarvarande äro af sådan obetydlighet, att deras begagnande lemnar föga förtjenst. De som nu bevistas, hållas i Örnköldsvik 3 årligen, Sundsvall, Sollefteå, Häggvik och Utvik, på hvardera stället 2 årligen, samt Hernösand, Hammar och Backe, en på hvardera stället årligen, hvarförutom, enligt gammal plägsed, fiskrarne vissa bestämda dagar infinna sig på bestämda ställen, för att utbyta sina saltade fiskvaror mot landtmannaprodukter, såsom spanmål, smör, kött m. m. Marknader utom länet, som af länets innevånare bevistas, äro Upsala Disting, Hedemora vintermarknad, Östersunds, Ragunda, Hammardals, Åsele och Nordmalings. Bestämda *torgdagar*

Tab. Litt. Ö.

Sjöassuransföreningens verksamhet.

	Antal fartyg.	Läster.	Försäkringsbelopp. R:dr R:mt.	Årspremierne i medeltal. Procent.
8.de året från den 1 Juli 1856.....	101	15,040	3,143,000	3,3 $\frac{1}{8}$
9.de året från den 1 Juli 1857.....	113	16,868	3,645,000	4,4 $\frac{1}{8}$
10.de året från den 1 Juli 1858.....	108	16,579	3,992,000	4,7 $\frac{1}{8}$
11.te året från den 1 Juli 1859.....	115	17,134	4,201,000	4,3 $\frac{1}{8}$
12.te året från den 1 Juli 1860.....	114	17,456	4,264,000	4,1 $\frac{1}{8}$

finnas såväl i begge städerna som i köpingen, denna senare enligt Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes Resolution den 8 Juni 1859.

Vid 1860 års slut fanns inom länet det i följande tab. Litt. Aa upptagna antal *utminuterings- och utskänkningsställen*, för hvilka den kommunerna tillfallande andel af afgiften vanligen användts för fattigförsörjningen. Tab. Litt. Aa.

5. Kameralförhållanden.

Inom Westernorrlands län funnos vid 1860 års slut det i bifogade tab. N:o 10 upptagna antal hemman och lägenheter af hvarje slags hemmansnatur, med det för hvarje klass utförda taxeringsvärde. Tab. N:o 10.

Under qvinqvennet äro inga hemman upptagna ur ödesmål. *Jordafsöndringar* på evärdlig tid äro beviljade 41 år 1856, 29 år 1857, 35 år 1858, 32 år 1859 och 18 år 1860, eller tillsammans 155 st. Från krono till skatte äro under qvinqvennet omförde de i nedanstående tab. Litt. Bb uppförde mantal. Tab. Litt. Bb.

Rörande antalet *nyskattlagde* hemman och krononybyggen lemnas upplysning i sammanhang med redogörelsen för afvittringen.

Om de under femårsperioden verkställda *laga skiften* redovisar tab. N:o 11, hvarvid anmärkes: att de skiftade ägorna således utgöra tillsammans 1,940,558 kvadratrefvar, samt att inga hemmansklyfningar, utan endast under åren 1856—1860 fastställda laga skiften äro tagna i beräkning. Att uppgifva antalet kvarstående oskiftade byalag och enstaka hemman låter sig svårligen göra, men att laga skiften hafva ett välgörande inflytande på jordbruket, kan lika litet bestridas, som att allmogen väl inser den fördel dessa skiften medföra, om ock en och annan jordägare ännu derifrån låter afskräcka sig af de betydliga kostnader, som åtfölja förrättningarne. *Utflyttningsunderstöd* har under qvinqvennet utgått till följande belopp: Tab. N:o 11.

År 1856	R:dr R:mt	7,017,49.	År 1859	R:dr R:mt	2,295,66.
» 1857	»	6,906,14.	» 1860	»	6,330,21.
» 1858	»	5,749,21.		Summa R:dr R:mt	28,298,71.

Tab. Litt. Aa.

Bränvinsutskänknings- och minuteringsställen.

	Utskänknings- ställen.	Utminute- ringsställen.	Summa.	Afgift. R:dr R:mt.
Hernösand	3	8	11	6,424,90
Sundsvall	8	8	16	20,101,70
Medelpad	—	—	—	—
Södra Ångermanland	3	—	3	520
Norra Ångermanland	2	2	4	1,098
Summa	16	18	34	23,144,60

Tab. Litt. Bb.

Från krono till skatte omförde mantal.

	Skatteköpte	Utan lösen till skatte omförde.	Utan lösen till skatte omförde nybyggen un- der frihetsår.	Summa mantal.
År 1856	2380153	—	—	2380153
» 1857	183643	—	35	183678
» 1858	31130	—	11076	32236
» 1859	55	—	—	55
» 1860	3450	1	48	3459
Summa	5103461	1	11780	5104640

Tab. Litt. Cc. *Afvittringen* har inom länet fortgått med rastlös ifver, hufvudsakligen härrörande dels deraf, att en ökad afvittrings-landtmätarepersonal är anställd, med särskild föredragande och styresman, samt dels och hufvudsakligast genom den fördelaktiga arbetsmethod, som blifvit en följd af Kongl. Maj:ts nådiga Kungörelse den 8 Januari 1858, varande det att förmoda, det afvittringen i länet inom få år kan vara slutad. Afvittringsarbetets fortgång under qvinqvenniet redovisas i härunder följande tab. Litt. Cc.

Tab. Litt. Dd. Att redovisa för influtne *statsmedel* torde icke vara rätta stället i denna underdåniga berättelse, men då, för att få en allmän öfersigt öfver länets ställning i ekonomiskt afseende, det icke lär vara ur vägen att lemna en kort uppgift på influtne allmänna medel, anser sig Kongl. Maj:ts Befallningshafvande böra meddela följande öfersigt, tab. Litt. Dd, i detta hänseende under qvinqvenniet, hvarvid anmärkes, att restantierne, som under åren 1856 och 1857 voro förda under särskild titel, de påföljande åren i följd af förändradt räkenskapsformulär äro inberäknade i de utförda summorna af stats- och riksgäldsmedel m. m., utgörande restantierna för 1858 ett belopp af 30,987 R:dr 90 öre, för 1859: 36,155 R:dr 69 öre, samt för 1860 en summa af 19,957 R:dr 98 öre. Af dessa summor utgjorde större delen bötesmedel och testamentsbevilning, hvarom tvist varit under längre tid anhängig.

Tab. Litt. Ee. För att visa beskaffenheten af de i kolumnerna införda summor må en redovisning för sista året här få rum, tab. Litt. Ee (å följande sida).

Till denna afdelning synes äfven böra hänföras *roteringsbesväret*. Länet är nemligen roteradt till båtsmanshåll och utgör deraf en styrka af 444 man*), hvarförutom för tillökad rotering utgöres vakansafgift efter 47 hela rotar och $1\frac{5567}{12090}$ rote i spridda andelar. Hvarje rote består i Medelpad af $3\frac{3}{4}$ och i Ångermanland af $3\frac{1}{2}$ mantal. Af hela båtsmansstyrkan beklädas 441 man af kronan och 3 man af rotehållarne. Kostnaden för en roteringsbåtsman upptages i markegångstaxorna 1856 till 122 R:dr 71 öre, 1857 till 118 R:dr 80 öre, 1858 till 110 R:dr 24 öre, 1859 till 123 R:dr 22 öre och 1860 till 125 R:dr 54 öre R:mt.

*) Utom 13 nummer, nu tillhörande Nordmalings härad i Westerbottens län.

Tab. Litt. Cc.

Afvittringsarbetet.

År.	Ä g o r i q v a d r a t r e f v a r .												Utskade rå- eller skiffshier. Fot.	Mantal afvitt- rade och skatt- lagde.			Antal afvittrade.					
	Undersökta och beskrifna efter förut upprättade kartor.				Använde åt gamla hemman, torp och lägenheter.				Afsatte som öfverlopps- marker.					Gula hemman.	Nybyggen.	Kronotorp.	Öfverlopps- marker.	Lägenheter utan mantal.				
	Inrösnings- jord.	Afrösnings- jord.	Impedimenter.	Summa.	Inrösnings- jord.	Afrösnings- jord.	Impedimenter.	Summa.	Inrösnings- jord.	Afrösnings- jord.	Impedimenter.	Summa.										
1856.....	76,393	1,541,473	1,139,899	2,757,765	42,347	682,281	554,882	1,279,510	2,755	271,523	81,485	355,763	65,160	$4\frac{1}{2}$	$2\frac{3}{4}$	$40\frac{1}{4}$	12	50	—	27	—	
1857.....	—	—	—	—	53,201	647,044	619,784	1,320,029	1,302	137,198	75,077	213,577	69,460	$14\frac{1}{8}$	$2\frac{3}{4}$	$39\frac{1}{4}$	24	50	1	14	—	
1858.....	14,864	197,604	432,558	645,026	35,903	294,238	446,291	776,432	393	30,884	56,345	87,622	151,426	$23\frac{1}{10}$	$\frac{1}{8}$	$8\frac{3}{8}$	33	16	—	6	—	
1859.....	6,345	128,256	130,731	265,332	8,425	123,283	117,051	248,759	18	25,257	15,128	40,403	857,254	$3\frac{5}{10}$	$\frac{1}{8}$	$7\frac{5}{8}$	9	15	—	2	1	
1860.....	560	—	1,529	2,089	—	—	—	—	—	—	—	—	2,767,417	—	—	—	—	—	—	—	—	21
Summa	98,162	1,857,333	1,704,717	3,670,212	139,876	1,746,846	1,738,008	3,624,730	4,468	464,862	228,035	697,365	3,910,717	$46\frac{3}{8}$	$6\frac{1}{10}$	$95\frac{3}{8}$	78	131	1	49	22	

Tab. Litt. Dd.

Influtne statsmedel m. m.

År	Statsmedel.	Riksgälds- medel.	Diverse verks medel.	Annorstädes debiterade medel.	Restantier.	Summa.
År 1856..... R:dr R:mt	256,351,41	50,028,43	26,124,75	10,050,44	19,547,28	362,102,31
» 1857..... »	254,315,59	53,048,88	26,551,44	13,246,58	29,108,21	376,270,70
» 1858..... »	304,248,85	66,062,67	27,346,87	19,304,67	—	416,963,06
» 1859..... »	279,957,20	70,986,58	56,271,69	25,533,47	—	432,748,94
» 1860..... »	302,590,10	74,699,59	60,200,14	25,558,45	—	463,048,28

Öfrige onera äro hufvudsakligen vägunderhållet, skjutsningen, presterskapets och kyrkobetjeningens aflöning samt bidrag till folkskola och fattigvård. Utgifterna för dessa onera kunna icke med någon tillförlitlighet uppskattas. Hvad som i föregående underdåniga femårsberättelser i dessa afseenden är uppgifvet grundar sig på allmogens åsigt och är oftast alltför högt tilltaget och det af förut uppgifven orsak, att jordägaren, af fruktan för ökade skattebördor försöker visa sina onera så stora som möjligt. I afseende på presterskapets aflöning må anmärkas, att *pastoralie-konventioner* under qvinqvenniet blifvit af Kongl. Maj:t i nåder fastställdes för Holms församling den 26 November 1858, för Hernösands och Hernö församlingar den 10 December 1859 samt för Torps och Borgsjö församlingar den 20 April 1860.

Om kostnaden för fattigförsörjningen och folkskolorna skall i nästa afdelning redogöras.

I öfrigt anmärkes, att *städernas drätsel* förvaltas af en drätselkammare i hvardera staden. För drätselkammaren i Sundsvall fastställdes af Kongl. Maj:t under den 13 Januari 1860 förnyadt Reglemente och för auktionskammaren derstädes likaledes förnyadt Reglemente den 7 December 1859.

6. Politi.

Att länsresidenset är i Hernösand är förut anmärkt; men här måste tilläggas, att *residenset*, som tillhört borgerskapet, blifvit enligt Kongl. Brevet den 23 November 1860 för statens räkning inköpt, sedan Rikets Ständer för detta ändamål och uppförande af nytt landtstatshus anvisat ett extra anslag af tillsammans 100,000 R:dr R:mt.

I fråga om hvad som under qvinqvenniet blifvit tillgjordt för *religiositetens befrämjande* må anmärkas, att kyrkobyggnader äro företagna i Lidens och Alnö socknar af Medelpad, af hvilka den förra redan är färdig och invigd; att kapellbyggnader blifvit företagna i Trehörningsjö af Gideå socken och på Hemsön af Högsjö socken, begge med bidrag genom kollekt och stambok; att å Tuna och Säbrå kyrkor torn blifvit byggda; att från kyrkoherdeboställena i Grundsunda och Njurunda jord blifvit afsöndrad för bildande af komministerboställen, enligt Kongl. Brevet den 8 Juli 1856 och den 22 December 1858; att sockenpredikantsbefattningen i Fjellsjö, enligt Kongl. Brevet den 21 Augusti 1860, blifvit förvandlad till komministratur; att fråga om särskild predikants anställande i Trehörningsjö väcktes 1856 och förföll, enligt Kongl. Brevet den 6 Februari 1857, men sedermera blifvit efter församlingens önskan afgjord; att Rikets Ständer vid 1859—1860 årens riksdag anslagit 4,500 R:dr för inköp af boställe åt Kapellpredikanten i Trehörningsjö; att underdånig ansö-

Tab. Litt. Ee.

Statsbidrag.

	R:dr R:mt.			R:dr R:mt.	
Ordinarie räntor.....	137,488,83		Riddarhusafgift.....	65	
Kronotionde.....	61,970,99		Kurhusmedel.....	10,745,98	
Skogs- och stubbören.....	2,093,21		Jagtkassemedel.....	684,50	
Mantalspenningar.....	15,985,46		Skogsplanteringskassans medel.....	2,716,70	60,200,14
Bötesmedel.....	71,317,27		Båtsmansbeklädnads-medel.....	5,787,16	
Rotefrihetsafgift.....	7,174,88		Stockholms skolestats spanmål.....	690,96	
Lappmarks-ecklesiastikmedel.....	102,77		Barnhus-spanmål.....	1,549,47	
Båtsmans-vakansafgift.....	990,20		Förverkade båtsmanslöner.....	78,47	
Tionde- och hammarskattsjern.....	5,466,49	302,590,10	Örnsköldsviks köpings medel.....	573,31	
Allmän bevilning.....	74,652,09		Theaterrepresentations-medel.....	78	
Skatterättsmedel.....	47,50	74,699,59	Brandstodsmedel.....	16,418,53	
Bränvinsmedel.....	29,666,34		Djurläkarelön.....	382,55	25,558,45
Folkskoleafgift.....	16,321,62				
			Summa		463,048,28

kan om komministraturens förflyttning från Stigsjö till Wiksjö är af Kongl. Maj:ts afslagen den 10 Mars 1857; att Stöde socken under qvinqvennet blifvit, enligt Kongl. Brevet den 9 November 1852, skiljd ifrån Tuna församling och anslagen till särskildt pastorat; att deremot ansökan om rättighet att bilda eget pastorat blifvit afslagen för Ullångers annexförsamling genom Kongl. Brevet den 12 December 1856, för Borgsjö genom Kongl. Brevet den 12 November 1858, och för Holms annexförsamling genom Kongl. Brevet den 26 i samma månad. Presterskapets verksamhet har, enligt hvad förut är nämndt, under det sista qvinqvennet tagits i synnerligt anspråk af de irrlärer, som alltjemt utspridas i vissa församlingar af *baptisterne*, hvilka ännu i bäckar och sjöar meddela sina nattliga dop åt dem, som sälla sig till deras hop. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har väl emot de oordningar och osedligheter, som deraf varit en följd, 1857 stadgat vite, men att dessa dop dock i smyg ännu utöfvas, har icke kunnat undgå uppmärksamhet, om ock oordningar dervid varit sällsyntare. Inom vissa församlingar hafva dock öfverenskommelser blifvit träffade och viten utsatta för dem, som upplåta sina hus för baptistföredrag, men stadfästelse å dessa viten, der den blifvit begärd, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig förhindrad att meddela.

Undervisningsverket inom länet är under qvinqvennet utvidgadt. Det består af Högre Elementarläroverket i Hernösand, för hvilket 1860 års stat upptager 13 lärare i vetenskaperna och 3 lärare i gymnastik, teckning, musik och sång; Sundsvalls Lägre Elementarläroverk, med 6 lärare jemte en sånglärare, hvarförutom, enligt Kongl. Brevet den 29 December 1860, en skola med Rektor och en kollega blifvit inrättad i köpingen Örnsköldsvik, hvars innevånare bekostat skolhus. Folkskolelärare-bildningen besörjes vid det i Hernösand varande Folkskolelärare-seminarium, vid hvilket under loppet af sista qvinqvennet utexaminerats år 1856 tio, 1857 fem, 1858 fem, 1859 sex och 1860 fem, eller tillsammans 31 elever, och har Seminariet denna tid egentligen haft endast en lärare, men då Seminariet och Folkskolan här äro förenade, har läraren i den senare äfven biträdt vid undervisningen i Seminariet, hvar emot Seminariieföreståndaren på vissa timmar skött Folkskolan, isynnerhet vid seminariielevernas praktiska öfningar.

Folkskolor finnas i länets alla socknar, dels fasta, dels ambulatoriska, vid hvilka äro anställda 75 lärare, deraf 57 vid de fasta och 18 vid de flyttbara. Af dessa äro 68 examinerade och 7 oexaminerade, allt enligt Konsistorii senast afgifna berättelse. Inom skolåldern räknas omkring 17,000 barn, deraf omkring 5,300 undervisas i fasta och 1,600 i flyttbara skolor, 150 vid allmänna läroverken, 300 i enskilda undervisningsanstalter och 8,700 i hemmet, så att omkring 950 skulle sakna all undervisning. Till folkskolelärare-boställe har jord afsöndrats från Timrå prestbord, enligt Kongl. Brevet den 30 December 1859, och från Täsjö komministersboställe, enligt Kongl. Brevet den 27 April 1860. Ullångers socknemän hafva fått inlösa en mindre jordrymd för skolläraren enligt Kongl. Brevet den 7 December 1859. Under qvinqvennet hafva följande statsanslag för Folkskolorna utgått, nemligen:

Till folkskolelärares aflöning år 1858.....	R:mt R:dr	920,95,
1859.....	»	307,03,
1860.....	»	541,72,
		<u>1,769,70;</u>
Till småskolors inrättande 1859.....	»	516,23,
1860.....	»	466,09,
		<u>982,32;</u>
Till en högre folkskola 1860		1,000.
		<u>Summa R:mt R:dr 3,752,02.</u>

Folkskoleafgifterna från kommunerna hafva under samma tid utgjort:

År 1856	R:mt R:dr	15,478,87,
» 1857	»	15,788,25,
» 1858	»	15,830,90,

År 1859	R:dr R:mt 16,023,54,
» 1860	» 16,321,62.

Summa R:mt R:dr 79,443,18.

I allmänhet kan det sägas, att folkskolorna uppfylla sitt ändamål, om det ock måste beklagas, att en och annan skollärare brister i nit för den goda saken, men det är att hoppas, det en sådan brist skall rättas genom de visitationsresor, som i senare åren blifvit anställda af dertill utsedd Inspektör.

Söndagsskolor äro inrättade i begge städerna, och början gjord dermed äfven på ett och annat ställe på landsbygden.

Slöjdskolor för fruntimmer äro äfven i begge städerna inrättade och fortgå med särdeles nytta. Om donation till folkskolan i Hernösand skall nämnas i slutet af denna artikel.

Uti Hernösands *Navigations-skola* äro under qvinqvenniet utexaminerade det i följande tab. Litt. Tab. Litt. Ff. Ff upptagna antal elever. Denna skola, som stiftades 1842, förestås af en ordinarie och en underlärare, den förre med 1,870 och den senare med 625 R:dr årlig lön. För landtbruks- och skogsskolorna är förut redogjort.

För *rättsväsendet* och *fångvården* redovisas fullständigt i de af Hans Excellens Herr Justitie-Statsministern och Fångvårds-Styrelsen årligen utgifna tryckta berättelser.

Under detta qvinqvennum, 1856—1860, hafva 2 personer, en man och en kvinna, undergått *dödsstraff*, dömde begge för mord.

Utsökningsmålen antal är äfven en mätare af välmågan; dock får denna mätningsgrund icke obegränsadt antagas såsom giltig, enär det icke sällan händer, att personer, som äga förmåga att betala, dock låta lagsöka sig för mindre summor, antingen af lättsinne eller trots. Öfver de hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande under qvinqvenniet handlagda utsökningsmål lemnar nedanstående tab. Litt. Gg upplysning.

Tab. Litt. Ff. *Utexaminerade navigationselever.*

	Till sjökaptener af första klassen.	Till sjökaptener af andra klassen.	Till styrmän af andra klassen.	Summa.
År 1856	8	9	19	36
» 1857	9	10	21	40
» 1858	7	13	29	49
» 1859	11	21	27	59
» 1860	9	13	20	42
Summa	44	66	116	226

Tab. Litt. Gg. *Handlagde utsökningsmål.*

	Antal mål.	Utdömdt belopp. R:dr R:mt.
År 1856	825	127,992
» 1857	1,994	449,961
» 1858	2,891	490,826,50
» 1859	1,726	290,229,32
» 1860	1,313	223,356,73
Summa	8,749	1,582,365,55
Eller i medeltal för hvarje år	1,750	316,473,11
Då nu medeltalet för förra qvinqvenniet var.....	1,503	157,446,53
visar sig en tillökning under sistförflutna qvinqvennum per medium årligen.....	247	159,026,58

Tab. Litt. Hh. Under qvinqvenniet hafva tvenne *fängelser* i länet funnits, nemligen länsfängelset vid Hernösand och kronohäktet vid Sundsvall, hvarförutom hvardera staden haft ett stadshäkte. Enligt Kongl. Brevet den 14 December 1858 är ett cellfängelse på dertill för statens räkning inköpt plats uppfördt, men som detta först år 1861 blef färdigt till begagnande, är derom i närvarande berättelse icke något att anmäla. Anmärkas må endast, att det innehåller 56 celler, och att dess kostnad var beräknad till 133,000 R:dr. Fångpersonalen under qvinqvenniet redovisas i nedanstående tab. Litt. Hh.

Någon *hypotheksförening* fanns icke inom länet vid qvinqvenniets slut, men genom Kongl. Kungörelsen den 4 Oktober 1861 är en sådan sedermera bildad, gemensam för Westernorrlands, Jemtlands, Westerbottens och Norrbottens län. En *filialbank* i staden Sundsvall stiftades med af Kongl. Maj:t under den 18 Maj 1855 i nåder fastställt Reglemente, hvori någon ändring skedde genom Kongl. Resolutionen den 2 Juli 1859. Mälareprovinsernas Enskilda bank har, sedan flera år tillbaka, en afdelning i Hernösand, som under hela qvinqvenniet varit för allmänheten till begagnande upplåten.

Tab. N:o 12. *Sparbanker* finnas till det antal, som tab. N:o 12 upptager.

Att förtroendet till sparbankerna under qvinqvenniet betydligt ökat sig, synes vid jmförelse af förhållandet vid nästföregående qvinqvenniets slut, då delegarnes antal var i Hernösand 855 och i Sundsvall 375, samt ansvarighetssumman på förra stället 87,783 R:dr och på det senare 47,448 R:dr, allt R:mt.

Inom länet finnas väl i flera socknar *sockenmagasiner* och i några så kallade *sparlårar*, men dessa nyttiga inrättningar luta till sitt fall. Redan 1757 öfverenskoms vid ett landsting om inrättande af sockenmagasiner, men öfverenskommelsen hade föga efterlefnad, i det att väl sådana magasin i några socknar inrättades, men i de flesta icke. Då efter inträffad missväxt Kongl. Maj:t, såsom vilkor för erhållande af understöd till de nödlidande, i nåder förordnade, att sockenmagasiner i länet allmänt skulle inrättas, kom saken åter å bane, och ett nytt reglemente, i stället för det af 1758, stadfastades under den 22 September 1819, med föreskrift att de nya magasinerna skulle vara färdiga inom midsommartiden 1822, men äfven nu mötte verkställigheten på många ställen motstånd, likasom ett 1824 framställt förslag om distriktsmagasiners inrättande och en annan året derpå gjord framställning om öfverenskommelser socknevis till ersättande af sådan skada, som genom hagel, frost, vattenflöden eller andra olyckshändelser förorsakades å den växande säden. Från inrättande af sockenmagasiner begärde sedan flera socknar befrielse, som äfven af Kongl. Maj:t under den 7 Maj 1831 bifölls, med skyldighet att i stället inrätta sparlårar under viss, i resolutioner af samma dag, bestämd kontroll, men sedan Kongl. Maj:t under den 11 November 1856 och den 23 April 1858 i nåder be-

Tab. Litt. Hh.

Antal fångar under qvinqvenniet.

	För undergående af ransakning, fängelse vid vatten och bröd samt enkelt fängelse.	För försvarslöshet och kringstrykande.	För undergående af bysättning.	Summa fångar.	Barn, som åtföljt föräldrarne i fängelset.
År 1856.....	108	7	2	117	—
» 1857.....	119	23	6	148	2
» 1858.....	146	11	5	162	5
» 1859.....	153	18	7	178	9
» 1860.....	178	13	5	196	—
Summa	704	72	25	801	16
Medeltal 1856—1860	141	14	5	160	3
» 1851—1855	185	9	11	205	7
Minskning	44	—	6	50	4
Tillökning	—	5	—	5	—

friat Själevads och Mo socknar från skyldigheten att hålla sparlårar, hafva dessa besparingsanstalter på flera ställen upphört; hvaremot sockenmagasinerna fortfara, ehuru icke på alla ställen ändamålsenligt förvaltade.

Brandstodsöreningen för Westernorrlands län erhöi den 17 Oktober 1843 af Kongl. Maj:t i nåder fastställt Reglemente, och dess verksamhet börjades med Maj månad påföljande året; föreningen har under sin tillvaro njutit det allmänna förtroende denna välgörande inrättning förtjenar, hvilket tydligen synes deraf, att då ansvarighetssumman vid 1845 års slut var 3,959,940 R:dr Banko, den under de påföljande åren stigit till mer än dubbla beloppet. Beklagas måste dock, att en och annan socken varit nog kortsynt att låta förleda sig till inrättande af *sockenbrandförsäkringsanstalter*, detta icke af brist på förtroende till den allmänna, utan snarare af brist på förmåga att bedöma de i de missnöjdes tanka hårda, men efter alla tänkandes omdöme rättvisa och nyttiga föreskrifter om hvad som måste iakttagas för vinnande och bibehållande af försäkringsrätt, samt förekommande af eldfara. Huru ansvarighetssumman under qvinqvenniet ökats och huru obetydlig afgiften varit, visar nedanstående uppgift:

	Ansvarighetssumma.	Afgift per 1,000 R:dr af försäkringsvärdet.
Vid slutet af brandstodsåret 1856.....	R:mt R:dr 12,766,680,	0,79,
1857.....	» 14,157,364,50,	1,50,
1858.....	» 15,850,480,	1,20,
1859.....	» 16,705,185,	1,
1860.....	» 17,423,200,	0,90;

hvarvid anmärkes, att brandstodsåret räknas från den 1 Maj det ena till samma dag det påföljande året, till exempel det sista i qvinqvenniet från och med den 1 Maj 1860 till den 1 Maj 1861.

Under qvinqvenniet hafva visserligen några betydliga *eldsvådor* inträffat, men dock icke så vidsträckta, att hela kommuner blifvit husvilla. Den 30 Maj 1856 nedbrann Wifsta varfs ångsåg på Bölesholmen tillika med en del af virkesförrådet; den 8 Augusti samma år ödelades genom eldsvåda flera hus med deri förvarade öfver 2,000 stigar kol på Mo bruk; den 16 Juli 1859 nedbrunno genom mordbrand uthusen på centralhospitalet vid Hernösand; och natten emellan den 19 och 20 September 1860 utbröt eldsvåda i köpingen Örnsköldsvik, dervid fem större och några smärre hus nedbrunno, men af förlusterna dervid rönste Brandstodsöreningen föga kännning, enär försäkring var tagen dels i Allmänna Brandförsäkringsverket för landet, dels i bolaget Skandia, med flera. Flera byggnader, så i städerna som på landet, äro försäkrade i allmänna brandförsäkringsverken, äfvensom i det nämnda Skandiabolaget. Der brandstod utgår, fördelas den än tingslagsvis, än för flera tingslag tillika, än socknevis, allt efter träffade öfverenskommelser.

En frivillig *bergningskorps* är inrättad i Sundsvall, med af Kongl. Maj:t under den 27 November 1857 i nåder fastställt Reglemente.

Om Sjöassuransöreningen är nämndt under afdelningen för handel och sjöfart.

Helso- och sjukvården. Inom länet finnas tvenne offentliga Lasarett- och Kurhusinrättningar, nemligen Tab. Litt. II. i Hernösand och Sundsvall, på förra stället äldre och på det senare inrättad enligt Kongl. Brevet den 19 Januari 1842 för Medelpad, efter hvilken tid den förra endast omfattar Ångermanland; ägande den förra, efter tillbyggnad och utvidgning, rum för 60 och den senare för 12 patienter, hvilket antal dock efter qvinqvenniets utgång äfven är betydligt utvidgadt. Läkareplatsen innehafves på begge ställen af en Stadsläkare i hvardera staden. Patienternas antal och inrättningens kostnad visas af den å följande sida upptagne tab. Litt. II, hvarvid anmärkes, att bland fripatienter i Hernösand äfven äro inberäknade de som på Nybergska frisängarne, hvarom mera längre fram, njutit fri sjukvård, samt att kurhusafgiften för åren 1856 och 1857 varit i Hernösand sex skillingar Banko och för de öfriga åren 20 öre, samt i Sundsvall för åren 1856 och 1857 likaledes sex skillingar Banko och för de öfriga åren 16 öre R:mt.

Länet hade i äldre tider endast en Provinsialläkare och denna var tillika Lektor vid Gymnasium i Hernösand, men 1783 erhöll Provinsialläkaren sin station i Sundsvall. Derefter anställdes 1818 en Provinsialläkare i Nätra, hvilken 1850 förflyttades till Örnsköldsvik, så en i Sollefteå 1826, en i Hernösand 1830, en i Torp 1843 och en i Fjellsjö 1854, samt efter qvinqvenniets slut en i Skog, enligt Kongl. Brevet den 1 November 1861, så att länet nu har 7 Provinsialläkare, hvar och en med sitt distrikt, men med distriktindelningen har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslagit en reglering under den 30 September och den 9 Oktober 1858, hvilket förslag af Kongl. Maj:t under den 6 Juni innevarande år är i näder fastställt.

Några allmänna *epidemier* hafva under qvinqvenniet, enligt hvad förut nämnt är, icke inträffat, men på vissa orter hafva dock sådana sjukdomar varit gängse. Uti *koleran* insjuknade 1856: 20 och dogo 16 personer, år 1857 insjuknade 33 och afledo 19 personer och år 1858 insjuknade 13 och dogo 9 personer, men sjukdomen sträckte sig icke utom städerna och några få socknar. Skarlakansfeber och messling, koppor, diarrhé, lunginflammation och katarrhalfeber hafva i några socknar varit under qvinqvenniet gängse.

Tab. Litt. Kk. Om *temperatur, barometerstånd och väderlek* under qvinqvenniet inhemtas underrättelse, grundad på tre observationer om dagen, af nedanstående tab. Litt. Kk.

Tab. Litt. li.

Sjukvården vid lasarett och kurbus.

	Hernösand.					Sundsvall.					Hernösand.			Sundsvall.		
	Patienter.				Summa kostnad. Rdr R:mt.	Patienter.				Summa kostnad. Rdr R:mt.	Underhållsdagar.					
	Betalande.	Med venersk smitta.	Fritt.	Summa.		Betalande.	Med venersk smitta.	Fritt.	Summa.		Kurbuset.	Lasarettet.	Summa.	Kurbuset.	Lasarettet.	Summa.
År 1856.....	172	95	26	293	9,865,65	61	28	2	91	4,922,52	6,754	6,604	13,358	1,933	2,015	3,948
» 1857.....	173	41	24	238	8,783,73	99	26	—	125	5,696,37	2,496	6,951	9,447	1,802	2,120	3,922
» 1858.....	184	42	42	268	8,456,34	85	27	—	112	4,968,93	1,850	6,635	8,485	2,321	2,249	4,570
» 1859.....	142	67	32	241	9,687,72	54	36	—	90	4,225,10	3,372	5,248	8,620	2,013	1,580	3,593
» 1860.....	142	57	39	238	7,887,02	55	18	—	73	4,674,04	3,015	5,312	8,327	1,408	2,360	3,768
Summa	813	302	163	1,278	44,630,46	354	135	2	491	24,486,96	17,487	30,750	48,237	9,477	10,324	19,801
Medeltal	163	60	33	256	8,936,09	71	27	—	98	4,897,39						
1851—1855	153	83	33	269	9,557,75	43	42	3	88	4,740,44						

Tab. Litt. Kk.

Öfversigt öfver väderleksförhållandena

	1856.						1857.						1858.					
	Temperatur.	Barometerstånd.	Klara dagar.	Molna.	Snöiga.	Regniga.	Temperatur.	Barometerstånd.	Klara dagar.	Molna.	Snöiga.	Regniga.	Temperatur.	Barometerstånd.	Klara dagar.	Molna.	Snöiga.	Regniga.
Januari.....	— 9°,39	25 ^l ,262	12 ³ / ₄	15	3 ³ / ₄	—	— 13°,03	25 ^l ,475	13 ¹ / ₄	15	2 ³ / ₄	—	— 3°,81	25 ^l ,469	18 ³ / ₄	11 ³ / ₄	—	—
Februari.....	— 6,78	25,401	12 ³ / ₄	14	2	—	— 3,48	25,521	13 ³ / ₄	10	4	—	— 5,07	25,694	16 ³ / ₄	9	2	—
Mars.....	— 4,01	25,612	17 ¹ / ₄	8 ³ / ₄	5	—	— 3,72	25,628	11	14 ¹ / ₄	5 ³ / ₄	—	— 1,83	25,119	11	16 ¹ / ₄	3 ¹ / ₄	—
April.....	+ 2,01	25,404	16	11 ³ / ₄	1	1 ¹ / ₄	— 1,87	25,642	12 ¹ / ₄	14 ³ / ₄	2	1	+ 1,80	25,312	17	10 ³ / ₄	2 ³ / ₄	—
Maj.....	+ 4,75	25,491	15	10 ³ / ₄	—	4 ³ / ₄	+ 4,86	25,669	22	8 ³ / ₄	—	—	+ 7,80	25,445	18 ³ / ₄	9 ¹ / ₄	—	3
Juni.....	+ 12,16	25,381	17 ³ / ₄	10 ³ / ₄	—	1 ³ / ₄	+ 11,57	25,494	17 ³ / ₄	9 ³ / ₄	—	3	+ 14,94	25,569	20 ³ / ₄	7 ³ / ₄	—	2
Juli.....	+ 14,79	25,408	17 ³ / ₄	10	—	3 ¹ / ₄	+ 14,20	25,338	14 ¹ / ₄	8 ³ / ₄	—	8 ¹ / ₄	+ 18,59	25,477	23	5	—	3
Augusti.....	+ 11,11	25,381	14	12 ³ / ₄	—	4 ¹ / ₄	+ 16,40	25,604	21 ¹ / ₄	8	—	1 ³ / ₄	+ 16,58	25,607	20	9	—	2
September.....	+ 8,23	25,458	13	8 ³ / ₄	—	8 ³ / ₄	+ 9,76	25,518	14 ³ / ₄	10 ³ / ₄	—	4 ³ / ₄	+ 12,18	25,448	13 ¹ / ₄	10	—	6 ³ / ₄
Oktober.....	+ 4,61	25,657	12 ¹ / ₄	15 ³ / ₄	—	2 ¹ / ₄	+ 5,73	25,462	10 ¹ / ₄	12	—	8 ³ / ₄	+ 4,25	25,372	14	13 ³ / ₄	—	2 ³ / ₄
November.....	— 7,01	25,398	15 ¹ / ₄	9 ³ / ₄	—	—	+ 1,27	25,672	12 ¹ / ₄	15 ¹ / ₄	—	—	— 3,53	25,358	12 ¹ / ₄	16 ¹ / ₄	—	—
December.....	— 8,55	25,113	10 ³ / ₄	15 ³ / ₄	—	—	— 0,69	25,593	17 ¹ / ₄	11	—	—	— 6,65	25,554	15 ³ / ₄	14 ³ / ₄	—	—
Under året	+ 1°,83	25 ^l ,414	174	143	22 ³ / ₄	26 ³ / ₄	+ 3°,42	25 ^l ,551	180 ¹ / ₄	137	19	28 ³ / ₄	+ 4°,60	25 ^l ,452	201	132 ³ / ₄	11 ¹ / ₄	20

Apothek finnas i Hernösand, Sundsvall, Sollefteå, Örnsköldsvik och Torp, samt skola anläggas i Fjellsjö och Skog.

Helsobrunnar finnas i Sånge, som årligen af omkring 100 brunnsgäster begagnas, i Hernösand, med 12 à 15 sådana, och i Rogsta, der äfven några af kringliggande socknars allmoge begagnar vatten. *Kallvattenkuranstalt* finnes i Sundsvall med särskild Läkare, och denna anstalt är vanligen anlita af så många personer, som utrymmet medgifver.

Vaccinationen har i de flesta socknarne bedrifvits med omsorg. De vaccinerades antal uppgick 1856 till 2,455, år 1857 till 2,240, år 1858 till 2,759, år 1859 till 2,560 och år 1860 till 2,240 personer, utom de revaccinerade, hvilkas antal, då koppsmitta visar sig, vanligen är ganska stort; det uppgifves 1858 till 4,095 personer.

Examinerade *Barnmorskor* hafva till antal af 46 under qvinqvenniet funnits, och flere af dem äro examinerade i den instrumentala förlossningskonsten. Blott få socknar sakna examinerade barnmorskor.

Den klagan, som under föregående qvinqvennier förts öfver *qvacksalvare*, fortfar ännu, och huru ofta allmogen än ser offer falla för qvacksalveriet, kan den icke lösgöra sig från tron på dessa kloka gubbars och gummors skicklighet. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har under den 5 December 1860 icke allenast gjort framställning till Kongl. Sundhets-Kollegium om åtgärders vidtagande mot qvacksalveriet, utan ock genom allmän kungörelse varnat länets innevånare för utprånglare af läkemedel.

Uti Hernösand finnes ett *Centralhospital* för de norra länen, eller hela Hernösands stift, med rum Tab. Litt. L. endast för 50 personer; varande dock under inredning ett senare åren för emottagande af ytterligare 80 sinnesrubgade personer nybyggdt stenhus. Hospitalsläkaren är tillika Stads- och Lasarettsläkare i Hernösand. Patienternas antal och inrättningens kostnad har under qvinqvenniet varit det tab. Litt. Ll (å följande sida) utvisar.

Om *fattigvården* i länet och dess kostnad meddelas i tab. N:o 13 sammandrag af de ifrån de sär- Tab. N:o 13. skilda Fattigvårdsstyrelserna inkomna uppgifter, hvarvid måste anmärkas, att i en och annan socken flera smärre fattigstugor i byarne äro uppbyggda, då i andra ett gemensamt fattighus finnes; att i många socknar de fattiga försörjas genom kringvandring emellan hejmansägarna, hos hvilka de turvis njuta kost och husrum en eller flera dagar; att barnen vanligen äro utackorderade hos välkändt folk; att bland fattigvårdens inkomster äro inräknade bränvinsutskänkningsafgifterna, bötesandelar, afgift vid bouppteckningar, bröllop,

i Hernösand under åren 1856—1860.

	1859.						1860.						Medelförhållande 1856—1860.					
	Tempe- ratur.	Barone- fersänd.	Klara dagar.	Måna.	Snöiga.	Regniga.	Tempe- ratur.	Barone- fersänd.	Klara dagar.	Måna.	Snöiga.	Regniga.	Tempe- ratur.	Barone- fersänd.	Klara dagar.	Måna.	Snöiga.	Regniga.
Januari.....	— 1 ^o ,67	25 ^o ,208	14	15	1	1	— 7 ^o ,62	25 ^o ,409	7	13 ^o ₃	9 ^o ₃	—	— 7 ^o ,104	25 ^o ,364	13 ^o ₁₅	14 ^o ₁₅	3 ^o ₁₅	1 ^o ₅
Februari.....	— 2,32	25,256	11	14	3	—	— 11,50	25,366	13 ^o ₃	11 ^o ₃	4	—	— 5,830	25,448	13 ^o ₁₅	11 ^o ₁₅	3	1 ^o ₅
Mars.....	— 2,11	25,105	15	10 ^o ₃	4 ^o ₃	1	— 4,64	25,396	9	12 ^o ₃	9 ^o ₃	—	— 3,262	25,372	12 ^o ₁₅	12 ^o ₁₅	5 ^o ₁₅	1 ^o ₅
April.....	+ 0,50	25,355	13	13	4	—	+ 0,65	25,573	15	10 ^o ₃	3 ^o ₃	1 ^o ₃	+ 0,618	25,457	14 ^o ₁₅	12	2 ^o ₁₅	1 ^o ₃
Maj.....	+ 7,53	25,672	22	8	—	1	+ 5,44	25,421	13	13 ^o ₃	1 ^o ₃	3 ^o ₃	+ 6,076	25,535	18 ^o ₁₅	9 ^o ₁₅	1 ^o ₅	2 ^o ₁₅
Juni.....	+ 13,05	25,508	21 ^o ₃	6	—	2 ^o ₃	+ 13,72	25,404	18 ^o ₃	7 ^o ₃	—	4	+ 13,088	25,471	19 ^o ₁₅	8 ^o ₁₅	—	2 ^o ₁₅
Juli.....	+ 16,27	25,476	21 ^o ₃	7	—	2 ^o ₃	+ 16,26	25,457	21 ^o ₃	6	—	3 ^o ₃	+ 16,022	25,431	19 ^o ₁₅	7 ^o ₁₅	—	4 ^o ₁₅
Augusti.....	+ 14,38	25,468	16 ^o ₃	10	—	4 ^o ₃	+ 14,47	25,332	12	12 ^o ₃	—	6 ^o ₃	+ 14,588	25,478	16 ^o ₁₅	10 ^o ₁₅	—	3 ^o ₁₅
September.....	+ 10,18	25,453	11	11	—	8	+ 9,26	25,336	15	9	—	6	+ 9,922	25,443	13 ^o ₁₅	9 ^o ₁₅	—	6 ^o ₁₅
Oktober.....	+ 3,44	25,427	7	17	1 ^o ₃	5 ^o ₃	+ 3,63	25,415	10 ^o ₃	16	1 ^o ₃	4 ^o ₃	+ 4,332	25,467	10 ^o ₁₅	14 ^o ₁₅	1 ^o ₁₅	4 ^o ₁₅
November.....	— 0,58	25,461	15 ^o ₃	12 ^o ₃	1 ^o ₃	2	— 1,01	25,678	6 ^o ₃	18 ^o ₃	2 ^o ₃	2 ^o ₃	— 2,172	25,513	12 ^o ₁₅	14 ^o ₁₅	2 ^o ₁₅	1
December.....	— 6,02	25,415	13 ^o ₃	13 ^o ₃	4	1 ^o ₃	— 10,71	25,695	11 ^o ₃	14	5 ^o ₃	—	— 6,524	25,454	13 ^o ₁₅	13 ^o ₁₅	3 ^o ₁₅	1 ^o ₅
Under året	+ 4 ^o ,39	25 ^o ,400	180 ^o ₃	137	18 ^o ₃	28 ^o ₃	+ 2 ^o ,33	25 ^o ,448	152 ^o ₃	145	36	32 ^o ₃	+ 3 ^o ,313	25 ^o ,453	177 ^o ₁₅	138 ^o ₁₅	21 ^o ₁₅	27 ^o ₁₅

barndop m. m.; att tillskottet efter hemnantalet för de socknar, hvilkas fattige försörjas genom kringvandring, är beräknadt efter en viss summa per dag, dels 33, dels 37, dels 50 och dels 75 öre; att sammanskott, dels i spanmål, dels i kontant och dels i ved, dessutom i en del socknar ägt rum; att bruken särskildt lemnat understöd till de på deras ägor boende fattige; att de af Kongl. Maj:t år 1856 nådigst beviljade undsättningsmedel för fattiga blifvit till dem utdelade; samt att hvad som isynnerhet öfverklagas är att en mängd vandrande, merändels försupna gesäller besvära allmogen med tiggeri och på många ställen, synnerligen hos ålderstigna och aflägsse boende, pocka sig till förtäring, samt med liderlighet, våld och hot, mer än ofta åstadkomma fredstörande uppträden.

Såsom ägande sammanhang med fattigförsörjningen, må äfven nämnas något om de *pensions- och nödhjelpskassor*, samt andra dermed jemförliga välgörenhetsinrättningar, som finnas inom länet. Dessa äro:

1. *Landtstats-pensionskassan* stiftades 1805 genom öfverenskommelse emellan Landtstatstjenstemännen i länet och grundar sig på årliga bidrag i spanmål efter markegång. Af denna kassa, som förvaltas af Landshöfdingen, Landssekreteraren, Landskamereraren och Räntmästaren, njuta affidne embets- och tjenstemäns samt betjentes enkor och oförsörjda barn pension efter mannens och fadrens död. Inrättningens första reglemente är af Kongl. Maj:t stadfästadt den 9 Juni 1807 samt förnyadt under den 22 Oktober 1842 och 13 Juni 1856, hvilket sistnämnde är det nu gällande. Kassan, som, genom en oredlig uppbördsmans tillgrepp, för flera år tillbaka gjorde en betydlig förlust, hade 1855 en behållning af 25,437 R:dr 31 öre, som år 1860 hade minskats till 22,109 R:dr 16 öre. Pensionärernes antal var då 38;

2. *Beväring- och Båtsmans-pensionskassan*, uppkommen genom en förening mellan socknarnes deputerade den 22 Januari 1813, om ett sammanskott af hvarje rök, och stadfästad af Kongl. Maj:t under den 23 Mars 1813, då det äfven i nåder bifölls, att de, till understöd i krigstid för svaga rotar, inrättade så kallade underröskassors behållning, 14,879 R:dr 12 sk. Banko, fick för ändamålet användas. Reglemente fastställdes af Kongl. Maj:t under den 30 November 1813, och ytterligare föreskrifter om förvaltningen lemnades i Kongl. Brefven den 4 December 1821 och den 13 Januari 1824, hvarefter förnyadt reglemente af Kongl. Maj:t i nåder fastställdes den 1 Oktober 1851. Äfven denna kassa led genom den ofvannämnde uppbördsmannen en betydlig förlust, men erhöll genom Rikets Ständers frikostighet ersättning för kapitalförlusten. År 1855 hade kassan en behållning af 34,948 R:dr 73 öre och 1860 en summa af 37,321 R:dr 51 öre. Vid sistnämnde tidpunkt njöto omkring 70 afskedade beväringskarlar och båtsmän lika pension med den de innehade af Amiralitets-krigsmanskassan, hvarförutom fentio enkor njöto 12 R:dr R:mt hvardera i årligt gratial. Kassan förvaltas af Landshöfdingen, Landssekreteraren, Landskamereraren, Räntmästaren och tvenne af Markegångssättningsdeputerade valde ledamöter;

Tab. Litt. Ll.

Herrösands Centralhospital.

	Antal patienter.	Underhållsdagar.	Totalkostnad. R:dr R:mt.
År 1856.....	52	18,005	12,797
» 1857.....	55	16,592	13,040,42
» 1858.....	48	15,493	12,374,57
» 1859.....	48 *)	16,559	12,685,03
» 1860.....	46	15,770	13,465,74
Summa	249	82,419	64,362,76
Medeltal	50	16,484	12,872,55
1851—1855	57	17,883	11,252,05

*) De här upptagna 48 patienterna hafva tillgodonjutit 8,618 mans- och 7,941 qvinsportioner, eller tillsammans 16,559 portioner. Uppgiften i Kongl. Sundhets-Kollegii tryckta berättelse, sid. 109, måste derefter rättas.

3. *Nybergiska stiftelsen.* Genom testamente af den 25 Januari 1815 förordnade Rådmanen Erik Nyberg bland annat, att till pensioner för borgare- och sjömansenkor lemnades ett kapital af 14,000 R:dr, till aflöning åt ombudsmannen ett kapital af 300 R:dr, hvaraf han njuter räntan, till underhåll af tvenne frisångar för fattige sjuke å lasarettet en viss summa *), till Stigsjö församlings fattige och skola 1,000 R:dr, till Handelsbetjenten Lithanders dotter Erika Gustafva 1,000 R:dr, hvilka, om hon utan lagliga bröstarfvingar afider, tillfalla pensionsinrättningen, till Westernorrlands läns arbetshusinrättning 500 R:dr, eller tillsammans 16,800 R:dr Banko, som förvaltas af Landshöfdingen, Biskopen, Landssekreteraren, Landskamereraren, Borgmästaren samt en handlande, en handtverkare och en fiskare. Pensionsfonden har sedan blifvit tillökad med 1,000 R:dr af Rådmanen Rydqvist, 200 R:dr af Fiskaren Arnström och 333 R:dr 16 sk., allt Banko, af Fiskaren Fröberg, så att fonden nu utgör 18,333 R:dr 16 sk. Banko eller 27,500 R:dr R:mt;

4. *De under Drätselkammarens förvaltning varande donationsfonder,* till förmån för borgerskapets i Hernösand enkor och barn, nemligen a) Hammarbergiska donationen, 333 R:dr 16 sk.; b) Lindströmska donationen, 400 R:dr; c) Westmanska donationen, 333 R:dr 16 sk.; d) Tjernbergiska donationen, 666 R:dr 32 sk.; e) Gellerstedtska donationen, 666 R:dr 32 sk.; och f) Almqvistska donationen, 1,000 R:dr, allt Banko, af hvilka kapital, tillsammans 3,400 R:dr Banko eller 5,100 R:dr R:mt, räntan årligen utbetalas till behöfvande enkor efter afidne borgare;

5. *De under Konsistorii vård stående pensionskassor,* till hvilka ecklesiastikstaten med årliga tillskott bidrager, nemligen a) Första klassens enkehjelpskassa, hvars behållning 1855 var 5,964 R:dr 25 öre, som 1860 förökad sig till 6,371 R:dr 51 öre; b) Första klassens enkehjelpstillökning med en behållning 1855 af 14,930 R:dr 12 öre och 1860 af 19,855 R:dr 92 öre; c) Andra klassens enkehjelpskassa, med behållning 1855 af 7,316 R:dr 54 öre och 1860 af 7,588 R:dr 7 öre; d) Andra klassens enkehjelpstillökning, med behållning 1855 af 9,285 R:dr 28 öre och 1860 af 14,714 R:dr; e) Fattige prestmäns kassa, hvars behållning 1855 var 533 R:dr 32 öre och 1860 stigit till 1,074 R:dr 84 öre; f) Fattige prestdöttrars kassa, utgörande 1855 ett belopp af 546 R:dr 44 öre, hade 1860 stigit till 3,189 R:dr 95 öre; g) Treprocentsfonden. Sedan den genom författningarne stadgade 3 procent centonal af Ecklesiastikstatens löner upphört att till Wadstena krigsmanshus- och Amiralitets-krigsmanskassan ingå, samt medgifvet blifvit, att denna afgift fick disponeras af presterskapet efter eget godtfinnande, beslöts vid 1856 års prestinöte i Hernösand, att den skulle läggas till kassan för fattige prestmän. Behållningen gjorde vid 1860 års slut 3,588 R:dr 27 öre; h) Kyrkornas enkehjelpsbidrag, som årligen utdelas; i) Wibyggerå kronotionde-anslag. Genom Kongl. Brefvet den 18 Februari 1653 anslogs till fattiga prestenkors underhåll all behållningen spanmål af Wibyggerå sockens kyrkoherberge, under »Superintendentens och Capituli disposition». Behållningen å denna fond utgjorde vid 1860 års slut 105 R:dr 23 öre;

6. *Pensionsinrättning för folkskolelärare* inom Hernösands stift grundades 1856 och erhöll af Kongl. Maj:t i nåder fastställt reglemente den 17 September samma år. Dess inkomster äro andel i det af Rikets Ständer för ändamålet anvisade statsanslag, delegarnes och skoldistrikternes afgifter, en årlig kollekt och enskilda donationer, hvilka inkomster förvaltas af en direktion i stiftsstad. Statsanslaget bestämdes sedan till 6,750 R:dr, och de årliga revisionsberättelserna visa beloppen af inkomster och utgifter sålunda:

		Inkomster.	Utgifter.
År 1857	R:dr R:mt	9.108,69,	124,01,
» 1858	»	1,032,64,	80,
» 1859	»	903,31,	86,
» 1860	»	1,055,56,	157;

varande kassans behållning vid 1860 års slut 11,653 R:dr 19 öre;

*) Bestämdes till 5,000 R:dr Banko, enligt Kongl. Serafimer-ordens-gilletts bref den 11 April 1818.

7. *Löflingska testamentsfonden.* Genom testamentarisk disposition af den 1 Mars 1793, som af Kongl. Maj:t genom nådig resolution den 30 April samma år stadfästades, förordnade Majoren och Riddaren Magnus Löfling, bland annat, att af ett kapital, 500 R:dr Banko, skulle räntan, 30 R:dr, årligen utgå till Hernösands stad och Nora sockens fattige med 15 R:dr till hvarterdera samhället, hvilka medel indrifvas genom Konungens Befallningshafvande i Malmöhus län och hvarje år hitsändas;

8. *Stipendiimedel.* a) Genom testamente af den 1 Mars 1793, som äfven under den 30 April samma år af Kongl. Maj:t gillades, gaf nämnde Major Löfling 2,000 R:dr Specie Banko, hvaraf räntan, 120 R:dr samma mynt, skulle i 3 stipendier utgå för gymnasister vid Hernösands gymnasium. Denna fond förvaltas äfven af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Malmöhus län, som årligen hitsänder räntan, hvilken öfverlemnas till Konsistorium, som utnämner stipendiaterne; b) Biskopen och Kommendören Doktor Israel Bergmans donation den 28 Juli 1841 af 1,200 R:dr Banko; c) Kommunitetsfonden, 600 R:dr s. m., enligt prestmötesbeslut den 6 Februari 1817; d) Framlidne Kyrkoherden i Gudmundrå, Doktor Isak Norbergs testamente, den 23 April 1817, å 1,000 R:dr Banko; e) aflidne Stadsmajoren E. Nordlanders testamente den 7 September 1842 å 2,000 R:dr Banko; f) Kyrkoherden i Bygdeå Doktor C. J. Nortmans och dess fru U. C. Nordins testamente den 23 December 1798 och den 1 Augusti 1815 å 225 R:dr Banko; g) en okänd gifvares gåfvobref den 11 Maj 1859 å 1,000 R:dr R:mt; h) framlidne Lektorn, Doktor Johan Sahlbergs testamente den 24 Mars 1810 å 500 R:dr, hvaraf räntan först efter nuvarande innehafvarens död tillfaller stipendiifonden; i) framlidne Justitie-Borgmästaren Doktor Ullbergs testamente den 5 April 1839 å 5,000 R:dr Banko, och k) Expeditionsfogden Olof Tunmarks testamente den 25 Juni 1845 å 1,000 daler k. m., nu utgörande 900 R:dr R:mt. Alla dessa fonder gå till stipendier för ynglingar vid Hernösands elementarläroverk, utom den sistnämnda, som är anslagen för Sundsvalls skola;

9. *Lönefonder.* a) Genom testamente af den 12 Januari 1831 förordnade Sjökaptenen Anders Bergman Miller, att 500 R:dr Banko skulle af hans efterlemnade tillgångar lemnas, hvaraf räntan skulle utgå till förbättrande af de lägre skollärarnes i Hernösand löner; b) en Olivenhamn gaf genom donationsbref den 11 Juli 1780 ett belopp af 240 R:dr Banko till samma ändamål. Fondens nuvarande belopp och användning grundar sig på Kongl. Maj:ts Resolution den 3 Maj 1820;

10. Till flickskolan i Hernösand äro följande fonder donerade: a) Lektorn Doktor Sahlbergs af den 24 Mars 1810, utgörande 1,056 R:dr R:mt; b) Enkefru Inga Margreta Almqvists, enligt testamente den 3 April 1854, å 500 R:dr R:mt; varande begge dessa fonder förvaltade af Konsistorium, som årligen utbetalar räntan, hvarförutom hufvudsakligen genom gåfvor af tvenne aktningstvårda fruntimmer ett skolhus med boställsrum för lärarinnan blifvit uppbyggt.

Hernösand i Lands-Kansliet den 28 Juli 1862.

W. G Y N T H E R.

Jac. Wilh. Langelius.

C. W. Rydwall.

Tab. N:o 1.
FOLKMÄNGD.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Den 31 December enligt husförhållningarna.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.						Utskrifningsmanskap.
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspengar.			
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	
Å landsbygden.										
1856	49,691	53,075	102,766	47,722	51,577	99,299	17,496	20,084	37,580	3,689
1857	50,251	53,587	103,838	48,487	52,094	100,581	18,387	20,974	39,361	3,708
1858	51,211	54,367	105,578	50,033	53,121	103,154	19,344	21,445	40,789	3,763
1859	52,375	55,392	107,767	50,952	54,096	105,048	19,749	21,827	41,576	3,692
1860	52,902	56,096	108,998	52,150	55,297	107,447	20,022	22,265	42,287	3,539
I städerna.										
Hernösand: 1856	1,439	1,669	3,108	1,226	1,554	2,780	529	530	1,059	84
1857	1,440	1,629	3,069	1,242	1,548	2,790	551	574	1,125	91
1858	1,456	1,634	3,090	1,245	1,607	2,852	569	626	1,195	78
1859	1,507	1,653	3,160	1,269	1,582	2,851	581	605	1,186	81
1860	1,490	1,749	3,239	1,327	1,679	3,006	604	670	1,274	73
Sundsvall: 1856	1,884	1,991	3,875	1,632	1,938	3,570	564	627	1,191	159
1857	1,953	2,093	4,046	1,690	1,980	3,670	641	678	1,319	164
1858	2,023	2,129	4,152	1,803	2,112	3,915	753	805	1,558	154
1859	2,103	2,229	4,332	1,779	2,104	3,881	683	752	1,435	145
1860	2,124	2,308	4,432	1,855	2,192	4,047	717	773	1,490	137
Summa för begge städerna 1860	3,614	4,057	7,671	3,182	3,871	7,053	1,321	1,443	2,764	210
Summa för hela länet 1860	56,516	60,153	116,669	55,332	59,168	114,500	21,343	23,708	45,051	3,749

Tab. N:o 2.
J O R D B R U K.

1	2	3	4	5	6	7	9	10	11
I medeltal för åren 1856—1860.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Potatis.	Roffrö.	Linfrö.
Årliga utsädet på tunnland	$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{4}$	1	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{4}$	6	$1\frac{1}{2}$ t	$\frac{3}{4}$ t a *)
Årliga behovet för länet till utsäde	10	1,786	22,500	2,432	2,556	786	20,699		
Tunnland åkerjord använde till odling af									
Skördebetal i korntal af utsädet år 1856									
1857		8—20	7—8	7—8	7—8		6—8		
1858		9—20	6—8	6—8	6—8		8—12		
1859		8—16	5—7	5—7	5—7		6—7		
1860		8—14	7—9	7—9	7—9		8—9		
Årlig förbrukning på person i medeltal		$\frac{1}{2}$	3						

*) å 48 kannor på tunnann.

Anm. I afseende på denna tab. och tab. N:o 3, som för likformighet med öfrige femårsberättelser blifvit ur denna berättelses text utdragne, hänvisas i öfrigt till sjelfva berättelsen, sidd. 8 och 9.

Tab. N:o 3.

BOSKAPSSKÖTSEL.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
År 1860—1861.	Hästar.	Tjurar.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
Antal vinterfödde.....	13,050	1,553		39,160	9,790	57,100	6,632	6,520

Till tab. N:o 4, SKOGSHUSHÅLLNING, hafva upplysningar ej lemnats utöfver hvad berättelsens text innehåller.

Tab. N:o 5.

DÖDADE ROFDJUR.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
År.	Björnar.	Vargar.	Lodjur.	Jerfvar.	Räfvar.	Mårdar, Hillrar och Her- meliner.	Uttrar.	Skjalar.	Örnar.	Hökar, Ugglor och Ufvar.	Falkar och Glador.	Belopp af utbe- tald belöning. R.dr R.mt.
1856.....	11	—	36	2	297	32	5	43	—	45	1	
1857.....	8	—	20	—	191	20	2	86	1	25	—	
1858.....	8	1	10	—	212	29	14	86	—	64	—	
1859.....	5	1	21	—	274	30	6	79	—	27	—	
1860.....	7	—	24	3	388	21	6	115	2	58	—	
Summa 1856—1860	39	2	111	5	1,362	132	33	409	3	219	1	
» 1851—1855	20	6	83	5	1,141	102	24	230	28	105	1	

Till tab. N:o 6, AF ROFDJUR DÖDADE HUSDJUR, hafva bidrag ej kunnat erhållas utöfver hvad i berättelsens text är anfördt.

Tab. N:o 8 A.
ALLMÄNNA VÄGAR.

1	2	3	4	5	6		7		8		9													
					Längd i mil				Kostnaden för															
					af hvarje slag af motstående vägar		af fulländade med skjutsstationer för sedde vägar		af fulländade och afnyrda nya vägar		af omlagde eller betydligt förbättrade vägar		fulländade nya vägar		omlagde eller betydligt förbättrade vägar									
vid periodens slut.				under perioden.				af statsmedel.		af kommunernes medel.		af statsmedel.		af kommunernes medel.										
Särskilde slag af vägar.																								
Allmänna landsvägar.....	89 $\frac{1}{2}$	88 $\frac{1}{2}$	31 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	R:dr R:mt.	10,600	R:dr R:mt.	17,400	R:dr R:mt.	11,469	R:dr R:mt.	11,900												
Häradsvägar.....	32 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$		—		—		—		—												
Socknevägar.....	45 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	—	—		—		—		—		—												14,260
Summa	167 $\frac{1}{2}$	113 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{3}{4}$		10,600		17,400		11,469		11,900												26,160

Tab. N:o 8 B.
GÄSTGIFVERIER OCH SKJUTSNING.

1	2				3			4		5	
	Medelpad.	Södra Ångermanland.	Norra Ångermanland.	Summa i hela länet.	År.	Kungs- och kronoskjuts.	Gästgifveri-, håll- och reservskjuts.				
Gästgifveriernas antal											
vid allmän landsväg.....	13	24	16	53	1856	1,184	46,500				
» häradsväg.....	3	4	—	7	1857	333	46,700				
» sockneväg.....	2	—	—	2	1858	881	40,900				
i städer.....	1	1	—	2	1859	203	42,700				
med införd skjutsentreprenad.....	10	10	15	35	1860	1,092	45,100				
Summa						3,693	221,300				

Anm. Jemför de i berättelsens text, sid. 29, meddelade upplysningar.

Tab. N:o 9.
SJÖFART OCH HANDEL, ÅR 1860.

1	2							3																
	S j ö f a r t.							H a n d e l.																
	Fartyg och båtar, begagnade till							Gross-Handlare.		Minut-Handlare.		H a n d l a n d e												
	inrikes sjöfart.				utrikes sjöfart.			Antal.		idkande både gross- och minut-handel.		enl. § 3 mom. 1 af Handels-Ordn.		qvinnor enl. § 4 Handels-Ordn.		med in- och utländska varor.		med landtmanna-varor.		med egna tillverknin- gar.				
Antal.	Lästetal.	Besätt- ning.	Sjöfolk.	Antal.	Lästetal.	Besätt- ning.	Sjöfolk.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	
Å landsbygden.....	35	609	35	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
I köpingen Örnsköldsvik.	2	32	—	—	2	62	—	—	—	13	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Hernösand.....	16	377	—	—	40	6,357	—	—	13	1	48	19	—	62	90	12	—	—	—	—	—	—	—	—
» Sundsvall.....	10	417	—	—	43	6,787	—	—	10	11	66	25	5	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	63	1,435	35	58	85	13,206	—	—	23	12	127	58	5	10	62	90	18	—	111	21	—	—	—	—

Anm. Jemför tabb. Litt. S—X samt Z—Ä i berättelsens text, ur hvilka detta sammandrag upprättats i Statistiska Central-Byrån.

Tab. No 10.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER Å LANDET, TOMTER OCH JORDAR I STÄDERNE M. M. ÅR 1860.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12-13	14	15	16	17	18	19		
Å landsbygden.								I städerna.											
Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur, enligt nya jordeboks-ordningen.	Hemman.		Brukningsdelar.	Antal			Uppskattningsvärde. R:dr R:mt.	Tomter, jordar och lägenheter af alla slag.	Tomter.		Jordar.				Uppskattningsvärde.				
	Mantal.			jordorp.	backstugor.	andra lägenheter.			Antal.	och åker och äng.	Skog och beten m. m.	Summa tunnland jord.	Hemmantal.	R:dr R:mt.					
	Oförmedladt.	Förmedladt.												bebyggde.	obebyggde.	Tunnland.	Hus och tomter.	Jordar.	Summa uppskattningsvärde.
<i>Medelpad.</i>								Hernösand ...	259	17	539	1,025	1,564	—	797,803	93,365	891,168		
Krono.....	131 ¹⁰ / ₂	131 ¹⁰ / ₂	29	—	—	32	68,800	Sundsvall.....	385 ¹ / ₂		1,042	3,043	4,085	4 ¹ / ₂	1,448,230	200,770	1,649,000		
Skatte.....	432 ¹⁷ / ₁₀₀	432 ¹⁷ / ₁₀₀	2,639	1,621	—	121	3,952,240												
Frälse.....	7 ⁶ / ₁₆	7 ⁶ / ₁₆	26	30	—	—	58,250												
Summa	453 ²² / ₁₀₀	453 ²² / ₁₀₀	2,694	1,651	—	153	4,079,290												
<i>Södra Ängermanland.</i>																			
Krono.....	40 ¹⁰ / ₁₆	40 ¹⁰ / ₁₆	67	—	—	207	232,065												
Skatte.....	598 ¹⁰ / ₁₀₀	598 ¹⁰ / ₁₀₀	2,988	1,774	—	295	4,242,223												
Frälse.....	9 ⁴ / ₁₆	9 ⁴ / ₁₆	16	32	—	—	53,582												
Summa	648 ¹³ / ₁₀₀	648 ¹³ / ₁₀₀	3,071	1,806	—	502	4,527,870												
<i>Norra Ängermanland.</i>																			
Krono.....	16 ⁵ / ₂	15 ¹¹ / ₁₆	—	—	—	82	71,855												
Skatte.....	559 ¹¹ / ₁₀₀	514 ⁶ / ₁₀₀	2,362	1,428	599	—	3,277,977												
Frälse.....	1/3	1/3	—	—	—	—	2,700												
Summa	575 ¹¹ / ₁₀₀	530 ¹⁴ / ₁₀₀	2,362	1,428	599	82	3,352,532												
<i>Eller tillsammans för hela länet.</i>																			
Krono.....	70 ¹¹ / ₁₀₀	70 ²³ / ₁₀₀	96	—	—	321	372,720												
Skatte.....	1,590 ²⁰ / ₁₀₀	1,545 ⁸ / ₁₀₀	7,989	4,823	—	416	11,472,440												
Frälse.....	17 ² / ₁₀₀	17 ² / ₁₀₀	42	62	—	—	114,532												
Summa	1,677 ²⁸ / ₁₀₀	1,632 ¹⁴ / ₁₀₀	8,127	4,885	—	737	11,959,692	Summa	644 ¹ / ₂		1,581	4,068	5,649	4 ¹ / ₂	2,246,033	294,135	2,540,168		

Tab. N:o 11.

LAGA SKIFTEN M. M. ÅREN 1856—1860.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
År.	Sökta skiftens antal.	Fastställda skiften							Arfvoden till landtmätare och gode män för laga skiften. R.dr R.mt.	Hela beräknade utgiftsersättningen. R.dr R.mt.	
		Antal.	Skiftade mantal.		Skiftade kvadratrefvar.						
			Oförmedlade.	Förmedlade.	Inrösningsjord.			Afrösningsjord.			
					Åker.	Äng.	Odlingsmark.				
1856.....	53	25	28 $\frac{1}{2}$	—	8,497	20,440	4,140	270,207	31,720	30,056	
1857.....	64	29	30 $\frac{3}{4}$	—	7,680	16,042	5,078	271,578	31,401	30,424	
1858.....	38	35	42 $\frac{1}{2}$	—	10,308	31,000	4,235	393,266	51,725	37,430	
1859.....	65	29	29 $\frac{1}{6}$	—	9,724	32,313	5,696	413,809	54,718	53,016	
1860.....	56	42	33 $\frac{1}{6}$	—	16,624	32,675	7,993	379,283	70,859	67,520	
Summa 1856—60	276	160	164 $\frac{1}{2}$	—	52,833	132,470	27,142	1,728,143	240,423	218,446	
Approximationsvis utföras ytterligare följande kostnader:											
Lösen för renoverade kartor och skifteshandlingar till 10 procent af arfvoden.....									24,042	—	
För ägodelningsrätters sammanträden inom skifteslagen, i följd af besvär, med 5 procent dito.....									12,021	—	
Åtgångne dagsverken samt jordägarnes tidspillan under förrättningen m. m. 20 procent af arfvoden, som tilläggas de i sista kolumnen upptagna utflyttningskostnader m. m.									—	48,084	
									Summa	276,486	266,530
									543,016		

Tab. N:o 12.

S P A R B A N K E R.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
Sparbankens benämning och stiftelseår.	Antal del-egare	Hela kapital-tillgången	Öfver-skott eller besparing öfver del-egarnes andel	A f d e l e g a r n e												
				insatt belopp. R.dr R.mt.					uttaget belopp. R.dr R.mt.							
				R.dr R.mt			1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.
				vid periodens slut.												
Hernösands, stiftad 1827, med 21 filialafdelningar i socknarne	1,133	150,541	10,575	35,897	24,103	30,374	50,319	28,945	13,143	19,182	24,539	31,469	61,302			
Sundsvalls, stiftad 1848	460	99,189	7,184	19,846	12,587	10,372	20,768	20,240	8,480	9,293	16,067	10,083	7,214			
Summa	1,593	249,730	17,759	55,743	36,690	40,746	71,087	49,185	21,623	28,475	40,606	41,552	68,516			

Tab. No 13.

FATTIGVÅRDEN.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23		
År.	Fattigvården delad på nedanstående antal rotar eller kretsar. Gemensam för hela samhället.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning.											Antal af fattigvården understödde, som ej fått full försörjning.			Fattigvårdens inkomster.								samtliga utgifter i och för fattigförsörjningen.
		Äldre personer vårdade i fattighus.				Barn vårdade i och utom fattighus.				Summa.			Arfvingar af egendom, kollekt m. m.	Personliga fattigvårdsbidrag.	Värdet af tillskott efter hemmental.	Ersättning af statsmedel.		Summa.						
		M.		Q.		M.		Q.		M.		Q.				af annat fattigvårds-samhälle.								
		M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	R.dr.	R.dr.	R.dr.					R.dr.		R.dr.	R.dr.				
1856	52	162	40	27	77	125	204	174	176	326	457	783	436	838	1,274	13,263	15,166	33,840	63	24	62,356	58,798		
1857	52	162	40	27	76	140	211	179	172	346	459	805	455	878	1,333	12,941	14,959	35,015	—	362	63,277	65,095		
1858	52	162	40	28	78	127	215	190	196	345	489	834	410	897	1,307	15,758	16,815	35,268	20	110	67,971	66,718		
1859	52	162	41	30	78	132	226	205	203	367	507	874	431	912	1,343	13,752	13,590	38,063	4	244	65,653	69,322		
1860	52	163	44	31	79	130	217	201	207	362	503	865	445	973	1,418	15,463	18,754	38,967	576	98	73,858	73,896		

STOCKHOLM, 1862.

P. A. NORSTEDT & SÖNER.
KONGL. BOKTRYCKARE.

